

EL BOMBARDEIG DE CASSÀ DE LA SELVA

Recerca, dignificació i senyalització
d'un espai de la Guerra Civil

Ajuntament de Cassà de la Selva

Xavier Niell Ciurana

Novembre-Desembre 2017

memorial
democràtic

Generalitat
de Catalunya

Ajuntament de
Cassà de la Selva

Arxiu
Municipal
Cassà de la Selva

CASSÀ
Desperta la història
www.cassadestapa.cat

INDEX

Introducció.....	4
Els bombardejos aeris: Una nova arma de guerra.....	9
Cassà un objectiu militar?.....	12
Bombardeig del camp d'aviació de la Torremansa.....	17
Bombardeig del nucli urbà de Cassà.....	28
Tipus d'avions i armaments utilitzats.....	28
Ruta utilitzada per bombardejar el poble de Cassà.....	31
El poble de Cassà l'any 1930.....	32
Zones afectades.....	33
-Carretera Provincial.....	39
-Carrer Molí.....	52
-Carrer Avall.....	59
-Plaça Jacint Verdaguer.....	61
-Plaça Petita.....	63
-Carrer Barceloneta.....	65
-Carrer Conca.....	66
-Carrer Bassegoda/Carrer Pirineus.....	68
Troballes d'altres bombes del bombardeig que no havien explotat.....	71
Víctimes mortals causades per aquest bombardeig	74
Altres víctimes mortals per l'explosió d'artefactes explosius	87

Ferits provocats per aquest bombardeig.....	90
Indemnitzacions i reconstrucció de cases.....	93
Bombardeig d'artilleria (cases de la carretera Provincial, mas Adrià i combats al nord de la població)	99
Conclusions.....	109
Bibliografia.....	113

INTRODUCCIÓ

Des de fa molts anys quan s'ha estudiat la història de Cassà i més concretament el període que fa referència a la Guerra Civil, el poble de Cassà sempre ha estat considerat com un oasi de pau en temps de guerra, ja que durant aquest conflicte bèl·lic, les seves autoritats locals i molt especialment el seu alcalde i els seus regidors es varen encarregar en cos i ànima en intentar evitar –a diferència del que estava passant en els pobles del voltant– qualsevol acte o episodi de violència dins de la nostra població per part dels seus convilatans.

Tot i que pensem que aquesta afirmació historiogràfica és en part certa, especialment pel que fa als primers anys de la Guerra Civil, creiem que val la pena matisar-la, ja que a les acaballes de la guerra, si que es varen produir diversos enfrontaments violents dins el nostre terme municipal (combats entre tropes republicanes i nacionals, voladura de diversos ponts o infraestructures, bombardejos aeris o caiguda de projectils d'artilleria...), alguns dels quals varen provocar diverses víctimes mortals. L'existència de les tombes o fosses comunes del Soldat Desconegut en el veïnat de les Serres, la tomba de la Capçana en el veïnat de Verneda, la tomba del bosc de can Cresta en veïnat de Llebrers, entre d'altres, en serien un bon exemple.

Un dels fets més tràgics es va produir el dia 29 de gener de 1939, quan el poble de Cassà i més concretament la seva població civil, va ser objecte d'un bombardeig aeri per part de l'aviació franquista, pocs dies abans de l'entrada i posterior conquesta per part les tropes nacionals.

Tot i que aquest bombardeig aeri va provocar diverses víctimes mortals, la destrucció d'un gran nombre de cases o immobles i va deixar un record inesborrable en les persones que ho varen viure de primera mà, fins al dia d'avui, prop de 80 anys després, cap historiador encara no ha dut a terme cap treball o investigació en profunditat sobre aquest tema.

Tot i així en publicacions generalistes de caràcter local (BAGÚE, CARRERAS, OBDUIA 1990; MERCADER 1997; RABASSEDAS 2004; GESALÍ 2008, entre d'altres), si que s'ha esmentat aquest episodi.

Mai s'ha posat èmfasi en esbrinar quantes bombes varen caure sobre el poble de Cassà?, quants i quina tipologia d'avions les varen llençar?, des de quina altitud?, d'on provenien tots aquests avions?, a quina hora es va produir aquest bombardeig?, quines van ser les causes perquè Cassà es convertís en objectiu militar?, quines varen ser les zones més afectades per aquest bombardeig?, quantes cases varen resultar afectades o destruïdes?, quins danys es varen produir?, quantes víctimes mortals i ferits va provocar aquest bombardeig?, a quins hospitals els varen portar?, on van ser enterrats les víctimes?, qui eren aquestes persones?, quants anys

tenien?, a que es dedicaven aquestes persones?, totes les cases afectades per aquest bombardeig varen ser reconstruïdes després de la guerra?, amb quines diners ho varen fer? varen tenir ajudes econòmiques?....

En aquest treball en centrarem bàsicament en estudiar el bombardeig que va patir el nucli urbà de Cassà el dia 29 de gener de 1939. Gràcies a tota la documentació que hem pogut recollir en diversos arxius, com també gràcies a totes les informacions aportades per diversos testimonis orals, intentarem aprofundir en aquesta problemàtica i intentar respondre a tots aquests interrogants que tenim plantejats.

En definitiva amb la realització d'aquest estudi el nostre principal objectiu és el d'intentar recuperar una part de la història del poble de Cassà de la Selva que havia caigut en l'oblit fins aquest moment i realitzar un petit homenatge a totes les persones que varen viure i patir en primera persona aquests terribles fets i en especial a totes les persones que hi varen perdre la vida. A totes elles el nostre sentit reconeixement.

FONTS CONSULTADES

Arxius (mapes i documents)

Per tal de dur a terme aquest treball s'han consultat tot un seguit de fonts i documents procedents de diversos arxius:

En primer lloc a l'Arxiu Municipal de Cassà de la Selva (AMCS) s'ha consultat bàsicament el document titulat "*Relación del valor de las fincas deterioradas o destruidas por efectos de guerra*", on es recull en forma d'una llista tots els immobles que es varen veure afectats o destruïts durant la Guerra Civil.

S'ha buidat també el fons de l'Administració General de l'Ajuntament durant els anys de la Guerra Civil, el llibre d'actes de plens del propi ajuntament de l'any 1936, la correspondència que havia realitzat aquest consistori entre els anys 1936-1939 i els padrons d'habitants de Cassà dels anys 1915, 1924, 1930, 1936, 1945.

També s'ha consultat el fons de l'antic Hospital Municipal de Cassà per tal d'obtenir informació sobre les persones que varen resultar ferides o mortes durant aquest bombardeig.

També s'han consultat diversos mapes antics del terme municipal i en especial del nucli urbà de Cassà que daten dels anys 1927 i 1930. D'aquesta manera s'ha pogut conèixer de primera mà quina era la morfologia del poble de Cassà en aquell moment, quines zones estaven urbanitzades i quines no (zones boscoses i camps de conreu). Al mateix temps també ens ha servit per conèixer de primera mà el nom que tenien els carrers en aquell moment i les antigues enumeracions de les cases, ja que aquestes han anat canviant al llarg dels anys a mesura que s'anaven construint nous immobles. Gràcies a tot això hem pogut situar amb tot detall els punts d'impacte de les bombes que varen caure sobre el casc urbà i els edificis que quedaren més afectats. També ens ha ajudat un document que es guarda a l'Arxiu Municipal i que conté el canvi de noms dels carrers de Cassà al llarg dels anys –s.XX– (Primo de Rivera, República, Franquisme, Actualitat).

Finalment també s'ha fet ús de la biblioteca auxiliar de l'Arxiu Municipal per tal de consultar un seguit de llibres i publicacions locals referents a la Guerra Civil a Cassà (Josep Maymí 2015; Ramon Rabassedas 2004; David Gesalí 2008-2017; Joaquim Mundet 2006-2017, GREC 2001...). També s'hi han consultat obres de caràcter més general sobre la Guerra Civil com ara el llibre de Juan Lario Sanchez: "*Habla un aviador de la República*" (1973) o el llibre de Pedro Mateo Merino titulat "*Por vuestra libertad y la nuestra: andanzas y reflexiones de un combatiente republicano (1936-1939)*" i publicat l'any 1986.

Al mateix temps a l'Arxiu Històric de Girona (AHG) s'ha consultat també el *Registro de Expedientes de Regiones Devastadas del Servicio Nacional de Regiones Devastadas de Gerona* corresponents a l'any 1939-1942 per tal de conèixer de primera mà quins immobles i quines zones del casc urbà de Cassà varen resultar més afectades per aquest bombardeig i quines famílies es varen acollir al sistema d'indemnitzacions que atorgava el règim franquista per tal de reconstruir les seves cases.

En aquest mateix arxiu també s'ha consultat el fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat de Catalunya, on es guarden documents referents a l'acció de govern de l'Ajuntament de Cassà durant la Guerra Civil.

Pàgines web:

Pel que fa al format digital s'han consultat diverses pàgines web:

En primer lloc s'ha consultat la pagina web de la Diputació de Girona (<http://www.ddgi.cat/web/>), en especial la seva hemeroteca, on es poden consultar online tots els Butlletins Oficials de la Diputació de Girona entre els anys 1834-2017. Nosaltres en hem centrat bàsicament en aquells que fan referència al període de la Guerra Civil i en especial als que tracten aspectes del “*Servicio Nacional de Regiones Devastadas*” i dels tràmits que s'havien de dur a terme per tal de reconstruir les cases i els immobles afectats pels combats, estralls i bombardejos de la guerra.

També s'ha fet servir la pagina web del Family Search (<https://www.familysearch.org/>) per tal de poder consultar totes les partides de naixement, matrimonis i defuncions de les persones (i els seus familiars més directes) que varen perdre la vida durant aquest bombardeig. Pel que fa a les partides de naixement, matrimoni i defunció més recents (posteriors a l'any 1905) i que no estan disponibles en aquesta pàgina web, s'ha hagut d'anar directament a la rectoria de Cassà i consultar-les a l'Arxiu Parroquial.

Una altre font d'informació molt important per aquest treball ha estat la Revista Llumiguia, on gracies a la pàgina web REGIRA (<http://www.bibgirona.cat/regira/repositori/cassa>), s'ha pogut fer un buidatge bibliogràfic molt exhaustiu sobre tots aquells articles que fan referència a diversos aspectes de la Guerra Civil a Cassà i que van ser escrits per diversos cronistes o investigadors locals (articles sobre les fosses comunes de la Guerra Civil, camp d'aviació de la Torremansa, fets ocorreguts durant la Guerra Civil, composició i funcionament de l'Ajuntament...). Gracies a tot això hem pogut tenir una visió molt més global i general de tots els fets bèl·lics i polítics que es varen produir a Cassà durant aquest període.

Finalment també s'ha utilitzat entre d'altres, la pàgina web de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (<http://www.icgc.cat/>), i en especial l'apartat on hi ha els ortofotomapes històrics (1946-2017) per tal de veure el creixement i evolució del poble de Cassà al llarg d'aquests anys i veure si en els punts on varen caure les bombes hi havia cases construïdes o si eren zones plenes de boscos i camps de conreu.

Testimonis orals:

Un dels aspectes més importants i alhora més rellevants o interessants d'aquest treball ha estat la realització de tot un seguit d'entrevistes amb diverses persones del poble, cosa que ens ha permès obtenir una gran quantitat d'informació sobre aquest terrible bombardeig.

S'ha primat la realització d'entrevistes a totes aquelles persones d'edat avançada (80 o 90 anys) que hem pogut trobar, moltes de les quals varen ser testimonis directes d'aquest bombardeig perquè eren nens o joves en aquell moment. El seu testimoni, lligat a les dades que hem pogut obtenir consultant la documentació, ens han permès situar de forma molt concreta el punt exacte on varen caure les bombes, les cases que es varen veure afectades, els danys que s'hi varen produir i les víctimes mortals.

Al mateix temps també ens hem entrevistat amb alguns familiars de les víctimes d'aquest bombardeig o bé de les persones que es varen veure afectades per la destrucció de les seves cases. També hem parlat amb familiars de persones que varen tenir un paper important o rellevant durant la Guerra Civil (familiars de diversos regidors del poble). També ens hem servit dels coneixements de diversos cronistes o historiadors locals que tenen un gran coneixement sobre la història de Cassà i dels fets i les vivències de les persones que els varen viure. Hem parlat amb la Modesta Cristià, en Narcís Anguila, en Rafel Pla, en Joan Raset, en Fèlix Horcajo, en Ramon Rabassedas, en Joaquim Mundet, en Narcís Ribalta, en Carles Malagrida, la Rosa Calzada, en Carles Bagué, en Joan Riera, en Joaquim Bosch, en Quim Carreras, Josep Maymí, Josep Boada, entre d'altres. A tots ells moltes gràcies!.

ELS BOMBARDEJOS AERIS: UNA NOVA ARMA DE GUERRA

Com molta gent sap la Guerra Civil Espanyola va ser un banc de proves militars per part de les potències estrangeres que hi varen prendre part (especialment Alemanya i la Itàlia feixista) per tal de provar noves armes de guerra, tàctiques o estratègies militars i poder-les utilitzar posteriorment durant la II Guerra Mundial.

Una d'aquestes noves armes de guerra utilitzades en aquest moment varen ser els bombardejos aeris. Però en realitat aquests no varen aparèixer en aquest moment sinó que són tant antics com la mateixa història de l'aviació o fins i tot abans, ja que està documentada la utilització de globus aerostàtics a mitjans del segle XIX per tal de bombardejar les posicions enemigues¹.

Ara bé no va ser fins a la Primera Guerra Mundial (1914-1919) quan l'ús de l'aviació es va fer cada cop més important com a una nova arma de guerra, tant per fer accions de reconeixement o de fotografia aèria sobre les posicions enemigues, com també per tal de d'atacar-les o bombardejar-les. Va ser en aquest moment quan es varen produir (encara que de forma molt esporàdica) els primers bombardejos aeris sobre diverses ciutats europees (Lieja, París, Londres...) per part d'avions alemanys, francesos, anglesos, russos o italians. La seva utilització juntament amb l'aparició dels primers carros de combats va tenir un paper determinant alhora d'obtenir la victòria dels aliats ja que va permetre trencar les línies enemigues on es trobaven atrinxerats i estancats des de feia anys tots aquests soldats.

El salt qualitatiu es va produir durant la Guerra Civil quan per primera vegada l'aviació es va utilitzar a banda de realitzar operacions militars (atac a posicions enemigues o cobertura aèria a les tropes que estaven lluitant al front) com un element per tal de bombardejar i castigar de forma general i sistemàtica a la població civil. D'aquesta manera desapareixia l'antiga divisió entre el front de guerra i la rereguarda; i ara tot passava a ser considerat com un objectiu militar. D'aquesta manera començava el que s'anomena de forma teòrica la Guerra Total.

---

¹ Es tracta de la guerra que va enfrontar l'imperi austríac amb la ciutat de Venècia l'any 1849.

L'objectiu d'aquests nous bombardejos sobre la població civil era el de destruir objectius militars (casernes, seus de comandament militar, posicions defensives...), destruir fàbriques o infraestructures vinculades amb la guerra per tal de reduir l'economia del bàndol enemic, destruir o inutilitzar vies de comunicació (ponts, carreteres, vies de trens, estacions...), castigar a la població civil i sobretot desmoralitzar a l'enemic.

Per tal de protegir a la població civil que estava totalment indefensa davant de tots aquests bombardejos aeris, les autoritats començaren la construcció d'estructures o refugis antiaeris molts d'ells soterrats, es generalitzà l'ús d'aparells de detecció per radar per avisar de l'entrada d'avions enemics que veien a bombardejar, es generalitzà l'ús de sirenes antiaèries per tal d'avisar a la població perquè es pogués amagar i protegir en cas de bombardeig, o bé s'instal·laren canons o bateries antiaèries dins de les poblacions per tal de poder combatre o repel·lir aquests atacs.

Durant la Guerra Civil l'aviació feixista alemanya i italiana va ser l'encarregada de dur a terme bombardejos aeris sobre la població civil. Sense cap mena de contemplació es bombardejaren tant grans ciutats com pobles més petits (Ceuta, Tetúan, Jaén, Granada, Almeria, Toledo, Madrid, Gijón, Oviedo, Santander, Durango, Bilbao, Saragossa, Albacete, Cartagena, Alacant, València...).

Alguns d'aquests bombardejos foren tant importants, brutals i sagnants que el seu record encara està ben viu en la memòria de les persones que els varen viure de primera mà com també en la dels seus descendents.

Un dels bombardejos més famosos i coneguts va ser el bombardeig sobre la ciutat de Guernica (Vizcaya, País Basc) del 26 d'abril de 1937 que va provocar entre 250 i 300 morts i la destrucció de la practica totalitat d'aquesta població d'uns 5000 habitants.

A mitjans de l'any 1937 i durant el transcurs de la ofensiva o conquesta de Catalunya per part de les tropes franquistes (1937-1939), el nostre país també va ser objecte d'un gran nombre de bombardejos aeris.

Aquests afectaren d'una forma molt intensa i important la seva capital (Barcelona), la qual va ser bombardejada diverses vegades durant aquest període. Uns dels atacs més

mortífers es va produir durant els dies 16, 17 i 18 de març de l'any 1938, quan varen morir entre 880 i 1300 persones, hi hagué prop d'un miler de ferits i centenars de cases quedaren afectades o destruïdes.

Tot i això la resta del país també patir els efectes dels bombardejos. La gran majoria de pobles i ciutats de Catalunya varen ser bombardejats en algun moment: Lleida, Cervera, la Pobla de Segur, Les Borges Blanques, Mollerussa, Tàrrega, Tremp, Tarragona, Tortosa, Torredembarra, Flix, Valls, l'Ampolla, Amposta, Cambrils, El Vendrell, Falset, Sant Vicenç de Calders, l'Espluga de Francolí, Montblanc, Mora d'Ebre, Puigcerdà, Solsona, Igualada, Sitges, Gavà, Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Calafell, l'Hospitalet de Llobregat, Prat de Llobregat, Badalona, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Viladecans, Manresa, Monistrol, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Ribes de Freser, Vic, Manlleu, Sant Hilari Sacalm, Martorell, Granollers, la Garriga, les Franqueses del Vallés, Sant Celoni, Cardedeu, Mataró, Calella, Canet de Mar, Arenys de Mar, Masnou, Malgrat de Mar, Montgat, Premià de Mar, Maçanet de la Selva, Sils, Vidreres, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera, Girona, la Bisbal d'Empordà, Palamós, Verges, Figueres, Castelló d'Empúries, Roses, Port de la Selva, Llançà, Vilajuïga, Colera, Portbou, entre molts i molts d'altres, en són un clar exemple.

Un d'ells va ser també el poble de Cassà de la Selva el qual va ser bombardejat el dia 29 de gener de l'any 1939.

CASSÀ UN OBJECTIU MILITAR?

Durant els primers anys de la Guerra Civil el poble de Cassà va restar completament aliè a la violència i a les conseqüències de la guerra. El front de guerra estava molt lluny de casa (Madrid, Aragó...), les condicions de vida dels seus habitants (el dia a dia) no es varen veure gens alterades o afectades per la guerra i les autoritats locals (alcalde i regidors) es varen esforçar en cos i ànima en evitar l'aparició i posterior propagació de qualsevol mena d'episodi de violència entre els seus convilatans, especialment vers la gent de dretes o vinculades amb el món de l'església. De fet dins de la població i pràcticament fins al final de la Guerra Civil molts sacerdots, monges i capellans hi varen trobar refugi. Per aquest motiu no és estrany que fos considerat com un oasi de pau en temps de guerra².

Per tant com és possible que un poble a priori pacífic, de mitjanes dimensions en aquell moment, on hi vivien solament civils³, sense cap mena d'importància estratègica ni militar, sense tropes o contingents militars en el seu interior, sense cap tipus d'indústria o empresa de guerra, sense cap mena de defensa antiaèria, etc; es va convertir d'un dia per l'altre en un objectiu militar per part de l'aviació franquista al final de la Guerra Civil?

En aquest apartat intentarem aportar una mica de llum a aquesta problemàtica.

Tota aquesta situació de calma i tranquil·litat va començar a canviar a mitjans de l'any 1938 quan les tropes franquistes varen penetrar per primera vegada a Catalunya i es varen produir les primeres batalles entre tropes republicanes i nacionals dins el nostre territori. Per primera vegada els catalans varen començar a sentir la guerra en les seves pròpies carns.

Amb la caiguda o derrota del front del Segre (abril de 1938-gener de 1939) i posteriorment de la Batalla de l'Ebre (juliol-novembre de 1938) els franquistes varen

---

² Per més informació sobre aquest aspecte val la pena consultar el llibre de Josep Maymí "*Josep Dalmàs: un model de gestió política*". Ajuntament de Cassà de la Selva, 2015.

³ En aquell moment el poble de Cassà rondava els 5000 habitants.

poder arribar per primera vegada al mar Mediterrani, a la zona de Vinaròs, i varen poder dividir el territori de la República en dues parts. Catalunya per un costat i València, Albacete i Madrid per l'altre. A partir d'aquest moment Catalunya va quedar completament aïllada, separada i a mercès de la seva pròpia sort.

Tot i que la guerra ja estava pràcticament perduda les tropes republicanes varen intentar contenir a l'enemic tant com van poder perquè aquest no arribés a la capital del país. El problema era que l'avanç de les tropes franquistes era imparable. Les tropes Nacionals en la seva ofensiva o conquesta de Catalunya varen anar avançant de forma molt ràpida i sense gaires problemes i dificultats, d'oest cap a est i de sud cap a nord.

Durant aquest període els bombardejos aeris sobre les poblacions civils del país es generalitzaren. Aquests bombardejos foren cada cop més freqüents, importants i sobretot més mortífers. Era una manera de desmoralitzar, desgastar i castigar a l'enemic (especialment a la població civil) i preparar el terreny per a la seva posterior conquesta.

La ciutat de Lleida ja havia caigut el 03 de novembre de l'any 1938. Tortosa va caure el dia 13 de gener de 1939, la ciutat de Tarragona l'endemà, el dia 14, Valls també va caure el mateix dia, Reus va caure el dia 15, el Vendrell el dia 20 de gener, Vilanova i la Geltrú i Vilafranca del Penedès el dia 21, Sant Sadurní d'Anoia i Sitges el dia 22. Finalment la ciutat de Barcelona va caure el dia 26 de gener de 1939.

D'aquesta manera les tropes franquistes ja estaven a les portes de les comarques gironines on s'havia refugiat el govern de la República i també el de la Generalitat, on hi havia un gran nombre de persones refugiades (civils) i també un gran nombre de soldats i tropes republicanes que s'havien replegat o retirat cap al nord, cap a la frontera francesa, per tal d'exiliar-se.

Això va fer que durant els últims mesos o setmanes de la Guerra Civil la vida a Cassà fos cada cop més difícil. La guerra mica en mica s'anava acostant al poble. El nivell de vida dels seus habitants va començar a empitjorar. La fam i la falta d'aliments més bàsics es va fer cada vegada més habitual i important. Per aquest motiu les autoritats locals varen haver d'imposar el racionament d'alguns productes més bàsics i es va crear

la conselleria local de Proveïments que es feia càrrec de l'adquisició d'aliments i el seu posterior repartiment entre els seus habitants⁴.

Per un altre costat el nombre de persones refugiades que arribava a Cassà procedents d'altres punts de l'estat Espanyol (País Basc, Madrid, Andalusia...) i que fugien dels estralls de la guerra, va anar creixent de forma molt més important a mesura que s'acostava el final del conflicte. Aquestes persones ho havien perdut tot a causa de la guerra i en molts casos varen ser acollits per diverses famílies del poble que els donaren menjar i allotjament⁵.

Al mateix temps a mesura que l'exèrcit franquista s'anava acostant cap a Girona i que les tropes republicanes s'anaven replegant o retirant cap al nord, la presència de soldats i vehicles militars dins del poble de Cassà també es va fer cada cop més important, ja que aquest es trobava situat en un lloc de pas obligat per aquests soldats.

Molts d'aquests soldats solament hi feren estades molt puntuals ja que estaven únicament de pas pel nostre municipi en el seu perible cap a l'exili. D'altres en canvi, hi realitzaren estades una mica més llargues ja que formaven part del contingent de tropes o pilots que formaven part del camp d'aviació de la Torremansa, alguns dels quals estaven instal·lats a can Trinxeria de la plaça de la Coma. L'existència de tots aquests soldats dins de la població (especialment els primers que hem comentat) comportava moltes vegades problemes i inconvenients amb els seus habitants ja que aquests soldats els demanaven menjar i lloc per dormir, en un moment en que la gent passava molta misèria i on ja no hi havia pràcticament res⁶.

També hem de tenir en compte que a Caldes de Malavella hi havia en aquell moment un hospital militar, on molts dels seus soldats que ja estaven pràcticament recuperats, venien a Cassà durant el cap de setmana, a gaudir de la vida lúdica i social del poble (bars, cinema, sales de balls)⁷.

---

⁴ Josep Maymí : "*Josep Dalmàs: un model de gestió política*". Ajuntament de Cassà, 2015, p.77-79.

⁵ Font oral (Fèlix Horcajo, Modesta Cristià i Narcís Anguila, 2017).

⁶ Font oral (Joan Raset, Lluís Torrent, Narcís Anguila, Modesta Cristià, 2017).

⁷ Font oral (Modesta Cristià, 2017).

Un altre element molt interessant és que durant els últims dies del mes de gener de l'any 1939 diversos contingents de tropes que formaven part de les Brigades Internacionals, especialment canadencs i de l'Europa de l'est (txecs, croats...) també van fer estada en el poble. Alguns d'ells varen participar fins i tot en la defensa del poble de Cassà, atrinxerant-se en els turons que hi ha al nord de la població i combatent a les tropes franquistes que intentaven entrar al poble seguint la carretera C-65 des de la zona de Llagostera. A causa d'aquests enfrontaments alguns d'ells hi varen perdre la vida com ara en Pavel Antos de Txèquia o en Josif Mufic de Croàcia.

En definitiva l'existència de tots aquests contingents de tropes dins de la població en els últims dies de la Guerra Civil podria ser una de les causes principals que explicarien el perquè del bombardeig aeri del dia 29 de gener de 1939.

Una altra causa molt important podria ser l'existència del camp d'aviació republicà de la Torremansa a uns 2 quilòmetres al sud del poble que va ser construït a mitjans de l'any 1938 i que va entrar en funcionament durant els últims mesos de la Guerra Civil⁸. L'existència d'aquest camp d'aviació a tocar el poble, és una de les causes principals que va convertir el poble de Cassà en un potencial objectiu militar. A més a més la seu de comandament d'aquest camp d'aviació estava situada en el mateix nucli urbà de Cassà, en un bonic casal d'estil modernista del segle XIX, anomenada can Trinxeria i situada dins de la plaça més important de la vila, la Plaça de la Coma.

Finalment l'últim element a tenir en compte era la posició geoestratègica que tenia el poble de Cassà respecte a la via de retirada per on marxaven les tropes republicanes cap a l'exili (com ja hem comentat anteriorment) com també per la ruta de conquesta que seguien les tropes franquistes cap a la ciutat de Girona i la frontera francesa.

S'ha de tenir en compte que el poble de Cassà es troba en un punt de confluència de diverses carreteres. Per la seva banda nord, i en sentit oest-est i després nord-sud hi passa just pel centre la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols (C-250). Del seu costat oest surt la carretera (C-25) que porta cap a Campllong, Riudellots i que després empalma amb la Nacional II, del seu costat sud surt la carretera (GIV-6741) que porta

---

⁸ Per conèixer de primera mà la característiques i la història d'aquest camp d'aviació val la pena consultar el capítol dedicat a aquest aeròdrom que hi ha en aquest mateix treball.

cap a Sant Andreu Salou i Caldes de Malavella i finalment per la seva banda nord surt la carretera (GI-664) que porta cap a Santa Pellaia, Sant Sadurní i la Bisbal. De fet el poble de Cassà es troba situat a tant sols 13 quilòmetres de Girona i a 23 quilòmetres de la Bisbal. A més a més pel nostre poble hi passava en aquell moment la via del Carrilet que comunicava la ciutat de Girona amb el port de Sant Feliu de Guíxols.

En aquell moment les tropes franquistes s'estaven acostant a Cassà per la seva banda est, és a dir des de la zona de Llagostera, a la qual hi havien arribat pujant per la carretera de Maçanet i Vidreres. També s'estaven acostant cap a Cassà des de la zona de Caldes de Malavella. Per tant no és estrany que el següent objectiu de la seva conquesta fos el poble de Cassà, ja que era el punt intermedi, a partir del qual podien anar després cap a la ciutat de Girona o ve cap a la Bisbal d'Empordà, travessant el massís de les Gavarres per la zona de Santa Pellaia.

Per tal d'alentir el seu avanç, les tropes republicanes realitzaren voladures de diversos ponts i destruïren altres infraestructures. En el cas de Cassà volaren el pont de Verneda⁹ i el que hi havia sobre el riu Bugantó¹⁰. També hi ha alguns testimonis que ens ha comentat que també es volaren alguns petits ponts que hi havia a la carretera de Santa Pellaia¹¹. El problema és que ara mateix no tenim prou dades o informació al respecte per confirmar aquest últim fet.

Tot i aquests grans esforços les tropes Nacionals acabaren arribant a Cassà i conquerint el poble el dia 3 de febrer de 1939.

---

⁹ Font oral (Joaquim Mundet, 2017)

¹⁰ Font oral (Joan Raset, 2017)

¹¹ Font oral (Carles Bagué, 2017)

BOMBARDEIG DEL CAMP D'AVIACIÓ DE LA TORREMANSA

En realitat el bombardeig del nucli urbà de Cassà de la Selva del dia 29 de gener de l'any 1939 no va ser el primer bombardeig que es va produir dins del terme municipal de Cassà. Un any abans, el 26 de maig de 1938, les tropes franquistes ja havien bombardejat de forma molt important l'aeròdrom o camp d'aviació republicà que hi havia a la Torremansa, en el veïnat de Serinyà.

Vista general del Pla de la Torremansa on va ser construït l'aeròdrom o camp d'aviació de Cassà (Foto Niell, 2017)

L'any 1938, el govern de la República davant de l'implacable abans de les tropes franquistes cap a Catalunya, va ordenar la construcció de nous camps d'aviació en el nostre país per tal de reforçar els camps ja existents de Figueres, Celrà, el Prat, Sabadell i Reus. D'aquesta manera es volia protegir la costa i la rereguarda republicana i donar cobertura aèria als soldats que lluitaven al front del Segre i l'Ebre.

Un dels nous aeròdroms que es varen construir en aquest moment a les comarques gironines va ser el camp d'aviació de Cassà de la Selva¹², juntament amb el de Banyoles-Martís, Verges, Garriguella i Vidreres. A tot Catalunya se'n varen construir una seixantena. Al mateix temps també es va dur a terme una nova reestructuració de tota la força aèria que lluitaven a favor de la República, amb la creació de l'Esquadra 7 que integrava tots aquells avions que no eren de fabricació soviètica i que no eren prou bons per lluitar al front i que es varen destinar per tant a la defensa i protecció de la costa catalana.

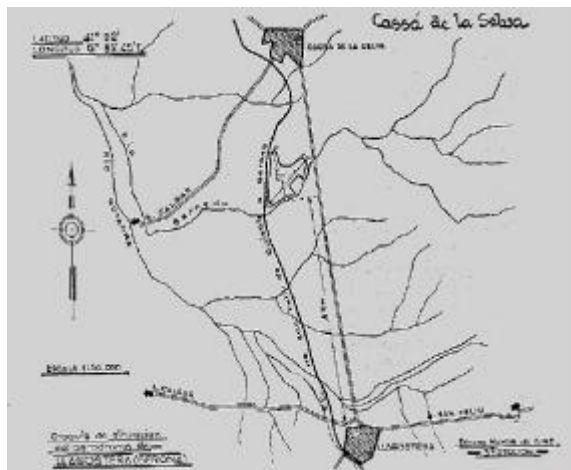
El camp d'aviació de Cassà, conegut també com a camp d'aviació de Llagostera, estava situat a uns 2 quilòmetres al sud de la població, a tocar la masia de la Torremansa i dins el veïnat de Serinyà.

---

¹² Per conèixer tota la informació referent a l'aeròdrom o camp d'aviació de la Torremansa val la pena consultar l'obra de David Gesalí titulada: "L'aeròdrom 317". Plecs núm. 18. Publicació de l'Arxiu Municipal de Cassà de la Selva, Ajuntament de Cassà de la Selva, 2008.

Estava emplaçat dins del pla homònim de la Torremansa, conegut antigament com a Pla de Bellsolà. Es tracta d'una extensa plana al·luvial i fèrtil formada pels sediments aportats per la riera Verneda al llarg de milers d'anys.

S'estenia en l'espai comprès entre la masia de la Torremansa al nord, la riera Verneda a l'est i al sud, i la via del Carrilet a l'oest. Ocupava una superfície aproximada d'uns 530.000 metres quadrats.

*Plànols de situació de l'aeròdrom de Cassà.
(Procedència: Archivo Histórico del Ejército del Aire AHEA)*

Dins els cercles militars aquest camp era conegut amb el nom de l'aeròdrom 317. El número 3 corresponia a tercera regió aèria, el número 1 al primer sector de la regió i el número 7 el definia com el setè camp del sector.

Aquest camp s'havia concebut com a una de les seus de la Esquadra 7 que es dedicava a la protecció dels ports de Sant Feliu o Palamós i la defensa del tram de la Costa Brava Central.

La seva construcció va començar a finals de 1937 principis de 1938 quan un grup de topògrafs va escollir aquesta zona com la més idònia per a la construcció d'aquest camp d'aviació.

Seguidament varen començar les requisites dels camps de conreu que hi havia en aquesta zona ja que els seus propietaris no varen rebre cap mena de compensació. Al mateix temps les autoritats militars republicanes varen donar 24 hores als habitants del mas de la Torremansa (la família Casadevall) perquè abandonessin la seva casa ja que l'havien de reconvertir en una caserna per al camp d'aviació¹³. En les seves proximitats s'hi va construir un gran refugi antiaeri.

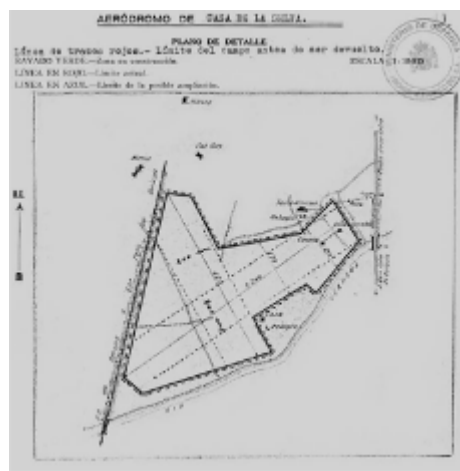
---

¹³ Aquesta família va anar a viure a Can Massó, una casa propera a la Torremansa, però ja situada dins el terme municipal de Llagostera (Font oral: Lluís Casadevall, 2017).

Tots els camps de conreu d'aquesta zona es varen aplanar i es varen unir entre si. Es varen treure tots els termes que els delimitaven i es van fer desaparèixer els camins, sèquies o recs que hi poguéss haver¹⁴.

Tots els treballs de construcció es varen dur a terme de forma manual (pics, pales, cabassos, carros...) ¹⁵ gràcies al treball d'una gran quantitat de cassanencs que de forma obligada hi varen participar quan varen ser cridats per l'ajuntament davant de la demanda del cap de la Prefectura d'Obres de la Força Aèria de la República, fent jornades de sol a sol a canvi d'un sou de 5 pessetes¹⁶.

Gràcies al treball de David Gesalí titulat L'Aeròdrom 317 publicat en els Plecs de l'Arxiu Municipal de Cassà, i sobretot als documents dipositats a l'Archivo Histórico del Ejército del Aire situat a Villaviciosa de Odón, i a l'Archivo General Militar de Ávila es pot saber com era a grans trets aquest camp d'aviació.

Plànol on consten les dues pistes i dos refugis de l'aeròdrom de Cassà (Procedència: Archivo Histórico del Ejército del Aire AHE)

A la part més alta del camí que des de can Carbonet baixava cap a la masia de la Torremansa (tocant amb l'antic camí ral de Santa Coloma a la Bisbal)

hi havia una garita. Una petita caseta amb una barrera que feia les funcions de porta d'entrada del camp i que protegia l'únic accés rodat al camp¹⁷.

Al mateix temps aquest camp d'aviació era molt senzill. Estava format únicament per dues pistes de terra piconada.

¹⁴ Font oral (Pilar Barrera de can Carbonet, 2017).

¹⁵ Per més informació sobre la construcció d'aquest aeròdrom podem veure l'article de Josep Bosch i Mercader titulat "El camp d'aviació de la Torremansa", Llumiguia 608 (juliol-agost de 2003), pp. 88-89-90 i el llibre "Toponímia del veïnat de Serinyà" escrit per Joaquim Mundet i Xavier Niell (2017), pp. 51-53.

¹⁶ A l'arxiu Municipal de Cassà es conserva un document on es reclama la selecció de tot un seguit d'homes (obrers) per tal de treballar en la construcció del camp d'aviació (AMCS/Administració General/Oficis militars de l'any 1939. Id 1224.1939-283).

¹⁷ També confirmat pel testimoni oral d'en Lluís Torrent de cal Rei dels Abeuradors (2017).

Una estava situada de nord a sud i mesurava uns 950 metres de llargada per 200 metres d'amplada. L'altre, més petita anava de sud-oest a nord-est i mesurava 1200 metres de longitud per 250 metres d'amplada.

Mas Torremansa (Foto Niell)

Al voltant de les pistes hi havia dues edificacions: al nord del camp d'aviació i al costat de la pista llarga (a 20 metres) hi havia la masia de la Torremansa que va ser utilitzada com a caserna pels pilots, mecànics i els treballadors que formaven part del camp.

L'altre edifici més petit, era la caseta dels Aviadors (actual xalet d'en Codolà), situada al costat de la pista petita i que va ser construïda en aquest moment. Era el lloc on hi havia la caseta del informador i que feia les funcions de torre de control.

Xalet o caseta d'en Codolà (Foto Niell)

Can Trinxeria (Plaça de la Coma)

Al mateix temps la seu de comandament del camp va ser situada a can Trinxeria¹⁸, un bonic casal d'època modernista situat a la plaça de la Coma dins el nucli urbà de Cassà i que va ser expropiat¹⁹.

---

¹⁸ D'aquest moment hi ha un bon testimoni en el llibre *"Habla un aviador de la Republica"* on l'aviador Juan Lario Sánchez va fer estada en aquesta casa i va ser un testimoni directe del bombardeig que patí el poble de Cassà el 29 de gener de 1939.

¹⁹ AMCS/Administració General/Serveis Militars. Correspondència 1938. Id. 1224.

Al voltant del camp (especialment en el seu costat est) hi havia diversos bosquets, com ara la Pineda Fosca o el bosc d'en Codolà on es podien amagar els avions en cas d'atac²⁰. Degut a la seva proximitat amb la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols (est) i la via del carrilet (a l'oest) el camp estava molt ben comunicat i disposaven de línia de telèfon.

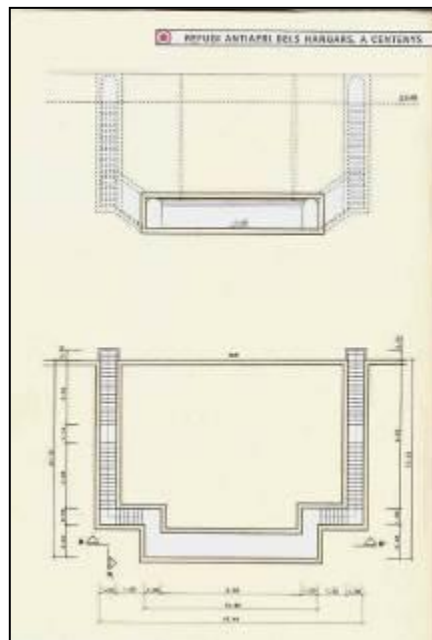
En diversos punts del camp d'aviació hi havia diversos refugis antiaeris o bé elementals. En el projecte original de construcció del camp hi apareix documentat l'existència de set refugis: un d'antiaeri o de l'Estat Major i sis més

Mapa de distribució dels refugis antiaeris del camp d'aviació de la Torremansa

d'elementals, anomenats també d'antimetral·la, ja que només protegien d'aquest perill perquè no estaven preparats per rebre l'impacte directe d'una bomba.

El refugi antiaeri més gran, d'uns 30 metres quadrats, estava situat a tocar la masia de la Torremansa, on actualment hi ha el jardí de la casa. Es tractava d'una gran instal·lació antibombes construïda pel sistema de volta de canó reforçada. En el seu disseny tenia dues entrades oposades amb escales que baixaven a un passadís estret i llarg, el sostre de la qual estava protegit per una volta de canó de ciment armat de tres a quatre metres de gruix. A les entrades de la cambra la galeria feia uns colzes per tal de minimitzar l'ona expansiva en cas d'un impacte a l'entrada.

Refugi antiaeri del camp d'aviació de Martís (Serinyà-Banyoles). El refugi de la Torremansa devia ser molt semblant.

²⁰ Joaquim Mundet i Xavier Niell: "El camp d'aviació" dins del llibre Toponímia del Veinat de Serinyà, Ajuntament de Cassà de la Selva (2017), pp.51-53.

Després de la Guerra Civil i durant molts anys els amos del mas Torremansa el varen utilitzar per tal de conrear-hi xampinyons. Molta gent de Cassà encara se'n recorda d'aquest fet i també d'haver-lo visitat alguna vegada. La seva entrada va ser tapiada pels actuals propietaris.

En canvi els altres refugis elementals, es trobaven situats al voltant del camp, en diversos punts perimetrals. Es tractava d'una galeria subterrània situada a uns dos metres sota terra, de cinc metres de llarg i amb una sortida amb escales a 90° a cada un dels extrems de la galeria. D'aquests solament se'n coneix l'existència de dos.

Un d'ells estava situat a tocar la caseta dels Aviadors (la Pajarera), actualment coneguda com a caseta o xalet d'en Codolà. Actualment es troba completament colgat de terra, però l'any 2008 va desenterrat per la família Rabionet-Frigola durant els actes de presentació del llibre de David Gesalí sobre aquest camp d'aviació duta a terme en el pla de la Torremsana (RABIONET, 2008)²¹.

Refugi antiaeri del Xalet d'en Codolà o de la Caseta dels Aviadors (Fotos Llumiguia 2008)

---

²¹ Veure treball de recerca de batxillerat de Meritxell Rabionet (2008). Pocs dies després de la celebració d'aquest acte o presentació del llibre el refugi fou de nou colgat de terra per tal de conservar-lo i protegir-lo.

L'altre es trobava situat sobre el marge del camp del Coderch, a tocar l'encreuament que hi ha entre l'antic camí ral de Girona al castell de Llagostera amb el camí que porta a la Pineda Fosca. Sembla ser que a començaments dels anys 40, els veïns de la zona varen enterrar per tal d'evitar que

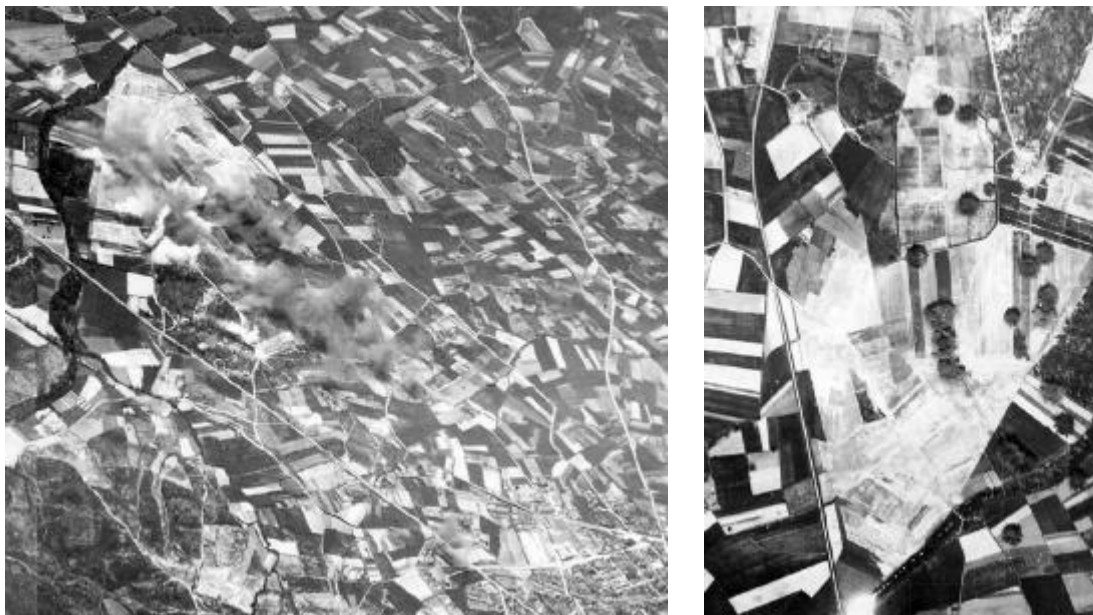
Marge del camp d'en Coderch on hi havia construït un refugi antiaeri (Foto Niell)

els nens hi entressin i es fessin mal. D'altres testimonis també

comenten que aquest refugi també va ser destruït (totalment o bé en part) degut a l'eixamplament del camí que porta cap a la Pineda Fosca.

Tot i això no es pot descartar que hi haguessin d'altres refugis elementals en altres punts del camp, especialment a la banda occidental del camp d'aviació, lloc on actualment no se'n coneix cap. Estem parlant per exemple de la zona de can Gai o de can Ravenissa. El problema és que aquesta hipòtesi no s'ha pogut demostrar. No hi ha cap testimoni que n'hagués vist cap en aquest punt o que sabés de la seva existència. Segurament els 4 refugis elementals que falten mai es construïren, ja que les obres de construcció d'aquest camp d'aviació es començaren massa tard i no hi va haver temps material per poder construir tots els refugis elements que havia de tenir.

El primer bombardeig del camp d'aviació va tenir lloc el dia 26 de maig de 1938 quan cinc bombarders trimotors Savoia S-79 dirigits pel màxim comandant de *l'Aviazione Legionaria delle Balleari*, el major Lamanna, es varen enlairar de l'aeròdrom de Son San Joan (Mallorca) a les 13:50 hores del migdia i després d'entrar per la zona de Sant Feliu varen volar recte endavant cap a Cassà, on deixaren caure les bombes sobre el camp d'aviació, des d'una altitud de 4100 metres, exactament a les 14.20 hores (trenta minuts després d'enlairar-se), i va provocar la mort a dues persones i ferides de diversa consideració a unes 10-15 persones segons les fonts. Els avions retornaren a la seva base marxant en direcció cap a Calella de la Costa.

Dues vistes àries del bombardeig sobre el camp d'aviació de Cassà el 26 de maig de 1936
(*Archivio Ufficio Storico Maggiore dell'Aeronautica militare-USAM*)

De resultes d'aquest atac el camp d'aviació que encara no s'havia acabat de construir va quedar pràcticament inutilitzat ja que algunes fonts apunten que varen caure almenys unes 60 bombes que destruïren o malmeteren bona part de les seves pistes que s'hagueren de tornar a reparar i anivellar (BOSCH I MERCADER, 2003). No hi ha cap constància que aquest bombardeig destruís o afectés cap mena d'aparell o avió. La veritat és que fins aquell moment el camp només havia rebut la visita ocasional d'algun avió de l'Esquadra 7, però no era la seu permanent de cap unitat aèria.

El camp no es va poder tornar a reactivar fins el 16 de desembre de l'any 1938 quan va ser inaugurat oficialment²².

Com hem comentat abans, a causa d'aquest bombardeig varen morir dues persones. Es tractava de **Ceferí Casals Alsina** de 41 anys, natural de Caldes de Malavella, nascut el 19/02/1897 i que es va casar amb la Pilar Berenguer Mundet l'any 1918. Del seu matrimoni varen néixer dos fills.

Segons algunes informacions (Modesta Cristià, 2017) aquesta persona va morir mentre circulava per la carretera en les proximitats del camp d'aviació. Això en part concorda

---

²² Josep Bosch i Mercader: "El camp d'aviació de la Torremansa", Llumiguia 608 (juliol-agost de 2003), pp. 88-89-90.

amb el que explica en Josep Bosch i Mercader en un article publicat a la revista local Llumiguia del 08 de juliol de 2003 sobre el que havia viscut el seu pare durant les obres de construcció i el bombardeig del camp d'aviació: *“Estàvem, justament, vora de la pineda quan sentirem una veu de socors. Anàrem a veure que passava i resulta que un company, que s’havia enfilat a un pi, n’havia caigut. El collirem i el portarem a un mas que hi ha a la vora. En aquell moment, sobre nostre volaven 5 avions, dels que no en fèiem gaire cas per estar-hi acostumats. Deixarem el ferit a la casa i en tornar a la feina, ens adonem que els 5 avions retornen sobre el camp en perfecta formació. En aquell precís moment, un company de nom Casals, que tenia l’experiència d’un bombardeig a Barcelona, ens fa un crit de tirar-nos tots a terra i a pocs segons una formidable explosió fa tremolar la terra i ens atueix. La metralla passava per sobre meu amb un xiulet esfereïdor, mentre continuaven les explosions de les bombes (...) Havia acabat el bombardeig i encara estàvem tots estirats a terra, sense adonar-nos que el perill ja havia passat. Jo quasi no podia aixecar-me. Alguns tenien petites ferides i altres molta sang i un quedava estirat a terra. Era en Casals. Era horrorós. Tenia el cap esbalandrat i se li podia veure una massa sangonosa, encefàlica. (...)”*.

L'altra persona morta en aquest bombardeig va ser en **Rafael Estanyol Margarit** de 65 anys, taper, nascut a Cassà de la Selva el dia 01/04/1873 i que era solter. Desconeixem el lloc exacte de la seva mort. És molt possible que treballés en les obres de construcció del camp d'aviació²³.

El 15 de gener de l'any 1939 davant de l'implacable avanç de les tropes franquistes en tots els fronts de guerra que afectaven a Catalunya, el govern de la República va dur a terme una reestructuració i replegament dels seus avions més enllà del riu Llobregat, especialment per defensar la ciutat de Barcelona i la seva àrea d'influència. Per aquest motiu el dia 19 de gener de 1939 la segona esquadrilla del Grup 71 que estava formada per uns quinze avions Grumman G-23 i que era hereva de la dissolta Esquadra 7, destinada a la vigilància i a la defensa del litoral català, va enlairar el vol des de l'aeròdrom de Cardedeu i es va replegar cap a l'aeròdrom de Cassà.

---

²³ Les defuncions d'aquestes dues persones es troben inscrites en el Registre Civil de Girona (Ceferino Casals Alsina, 27/05/1938, número 119, foli 200) i en el Registre Civil de Cassà de la Selva (Rafael Estanyol Margarit, 27/05/1938, llibre 3, número 45, foli –no consta–).

L'arribada d'aquesta esquadrilla va quedar marcada per dos fets tràgics i molt importants. El primer va ser la nova reestructuració aèria que es va dur a terme al final de la Guerra Civil per tal de protegir la ciutat de Figueres, lloc on hi havia la seu de l'últim Govern de la República. Això va fer que el dia 20 de gener de 1939 l'esquadrilla fos dividida quasi per la meitat i que 7 o 8 avions marxessin cap a l'aeròdrom de Figueres. A Cassà hi varen quedar uns 6 avions dirigits pel capità Juan Lario Sánchez.

El segon fet important va ser un tràgic i espantós accident que va afectar a un dels seus avions i que va causar la mort de la seva tripulació. Els fets es varen produir molt possiblement el dia 22 de gener de 1939. La nit anterior havia plogut molt a la zona de Cassà i el camp no estava en les millors condicions. Tot i això davant d'una alarma aèria per l'entrada d'uns avions enemics a la costa, el pilot Eduardo Peña Pérez i el seu metrallador varen decidir enlairar el seu avió Grumman G-23. Degut al fang que hi havia a la pista l'avió no va poder agafar gaire velocitat, tot i això és pogué enlairar, però no massa, i va acabar caient per l'ala esquerra –hi ha qui diu que també va topar amb uns cables elèctrics- i es va acabar estavellant i incendiant. Varen morir els dos ocupants²⁴. Molt possiblement, com que aquests fets es varen produir just al final de la Guerra i en un moment ple de conflictivitat, les seves defuncions no varen quedar registrades en el Registre Civil de Cassà de la Selva. És per aquest motiu que desconeixem el lloc on varen ser enterrats. Potser varen ser enterrats en el cementiri de Cassà, potser els seus cossos varen ser retornats a les seves famílies o bé potser foren enterrats en el mateix camp d'aviació on havien patit el seu accident.

Val la pena fer un petit incís en aquest punt. Mentre realitzàvem amb en Joaquim Mundet les entrevistes amb els veïns de Serinyà per tal de preparar el llibre de Toponímia d'aquest veïnat l'any 2017, les germanes Felícia i Pietat Casadevall de can Pau-oller, ens varen comentar que la seva mare els hi havia explicat de petites, que coneixia l'existència d'una tomba de la Guerra Civil a les proximitats de la caseta o xalet d'en Codolà, coneguda també com la caseta dels Aviadors de la Torremansa. El problema és que elles no saben on estava situada aquesta tomba, ja que la seva mare mai els hi havia ensenyat on era i a més a més aquesta dona ja fa molts anys que és morta.

---

²⁴ Una ala d'aquest avió fou portada a cal Xarel·lo de Serinyà, lloc on possiblement encara es conserva (Font oral, germanes Casadevall de can Pau-Oller, 2017).

Per aquest motiu no es coneix la localització d'aquesta tomba ni la identitat de les persones que hi varen ser enterrades.

Tot i això qui sap si aquesta possible tomba (de la qual no hem trobat cap més referència o informació) era el lloc on varen ser enterrats aquests dos pilots que varen morir en aquest terrible accident, ja que aquesta caseta es troba situada a la part mitja-baixa d'aquest camp d'aviació. De moment aquest fet és una simple especulació ja que no hi ha cap altre dada o prova al respecte.

El dia 28 de gener de 1939 una part dels avions que formaven part d'aquesta esquadrilla es va replegar cap a l'aeròdrom de Figueres. L'endemà al migdia, el nucli urbà de Cassà va ser bombardejat per l'aviació italiana i aquest bombardeig va causar vuit morts i un gran quantitat d'edificis destruïts (vegeu l'apartat sobre el bombardeig del nucli urbà de Cassà).

Finalment el dia 31 de gener de l'any 1939, dos dies després del terrible bombardeig sobre el poble de Cassà, deu avions italians del tipus Fiat Br 20 varen bombardejar de nou el camp d'aviació de Cassà, quan aquest pràcticament ja no tenia cap mena d'activitat.

El mateix dia, un grup d'avions biplans de caça italians Fiat Cr 32 s'enfrontaren a una dotzena de monoplans Polikarpov I-16 republicans en el cel de Cassà. Aquest va ser un dels últims combats aeris de la Guerra Civil. Segons alguns pilots italians, un dels caces republicans va ser abatut i va caure en flames a les proximitats del poble de Cassà (GESALÍ, 2008).

Finalment el dia 1 de febrer de 1939, dos dies abans de l'entrada de les tropes franquistes al poble, l'aviació italiana va tornar a bombardejar de nou el camp d'aviació de la Torremansa. Poc abans, els pocs avions republicans que encara quedaven en aquest camp d'aviació havien marxat cap a Figueres. El problema és que desconeixem el grau d'afectació d'aquest bombardeig.

BOMBARDEIG DEL NUCLI URBÀ DE CASSÀ DE LA SELVA

El dia 29 de gener de l'any 1939, a les 13:30 del migdia, cinc bombarders de l'aviació legionària italiana Savoia SM79 procedents de l'illa de Mallorca i dirigits pel capità Costa Egidio, escortats o protegits segurament per diversos caces militars, varen bombardejar el poble de Cassà des d'una altitud de 4000 metres. En total varen caure unes 50 bombes de 100kg sobre el nucli urbà, provocant 8 morts i un gran nombre d'habitatges i edificis quedaren afectats o destruïts.

Vista general i aèria del bombardeig del nucli urbà de Cassà de la Selva el dia 29 de gener de 1939
(*Archivio Ufficio Storico Maggiore dell'Aviazione militare-USAM*)

Tipus d'avions i armament utilitzat durant aquest bombardeig

Gracies a un document trobat per l'historiador David Gesalí a l'*Ufficio Storico Maggiore dell'Aviazione Militare d'Itàlia*²⁵ hem pogut saber que els avions utilitzats durant aquest bombardeig sobre el poble de Cassà varen ser el model Savoia SM79, coneguts popularment com a Esparvers. Aquest tipus d'avió va ser dissenyat en origen com un avió destinat al transport

Dos avions SM-79 "Sparveiro" volant en formació

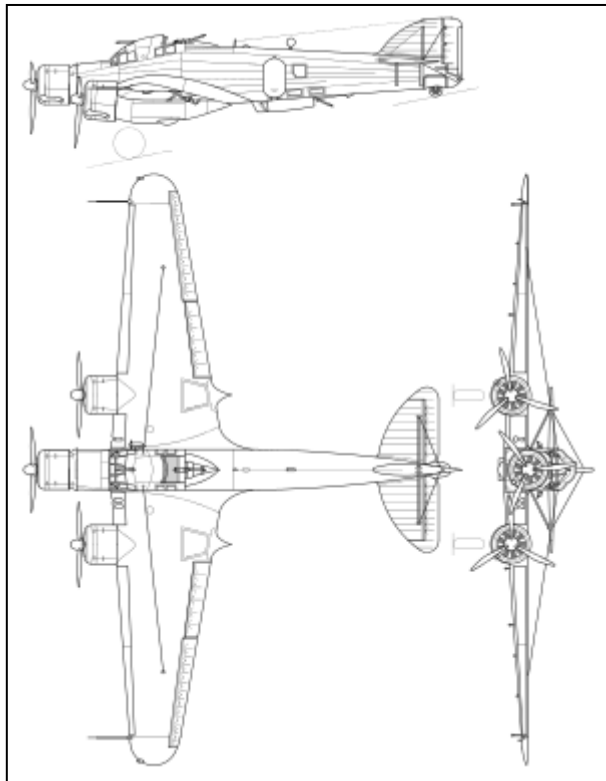
²⁵ D'aquest document se'n conserva una còpia a l'Arxiu Municipal de Cassà que va ser cedida per l'historiador David Gesalí (AMCS/donació David Gesalí)

de passatges i de càrrega, però posteriorment va ser modificat i adaptat com a avió de reconeixement i bombarder de guerra. També era conegut popularment com el “geperut” degut a la gepa que tenia a la seva part més alta (ametralladora).

Es tracta d'un avió trimotor (Alfa Romeo 126 RC.34 de 780 cv) de fabricació italiana que va ser creat per l'empresa Savoia-Marchetti a partir del disseny d'Alessandro Marchetti. Entre els anys 1934 i 1952 se'n varen produir uns 1300 exemplars. Aquest tipus d'avió va tenir un paper molt important com a bombarder durant la Segona Guerra Mundial.

La seva tripulació estava formada entre 4 i 6 persones (pilot, copilot, enginyer de vol/artiller, navegador de radio, bombarder i mecànic de vol).

Aquest avió estava fet bàsicament de fusta. El fusellatge estava format per una estructura tubular d'acer soldat i recobert d'alumini i contraxapat a la part davantera i tela i contraxapat a la part del darrera. A la cabina hi anava el pilot i el copilot. Sobre seu hi havia una ametralladora fixa que mirava cap al davant (al principi de 7,70mm i més tard de 12,7mm). A la part posterior d'aquesta mateixa “gepa” hi havia una

Esquema d'un SM-79 “Sparveiro”

altre ametralladora de 12,7mm que disparava cap endarrere. La bodega era el

lloc on hi havia les bombes i aquesta ocupava la part central del fusellatge. Al seu darrera hi havia una gòndola ventral que era el lloc on anava el bombarder i un artiller armat amb una altre ametralladora Breda-SAFAT. Finalment a la secció del darrera hi havia una altre ametralladora de 7,70mm que podia desplaçar-se d'un costat a l'altre del fusellatge per disparar a través de diversos llocs de tir laterals.

Aquest avió tenia una longitud de 16,2 metres i una envergadura d'ala a ala de 20,2 metres. La seva altura era de 4,1 metres. La seva velocitat màxima era de 460km/h i la

seva velocitat de creuer era de 360km/h. Tenia una autonomia de 1900km i podia arribar a una altura màxima de 7500 metres. En el seu interior podia transportar una càrrega de 1200kg de bombes.

Aquestes bombes que podien ser de 50kg, 100, 250 o 500kg eren col·locades a la bodega de l'avió, la qual tenia unes portes a la part més baixa, per on queien les bombes i que s'obria des del lloc de l'enginyer de vol/artiller mitjançant un braç hidràulic.

Vista d'un grup de pilots al costat d'unes bombes. Les més grans són de 250kg i les més petites de 100kg.
(<https://decoartmunitis.wordpress.com/tag/bomba-de-100-kg>)

En aquesta part de l'avió també hi havia una estructura robusta formada per diversos cilindres

metàl·lics amb el diàmetre just de les bombes que es volien llençar. Les bombes de 50-100kg de TNT si que eren compatibles entre si i es podien col·locar a l'interior d'un mateix cilindre metàl·lic. En canvi les bombes més grans (250 o 500kg) no. Cada tipus de bomba s'havia de llençar amb un tipus d'avió concret. Totes aquestes bombes eren col·locades a l'interior d'aquests cilindres metàl·lics des de la seva part més baixa i de forma manual i quedaven penjades en el seu interior.

Alhora de llençar tots aquests artefactes s'havia de tenir en compte la posició de l'objectiu que es volia atacar, la velocitat que portava l'avió, l'altura on es trobava l'aparell i les condicions atmosfèriques o meteorològiques d'aquell moment. Com que moltes vegades aquests factors no es podien mesurar amb molta precisió i com que el llançament de les bombes s'havia de fer de forma manual, el marge d'error alhora d'impactar contra un objectiu concret s'anava incrementant. Tot i això era molt més fàcil tocar un objectiu estàtic que no pas en moviment ²⁶.

---

²⁶ Tota la informació referent a les característiques principals d'aquests avions s'han extret de les següents pàgines web consultades el 15/12/2017: https://es.wikipedia.org/wiki/Savoia-Marchetti_S.M.79, <http://www.ejercitodelaire.mde.es/ea/pag?idDoc=303BFF19755C0D25C12570D7004655ED&idRef=34B89D470305D2BAC125745000327FC7> i <https://decoartmunitis.wordpress.com/tag/bomba-de-100-kg/>

Gràcies al document que abans hem fet referència ara sabem que els cinc avions que varen bombardejar el poble de Cassà varen deixar anar una cinquantena de bombes de 100kg mina. L'explosiu que portaven aquestes bombes era bàsicament TNT.

Possible ruta utilitzada per bombardejar el poble

Tot i que no disposem de totes les dades concretes sobre el pla de vol que varen seguir aquests avions per bombardejar el poble de Cassà, creiem que aquesta ruta degué ser molt semblant a la que varen utilitzar els mateixos avions un any abans per bombardejar l'aeròdrom o camp d'aviació de la Torremansa (26 de maig de 1938).

A banda que aquests avions també haguessin utilitzat aquesta mateixa sortida per tal de bombardejar alguna altre població o objectiu militar de les comarques gironines creiem que la ruta que podien haver seguit aquests avions podia ser la següent:

Des de la seva base situada en l'aeroport de Son Sant Joan, conegut actualment com a aeroport de Palma de Mallorca i que era la principal base de l'aviació feixista italiana per bombardejar els diversos pobles de Catalunya, aquests avions es degueren enlairar en direcció a Catalunya. Resseguint la costa catalana aquests avions degueren pujar cap a les comarques gironines, on a l'alçada del port de Sant Feliu de Guíxols giraren cap a l'esquerra i penetraren a terra ferma, passant pel damunt del poble de Santa Cristina d'Aro i Llagostera (aquest últim poble també fou bombardejat el dia 31 de gener de 1939) D'aquesta manera arribaren a Cassà.

Possible ruta utilitzada pels avions italians per bombardejar el poble de Cassà (Mapa Niell)

En una única passada sobre la nostra població, en sentit est-oest, i agafant com a única referència la línia recta que dibuixava la carretera Provincial, aquests 5 avions situats en perfecte formació deixaren anar la seva mortífera càrrega de bombes sobre la població.

Un cop acabada la seva missió tots aquests avions degueren retornar cap a la seva base de Malloca havent complert de forma satisfactòria el seu objectiu.

El poble de Cassà l'any

1939

La primera cosa que hem de tenir en compte és que l'any 1939 el poble de Cassà ocupava una superfície molt més petita que l'actual ja que la seva població es trobava al voltant dels 5000 habitants.

Mapa topogràfic de Cassà de la Selva de l'any 1930 (AMCS)

Segons un mapa topogràfic del poble de Cassà de l'any 1930 i que es conserva a

l'Arxiu Municipal de Cassà el seu límit nord el conformava la carretera Provincial i la carretera de la Bisbal. Més al nord, no hi havia res, ja que la zona on ara hi ha la urbanització del Vinovell encara no estava urbanitzada. Solament hi havia unes quantes cases construïdes al llarg del carrer Barceloneta, Tota la resta eren camps de conreu, horts i petites zones boscoses. En aquella zona només hi havia construït el Xalet d'en Vaca i la masia de can Prats.

Pel que fa al seu costat est el poble arribava fins al barri de Firal, el carrer Migdia, el carrer de la Llebre i la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols. Si que és veritat que hi havia diverses cases construïdes una mica més enllà, al llarg de l'actual carrer del Conill i també al carrer Verneda. Tot i això en l'espai comprès entre tots aquests dos punts (carrer Migdia, carrer del Conill i carrer Verneda) no hi havia cap casa construïda ja que en aquest lloc hi havia una profunda fondalada per on passava un torrent (actualment canalitat i soterrat) que desembocava a la riera Sosvalls. Tota aquesta zona estava plena de camps de conreu i horts.

El seu límit sud estava situat a la Rambla Onze de Setembre que en aquell moment encara estava en procés de construcció. També feia frontera la via del Carrilet que anava

de Girona a Sant Feliu de Guíxols i les poques cases que estaven construïdes al començament de la Carretera de Caldes (en aquell moment coneguda com a Carrer Barcelona), al llarg del Passeig del Ferrocarril i el capdamunt del carrer del Sud.

Finalment pel seu costat oest el poble de Cassà arribava fins al carrer del Remei i l'actual carrer Xavier Carbó, que en aquell moment (anys 30) s'anomenava camí de Sant Andreu ja que permetia anar cap a aquesta població i també cap a Caldes de Malavella.

Zones afectades

Alhora de situar les zones del poble de Cassà que varen ser bombardejades el dia 29 de gener de l'any 1939 hem combinat la informació que hem pogut recollir, analitzar i comparar a partir de diverses fonts:

Per un costat hem utilitzat les diverses fotografies aèries que va realitzar l'aviació feixista italiana durant aquest bombardeig i que es troben dipositades actualment a l'*Ufficio Storico Maggiore dell'Aviazione Militare d'Italia*. Tot i que aquestes fotografies van ser fetes des d'una gran altitud i són unes vistes molt panoràmiques o generals de tot el poble i els seus voltants, ens han servit per veure en quins llocs varen caure les bombes.

Seguidament aquesta informació ha estat complementada amb les dades que hem pogut extreure al estudiar diversos documents que es troben dipositats tant a l'Arxiu Municipal de Cassà de la Selva "*Relación del valor de las fincas deterioradas o destruidas por efectos de guerra*" com a l'Arxiu Històric de Girona "*Expedientes de Regiones Devastadas (1939-1942)*". Es tracta d'uns documents on hi ha una relació de totes les cases o immobles que es varen veure afectats durant la guerra i tots aquells edificis que varen rebre una indemnització per part de les autoritats franquistes per tal de poder reconstruir les seves cases.

Finalment aquestes dades s'han pogut creuar amb totes aquelles informacions que ens han donat diversos testimonis orals que hem entrevistat durant aquest treball, molts dels quals varen ser testimonis directes d'aquest bombardeig. Això ens ha permès conèixer

de primera mà quines varen ser les zones més castigades del pobles, les cases més afectades , els danys que s'hi varen produir, les víctimes mortals, els ferits, etc.

Tractament de les dades

A partir de l'estudi del document de l'Ajuntament de Cassà titulat "*Relación del valor de las fincas deterioradas o destruidas por efectos de guerra*" hem pogut veure que en ell s'hi recullen un total de 69 referències diferents²⁷. Ara bé, aquestes 69 referències es corresponen en realitat a 64 cases diferents, ja que hi ha 5 referències que presenten el mateix número de casa. Per tant fan referència al mateix immoble i això vol dir que es tracta molt possiblement d'edificis que devien tenir dos plantes on hi vivien dues famílies diferents.

En totes aquestes referències es detalla el numero de la casa amb danys, l'adreça, el propietari de finca, el valor cadastral de l'immoble abans de la guerra i els danys que s'havien produït degut a la guerra. El problema és que aquest document no especifica ni descriu com era aquesta casa abans de començar la guerra, la causa dels danys que s'havien produït (si aquests varen ser causats per culpa d'un bombardeig aeri, per culpa d'impactes de projectils d'artilleria, combats, incendis...) ni els desperfectes que s'havien ocasionat. Tampoc especifica s'hi aquests danys varen ser arreglats o reconstruïts després de la guerra.

Al mateix temps val la pena comentar que al final de tot d'aquesta llista també apareixen tot un seguit de propietaris suposadament afectats per la guerra (4 en total), però dels quals no especifica ni l'adreça ni el valor cadastral de la casa ni els danys provocats. És per aquest motiu que no els hem tingut en compte en aquest treball.

Un altre problema d'aquest document és que no sabem en quin moment va ser redactat ja que no presenta cap mena de data. Tot i això pensem que va ser confeccionat durant els mesos següents al finalitzar la Guerra Civil (molt possiblement durant el mes d'abril-maig de 1939) a partir de les peticions que li varen fer arribar els diversos veïns per tal de poder arreglar o reconstruir les seves cases.

---

²⁷ AMCS/Administració General/Relació de valor de les finques malmeses o destruïdes per efectes de la guerra. Id 13599.

Dels 64 immobles que apareixen relacionats a la llista de l'Ajuntament de Cassà (*Relación del valor de las fincas deterioradas o destruidas por efectos de guerra*), a l'Arxiu de Girona només hi ha 23 expedients de famílies que es va acabar acollint al règim de subvencions que atorgava el Servicio Nacional de Regiones Devastadas de Gerona (1939-1942) per tal de poder reconstruir les seves cases.

Del seu estudi se'n desprèn el següent: Dels 23 expedients que hi ha a l'arxiu, 11 fan referència a la carretera Provincial, 2 al carrer del Molí, 2 al carrer Barceloneta, 2 a la plaça Jacint Verdaguer, 2 a la plaça Petita, 1 al carrer Avall i 1 al carrer del Sud. També apareixen dos masos afectats. Un en el veïnat de Serinyà (mas Adrià) i un altre en el veïnat de Verneda (mas Mercader).

En realitat aquests 23 expedients fan referència a un total de 28 cases diferents ja que diversos d'aquests expedients contenen en el seu interior diverses cases o immobles diferents ja que el seu propietari era la mateixa persona. D'aquestes 28 cases: 12 es situaven a la carretera Provincial, 5 en el carrer del Molí, 3 en el carrer Barceloneta, 2 a la plaça Jacint Verdaguer, 2 a la plaça Petita, 1 al carrer Avall, 1 al carrer del Sud, 1 al veïnat de Serinyà i 1 al veïnat de Verneda.

Si creuem les dades i unim les dues llistes de cases, veurem que hi ha 21 edificis que apareixen relacionats en les dues llistes. Hi ha 44 immobles que només apareixen citats a la llista de l'Ajuntament de Cassà i 7 més que només apareixen documentats en els expedients de l'Arxiu Històric de Girona. Per tant s'hi ho sumem tot plegat veurem que hi va haver 72 immobles afectats per alguna causa lligada amb la guerra a Cassà de la Selva.

Ara bé, això no vol dir que tots aquests 72 edificis fossin afectats de forma directa per aquest bombardeig, sinó que molts d'ells varen resultar afectats o destruïts per altres causes lligades amb la guerra (combats, ametrellaments, projectils d'artilleria, incendis...). En realitat d'aquests 72 edificis afectats, en sabem 3, que varen ser afectats per la caiguda d'un projectil d'artilleria durant l'entrada de les tropes franquistes (Carretera Provincial 28 i 30 i també el mas Mas Adrià), 2 més que varen ser destruïts per diversos atacs o estralls produïts en aquestes cases (mas Mercader i carrer del Sud 1) i n'hi ha 10 més que no coneixem la causa directa dels danys que s'hi varen produir i

tampoc hem pogut trobar cap testimoni oral que ens hagi pogut corroborar que fossin provocats per culpa d'aquest bombardeig (Dolors 22, Ferrocarril 6-7-58, les Serres 3, Llebrés 41, Matadero –sense número–, Matamala 9, Mel 3, Molí 99). Per aquest motiu podem afirmar que els immobles afectats de forma directe per culpa d'aquest bombardeig franquista foren 57.

A tot aquest conjunt de 57 edificis afectats per aquest bombardeig hi hem d'afegir tots aquells immobles que no surten representats en la documentació que hem consultat i que hem pogut conèixer gràcies al testimoni de diversos veïns del poble.

Per exemple en Joaquim Mundet, gran coneixedor de la història del poble Cassà, ens ha comentat que una casa que estava situada a la part final del carrer del Molí va resultar totalment destruïda a causa de la caiguda d'una bomba (actual solar buit número 128-130)²⁸.

El mateix Joaquim Mundet i la Modesta Cristià també ens ha comunicat que la casa número 110 de la carretera Provincial, també es va veure molt afectada per culpa d'una bomba que va caure en aquest punt i que va provocar la mort d'un matrimoni de mitjana edat que hi vivia (Josep Sureda Casanovas i Victòria Cassà Mestres)²⁹.

Gràcies al testimoni de la família Niell hem pogut saber que el número 102 de la carretera Provincial també va resultà molt afectada per l'explosió d'una bomba que va caure al mig de la carretera . A causa de l'ona expansiva es va enfonsar tota la façana d'aquest edifici. Com que aquesta casa no es va acollir al regim d'indemnitzacions que donava el govern franquista, aquesta casa no va ser reconstruïda i va restar molts anys oberta, malmesa i deshabitada fins que va ser comprada i reconstruïda pels actuals propietaris en els anys 60³⁰.

D'altres cases que també resultaren molt afectades per aquest bombardeig i de les quals no en tenim cap mena de constància escrita en la documentació que hem pogut consultar podrien ser la casa núm. 61 de la carretera Provincial on va morir la Lluïsa

---

²⁸ Font oral (Joaquim Mundet, 2017)

²⁹ Font oral (Joaquim Mundet i Modesta Cristià, 2017)

³⁰ Font oral (Família Niell, 2017)

Xiberta Carbó de 58 anys o bé can Trinxeria situada a la Plaça de la Coma, de la qual també sabem que va partir alguns d'anys per culpa de l'ona expansiva d'una o varies bombes que varen caure al llarg de la carretera Provincial.

D'aquest últim fet en tenim un testimoni directe en el llibre del pilot Juan Lario Sánchez *"Habla un aviador de la República"* ja que ell es trobava situat a l'interior de can Trinxeria en el moment d'aquest bombardeig: *"Entre los espacios de las explosiones mediaban unos cincuenta metros, particularidad que sirvió (con mucha suerte) para que nuestra residencia se salvara de ser destruida, aunque sí bastante afectada por la metralla y las ondas de expansión que resquebrajaron los muros y desmantelaron puertas, ventanas y tejado. El mobiliario del interior quedó revuelto y semidestrozado. Una opaca armadura de hierro que adornaba el salón rodó por el suelo quedando desarticulada y maltrecha. Al penetrar en el comedor vimos con asombro a nuestro cocinero ordenando sus utensilios con cara algo demacrada; pero con cierta serenidad como si allí no hubiera sucedido nada. Relató su caso empleando expresiones catalanas aliñadas con fugaces observaciones respecto a su persona"*³¹.

Segurament encara en queden moltes més per descobrir.

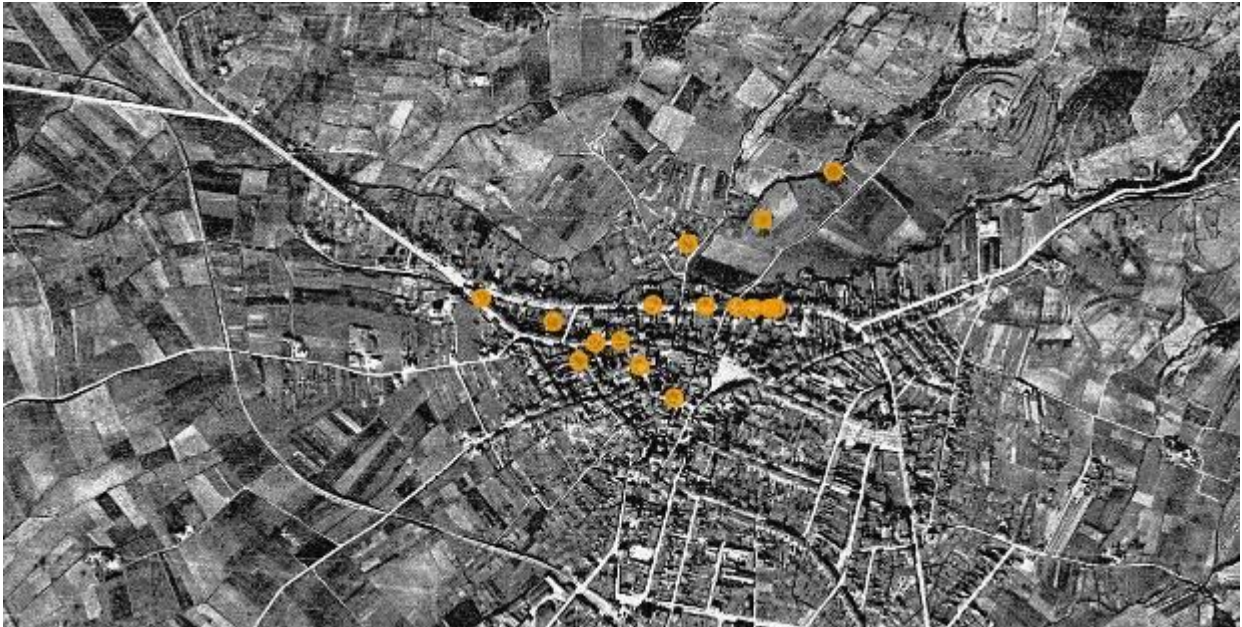
Amb les dades que tenim a la mà ara mateix i s'hi fem una recopilació de tot el que hem comentat fins al moment estem en disposició d'afirmar que el bombardeig aeri del dia 29 de gener de 1939 sobre el poble de Cassà va afectar a un mínim de seixanta cases diferents.

Si situem tots aquests immobles afectats sobre un mapa, el primer que podem veure és que aquest bombardeig fa afectar de forma molt directe la part nord del nucli urbà de Cassà. Al mateix temps si ens fixem en la distribució d'aquestes cases entre si (concentracions d'edificis afectats) i ens els danys que s'hi varen produir podem situar els llocs on varen caure realment les bombes.

---

³¹ Juan Lario Sanchez: *"Habla un aviador de la República"*, pp. 304-308 (1973).

Gracies a això hem pogut establir la caiguda de 16 bombes que varen afectar 8 zones o carrers diferents de Cassà (carretera, Provincial, carrer del Molí, carrer Avall, carrer Barceloneta, Plaça Jacint Verdaguer, Plaça Petita, carrer Conca, carrer Pirineus i Bassegoda).

Mapa del bombardeig aeri del poble de Cassà del 29 de gener de 1939
A dalt es pot veure el lloc on varen caure les bombes sobreposades en un mapa de l'any 1946. A sota la mateixa distribució bombes sobre un mapa actual. Observis el creixement que ha experimentat el poble al llarg dels anys
(Institut Cartogràfic de Catalunya)

A continuació passarem a descriure de forma molt sintètica cadascuna d'aquestes zones afectades, amb totes les cases danyades o destruïdes, els seus propietaris, els danys que s'hi varen produir, la quantitat o valor d'aquests danys, els morts, els ferits....

Carretera Provincial

Es tracta de la zona més afectada del poble de Cassà. S'ha de tenir en compte que en aquell moment aquesta carretera era la principal via de comunicació del poble ja que connectava la ciutat de Girona i el port de Sant Feliu de Guíxols. Per ella hi devien passar cada dia un gran volum de vehicles tant militars com civils, com un gran nombre de persones refugiades i tropes republicanes que s'estaven exiliant o retirant cap al nord, degut a l'imparable avanç de les tropes franquistes.

Al llarg d'aquesta carretera hi varen caure un mínim de 6 bombes que varen afectar o destruir uns 26 immobles i que varen provocar la mort de 7 persones.

Vista general de les bombes que varen caure al llarg de la carretera Provincial (Mapa Niell)

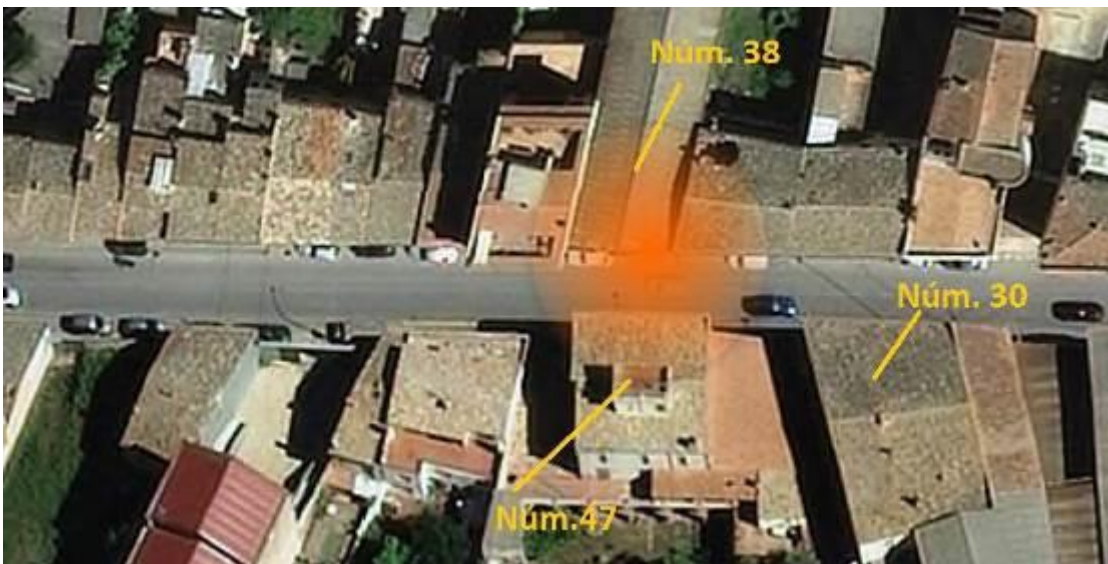
Bomba 1 (Carretera Provincial)

Una primera bomba va caure sobre l'actual garatge Gruart (número 38). Antigament en aquest punt hi havia construïdes dues cases. La casa que estava situada més a llevant

Vista general de la carretera Provincial a l'alçada del número 38 i 47 (Foto Niell)

(antic número 34 l'any 1939) va resultar molt afectada i és el lloc on va morir una dona anomenada Maria Canals Roig de 52 danys. L'altra casa que hi havia situada en el costat de ponent (número 36 l'any 1939) i que era propietat d'en Mariano Sardó Garrofer, estava formada per planta baix, pis i golfes, va patir forces danys a la coberta, paret mitgera, trencament de vidres...

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 1 de la carretera Provincial (Imatge Niell)

L'ona expansiva d'aquesta bomba també va afectar la casa que hi havia situada a l'altre costat de la carretera i que és coneguda popularment com a can Geronès (actual número

47). Aquesta casa propietat d'en Ramon Geronès Rabell, estava formada per planta baixa i dos pisos, va patir danys per valor de 1225 ptes.

Tot i que no en tenim cap constància directe, però degut a la seva proximitat amb les cases que acabem de descriure, és molt possible que la fabrica de can Rich (actual número 30), i molt especialment la part d'aquest edifici que fa cantonada amb el carrer Martí Dausà, també resultés afectada per l'explosió d'aquesta bomba. Val la pena comentar que aquest immoble fou entre els anys 1912 i el 1934 la seu del Colegio Politécnico Cassanense o Escola Vilaret.

Per últim val la pena comentar que és molt possible que aquesta mateixa bomba que va caure en aquest punt de la carretera Provincial o sinó la bomba següent que va caure una mica més avall –cap a l'oest-, fos la responsable dels danys que es varen produir a can Trinxeria de la Plaça de la Coma, a causa de la poca distància que hi ha entre aquests dos punts i que el pilot Juan Lario Sánchez va descriure amb tota mena de detall en el seu llibre titulat "*Habla un aviador de la Republica*".

Bomba 2 (Carretera Provincial)

Una altre bomba va caure una mica més a l'oest que la primera, a l'alçada dels números 42, 44, 46 i 48 de la carretera Provincial. Es tractava de tot un seguit de cases de petites dimensions, formades per planta baixa i pis, algunes de les quals tenien tota una sèrie de coberts o annexos a la part del darrera.

La casa més afectada fou la casa número 42. Antigament en aquest punt també hi havia construïdes dues cases. La casa de més a llevant que tenia antigament el número 38, hi vivia la família Tolosà-Payret. A causa de l'explosió d'aquesta bomba la casa va quedar pràcticament destruïda (danys per valor de 13.509 ptes) i va provocar la mort de Caterina Payret Suñé de 57 anys³².

Al mateix temps la casa que hi havia en el costat de ponent que antigament tenia el número 40 hi vivia en Pere Figueres Oliveres. Els danys en aquest immoble foren més

---

³² Registre Civil de Cassà de la Selva (Llibre 31, secció tercera, 27-03-1942, número 17, foli –no consta–)

Vista general dels immobles número 42, 44, 46 i 48 de la carretera Provincial (Foto Niell)

petits (trencament de vidres, destrosses a la coberta i la paret mitgera) i foren valorats al voltant de les 1500 ptes.

A causa de l'explosió o l'ona expansiva d'aquesta bomba les cases que hi havia situades al seu voltant també varen resultar força afectades:

Aquesta mateixa persona (en Pere Figueres) tenia en propietat la casa que hi havia al costat esquerre (actual número 44). formada per planta baixa i pis. Els danys que es varen produir en aquest immoble foren molt semblants als que hem descrit anteriorment i varen ser valorats en unes 500 ptes.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 2 de la carretera Provincial (Imatge Niell)

Més a l'esquerra també es va veure afectada la casa actual número 46 (número 44 any 1939) on hi vivia en Vicens Gruart. Tot i que desconexem amb exactitud els danys que s'hi varen produir, per la valoració de danys que s'hi varen fer (725 ptes), creiem que aquests foren molt petits.

Finalment aquesta mateixa bomba també va afectar el numero 46 (actual numero 48) on hi vivia la Dolors Gruart Poch. En aquesta casa formada per un habitatge de planta baixa i pis, la bomba va provocar danys a la coberta, envans interiors i trencament de vidres que foren valorats en unes 1775 ptes.

Bomba 3 (Carretera Provincial)

Vista general de la carretera Provincial a l'alçada dels números 61 i 54 (Foto Niell)

Una tercera bomba va caure al mig de la carretera entre els números 54, 56, 58 i 61 de la carretera Provincial.

Tot i que no apareix representada en la documentació que hem consultat, una de les cases més afectades fou sense cap mena de dubte la casa o immoble número 39 (actual número 61) on va morir una dona de 58 anys anomenada Lluïsa Xiberta Carbó³³. Segons un familiar molt directe, aquesta dona va morir al obrir la porta de casa seva en

---

³³ No hem pogut localitzar el certificat de defunció d'aquesta persona. Segurament es troba en el Registre Civil de Girona però en una data posterior a l'any 1939 que és el que nosaltres vàrem consultar alhora de realitzar aquest treball.

el moment que va caure una bomba i la ona expansiva la va tocar de ple³⁴. Tot i que creiem que aquesta casa estava formada per planta baixa i pis, desconeixem quina part va quedar danyada i els danys que s'hi varen produir.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 3 de la carretera Provincial (Imatge Niell)

Al mateix temps la ona expansiva d'aquesta mateixa bomba també va afectar diverses cases del de l'altre costat de la carretera Provincial. En concret va afectar el número 54 (antigament número 52), on actualment hi ha el bar-restaurant Frankfurt Núria. Es tractava d'una casa de planta baixa, pis i golfes amb uns annexos a la part posterior on hi vivia la Martí Grau Abellí. A causa de la caiguda d'aquesta bomba es varen produir danys per valor de 1365 ptes que afectaren la coberta, els envans interiors i el trencament de diversos vidres.

Pel que fa a l'immoble següent número 56 (antigament numero 54) que tenia una morfologia molt semblant a l'habitatge que acabem de descriure i on hi vivia en Salvi Gibert Artigas, els danys si que foren una mica més importants (6000 ptes) ja que afectaren part de la coberta, l'arrebossat de la façana, l'esquerdament de diverses parets i envans i el trencament de diversos vidres.

Finalment aquesta mateixa bomba també va afectar el número 58 (antic número 56 l'any 1939) on hi vivia la Trinitat Noguera Mestras. Tot i que en el document que hem consultat no apareix la morfologia d'aquesta casa ni tampoc especifica el tipus de danys

---

³⁴ Font oral (Joan Maymí, 2017).

que s'hi varen produir, aquests degueren ser molt petits ja que foren valorats en unes 1350 ptes.

Bomba 4 (Carretera Provincial)

Vista general de la carretera Provincial a l'alçada dels números 62, 64, 69 i 71 (Foto Niell)

Una quarta bomba va caure sobre l'actual casa numero 69 de la carretera Provincial. Ara bé, l'any 1939 en aquest punt hi havia construïdes dues petites cases de planta baixa i pis (números 43 i 45). Totes dues cases quedaren molt afectades per l'explosió d'aquesta bomba.

En el numero 43 hi vivia en Tomàs Salvador Displàs, la seva dona (Rosa Torras Gispert) i els seus tres fills (Josep, Dolors i Joan). L'explosió d'aquesta bomba va provocar la destrucció pràcticament total d'aquesta casa (danys valorats en unes 4000 ptes) i el que és més greu la mort de dues persones que vivien en aquest immoble (mare i filla). Es tractava de la Rosa Torras Gispert de 57 anys i de la Dolors Salvador Torras de 27 anys.

Al mateix temps a la casa del costat, número 45, no hi viva ningú en aquell moment. Es tractava d'un edifici format per planta baixa destinada a garatge i un pis a sobre que es

feia servir com a magatzem que va resultar totalment destruït a causa de l'impacte de la bomba. Era propietat d'en Ricard Arbossé Esteva³⁵.

Aquesta mateixa bomba també va provocar molt possiblement l'ensorrament pràcticament total de la casa número 47 (actual número 71). Durant la guerra en aquesta casa hi vivia el regidor de l'Ajuntament de Cassà, Primitiu Cassà i Mestres i que estava afiliat a la CNT. Aquest regidor estava casat amb l'Anna Cassà Anglada i no tenien fills. Al mateix temps ell era germà de la Victòria Cassà i Mestres, que fou una altre de les víctimes mortals d'aquest bombardeig del dia 29 de gener de 1939 i que va morir conjuntament amb el seu marit Josep Sureda Casanovas en la casa número 110 de la carretera Provincial. Després de la guerra, aquest regidor es va veure obligat a exiliar-se a França conjuntament amb la seva dona. Anys més tard va poder retornar a Cassà i tots dos van anar a viure en una casa del carrer del Raval.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 4 de la carretera Provincial (Imatge Niell)

Finalment també val la pena comentar que l'explosió d'aquesta bomba també va afectar encara que de forma menys important dues cases que estaven situades a l'altre costat

---

³⁵ En el document “*Relacion del valor de las fincas deterioradas o destruidas por efectos de guerra*” de l'Ajuntament de Cassà aquesta casa també surt documentada amb un altre propietari (Domingo Bosch i Codolà) i amb una valoració de danys molt diferent.

de la carretera Provincial. Ens estem referint als actuals números 62 i 64.

En el primer habitatge (actual número 62 i antigament número 60) hi vivien dues famílies. En el pis de baix segurament hi vivia l'Artur Olivé Poch. En canvi en el pis de dalt hi vivia en Joan Bataller Vidal. Els danys o desperfectes en aquest immoble foren mitjans ja que aquests oscil·laren entre les 1000 i les 4000 ptes segons el propietari.

Pel que fa al segon habitatge, número 64 (antic número 62) en aquell moment hi vivia la Rosa Sureda Esteva. Segurament aquest habitatge ja tenia la mateixa morfologia o fesomia que té ara (planta baixa i pis), ja que aquesta no es va veure gaire afectada per l'explosió o ona expansiva d'aquesta bomba (danys valorats en 950 ptes).

Bomba 5 (Carretera Provincial)

Vista frontal de l'edifici número 76 de la carretera Provincial (Foto Niell)

Una altre possible bomba (la cinquena d'aquest carrer) va caure en les proximitats de de l'actual número 76 de la carretera Provincial. Actualment en aquest punt hi ha construït una antiga fàbrica o escorxador, propietat de la família Armengol i que antigament fou seu de l'antiga empresa "Cuits", fins que aquesta fou trasllada en primer lloc al carrer del Remei i posteriorment al Polígon Industrial.

L'any 1939 en aquest mateix punt hi havia construïda una casa (numero 70), propietat d'una dona de nom Adelaia Esteva Puig que va resultar afectada per aquest bombardeig.

El problema és que no tenim més dades al respecte d'aquesta bomba, ja que en la documentació consultada no apareix cap més casa o immoble afectat en aquesta zona o tram de la carretera Provincial. Per tant desconeixem el lloc exacte on va caure aquesta bomba (si aquesta va caure a sobre aquest edifici, al mig de la carretera o en una zona propera) i l'afectació que va provocar en les altres cases del seu voltant. Per aquest motiu la seva existència és dubtosa, ja que tampoc hem pogut localitzar cap testimoni oral que ens hagi corroborat la seva veritable existència.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la possible bomba 5 de la carretera Provincial
(Imatge Niell)

Tot i això és molt possible que aquesta bomba si que caigués en aquest punt, ja que s'ha de tenir en compte que l'aviació franquista va bombardejar tota la carretera Provincial en sentit est-oest al llarg de tot el seu recorregut. L'existència d'aquesta bomba en aquest punt (bomba número 5), el que fa, és crear-nos una línia de continuïtat entre la caiguda de les 4 primeres bombes que acabem de descriure i una sisena bomba que va caure a un centenar de metres més avall (bomba número 6), en direcció a Girona.

Bomba 6 (Carretera Provincial)

Aquesta sisena bomba va caure al mig de la carretera Provincial, a l'alçada dels números 100, 102, 104, 106, 110 i 113.

Vista general de la carretera Provincial a l'alçada dels números 100, 102, 104, 106, 110 i 113
(Foto Niell)

Una de les cases que va resultar més afectades per la caiguda d'aquesta bomba va ser el número 102. Aquest immoble tenia el número 92 l'any 1939. En aquell moment estava ocupat per en Maties Miquel Campderà de 42 anys, la seva dona Carme Viñas Vidal de 34 anys i els seus dos fills, en Joan i l'Enric, de 10 i 7 anys³⁶. El problema és que aquest edifici no surt referenciat en cap dels documents que hem pogut consultar.

En aquell moment ja estava format per planta baixa i dos pisos.

Gracies al testimoni dels actuals propietaris hem pogut saber que a causa de l'explosió, tota la façana principal d'aquesta casa es va ensorrar o enfonsar.

A diferència de les altres cases afectades durant aquest bombardeig, aquesta no va ser reconstruïda després de la Guerra Civil. En realitat la casa va restà malmesa, deshabitada i en ruïnes durant molts anys fins que va ser comprada pels actuals propietaris (família Niell) en els anys 60. Gracies això va poder ser restaurada o reconstruïda³⁷.

---

³⁶ Segons Padró d'habitants de Cassà de la Selva de l'any 1936 (AMCS/Administració General/LLibre del padró del 1936. Id. 1571.)

³⁷ Permís d'obres de l'Ajuntament de Cassà, 1966 (AMCS/Administració General/Llicència d'obra nova del 1966. Id. 2900.)

Aquest fet ha estat confirmat pels mateixos propietaris de la casa ja que ens han facilitat dues fotografies dels anys 60 on encara es pot veure aquest immoble completament destruït³⁸. A més a més diversos veïns també ens han corroborat aquest fet ja que encara se'n recorden del seu estat ruïnós³⁹.

La veritat és que no sabem per quina causa aquesta casa no va ser reconstruïda després de la Guerra. En aquest punt solament podem realitzar tot un seguit d'especulacions. Una d'aquestes possibilitats és que el seu propietari (no sabem si era la mateixa persona que hi vivia l'any 1930-1939) no es va poder acollir al regim d'indemnitzacions que donava el règim franquista per poder reconstruir les cases degut a la seva significació política durant la República o la Guerra Civil. Una altre possibilitat és que el seu propietari, com que no es podia acollir a aquestes indemnitzacions, no tingués prou capacitat

Estat en que va quedar l'edifici número 102 de la carretera Provincial després del bombardeig de l'any 1939 (Foto Família Niell, anys 60)

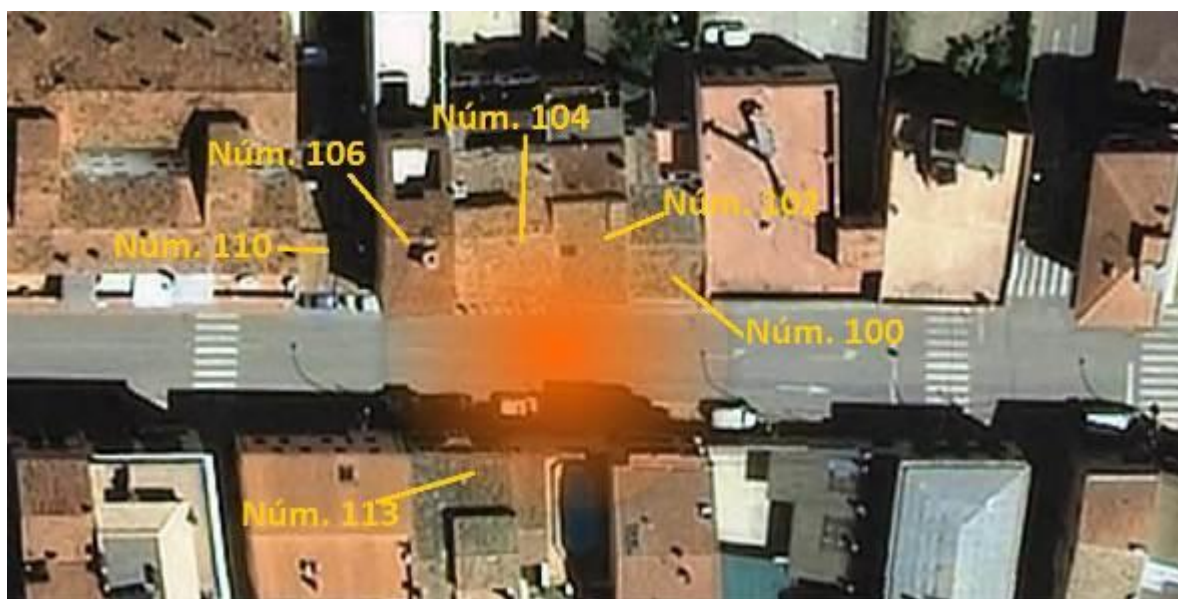
econòmica per poder fer front per si sol a aquesta reconstrucció, degut als enormes danys i costos materials que havia provocat aquesta bomba. Una altre possibilitat és que aquesta persona ja visqués en una altre casa durant aquells anys i que no veiés necessari reconstruir-la en aquell moment ja que aquesta no tenia cap utilitat. Fos com fos aquesta casa no va ser reconstruïda fins als anys 60.

---

³⁸ De moment es tracta de les úniques fotografies conegudes sobre els estralls i la destrucció que va provocar el bombardeig del dia 29 de gener de 1939 a Cassà.

³⁹ Molts veïns de Cassà encara se'n recorden d'haver-la vist en ruïnes durant molts anys (Font oral: Joaquim Mundet, Rosa Calzada, Narcís Ribalta, Dolors Saura, etc, 2017).

Al mateix temps l'ona expansiva d'aquesta mateixa bomba també va afectar l'actual casa numero 100. Aquesta casa que antigament tenia el número 90 era propietat d'en Josep Solé Ricard. Estava formada per planta baixa i dos pisos. La caiguda d'aquesta bomba també va afectar part de la seva façana i es varen produir danys valorats en unes 760 ptes. Actualment si ens fixem bé amb la barana de metall que hi ha en el primer pis, podem veure que una petita part encara es troba tallada o escapçada per culpa de l'explosió d'aquesta bomba.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 6 de la carretera Provincial (Imatge Niell)

Aquesta mateixa bomba també va afectar el número 104 (antic número 94). L'any 1939 hi vivia la Taciana Vila Burjats i la seva família. La caiguda d'aquesta bomba al mig de la carretera Provincial també va afectar d'una manera molt directe la façana i la coberta (els danys foren valorats en unes 1675 ptes).

La casa que hi ha situada just al seu davant (actual número 113) també es va veure molt afectada per aquesta bomba. En aquell moment (any 1939) aquesta casa tenia el numero 75 i la seva propietària era la Dolors Lloch Armitjas. Estava formada per planta baixa, pis i golfes. A causa de la caiguda d'aquesta bomba es varen produir danys en el teulat, envans o parets interior i trencament de vidres per valor de 4555 ptes. Segons diversos

testimonis orals, un soldat republicà que passava per davant d'aquesta casa en direcció a Girona també va resultar ferit en aquell moment⁴⁰.

Una mica més avall, la bomba també va afectar el numero 106. Es tracta d'una casa que durant molts anys va ser la seu de la botiga de motos i bicicletes coneguda popularment com a can Joanola. Ara bé durant la Guerra Civil aquesta casa que tenia el número 96 i estava ocupada per en Josep Mª Pou Sabater. El problema és que en el document titulat *Relacion del valor de las fincas deterioradas o destruídas por efectos de guerra de l'Ajuntament de Cassà* no apareix ni el valor cadastral que tenia aquest edifici abans de la Guerra Civil ni els danys que es varen produir durant aquest bombardeig.

Finalment aquesta mateixa bomba també va afectar la casa número 110 (antigament aquesta tenia el numero 100). Aquesta casa no apareix citada en cap de les llistes de cases afectades o reconstruïdes després de la Guerra. Per tant desconeixem quin tipus de danys s'hi varen produir. Tot i això en el seu interior hi varen morir dues persones. Es tractava d'un matrimoni de mitjana edat format per en Josep Sureda i Casanovas⁴¹ i la Victòria Cassà Mestres⁴², tots dos de 47 anys i que no tenien fills. Tot dos varen morir en el seu propi domicili a causa de les ferides causades per la metralla provocada per aquesta bomba.

Carrer del Molí

Aquest carrer va ser la segona zona de Cassà més afectada per aquest bombardeig. En total creiem que hi varen caure unes 4 bombes al llarg del seu recorregut.

Bomba 7 (Carrer del Molí)

---

⁴⁰ Font oral (Carles Bagué, 2017).

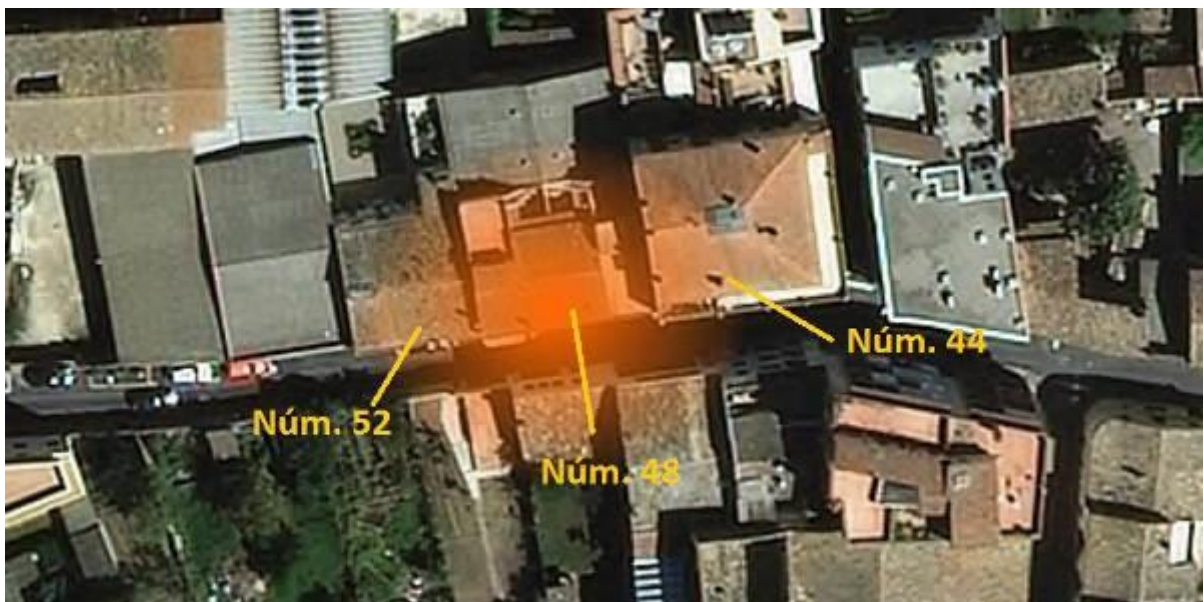
⁴¹ Registre Civil de Cassà de la Selva (Llibre 31, secció tercera, 30-01-1939)

⁴² No ha estat possible localitzar el certificat de defunció d'aquesta persona en cap dels registres civils que hem investigat.

La primera bomba va caure al capdamunt d'aquest carrer que antigament (1930-1939) no arribava fins a la Plaça de la Coma sinó que començava a l'alçada del carrer Music Coll⁴³.

Vista general del carrer del Molí a l'alçada dels números 44, 48 i 52 (Foto Niell)

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 7 del carrer del Molí (Imatge Niell)

---

⁴³ La part de l'actual carrer Molí compresa entre el carrer Music Coll i la Plaça de la Coma era coneguda en aquell moment com a carrer Soleyador.

Per aquest motiu aquesta bomba va afectar els actuals números 48 i 52, on en aquell moment hi havia construïdes 4 cases de petites dimensions. Tres d'elles eren habitatges formades per planta baixa i pis, i el darrer era un edifici destinat a magatzem. Tots ells eren propietat d'en Josep Maria Adroher Teixidor. Per culpa d'aquesta bomba tots aquests edificis quedaren totalment destruïts. Els seus danys es situaven al voltant de les 13.000 ptes.

L'ona expansiva d'aquesta bomba també va afectar les cases que hi havia situades al seu voltant.

Una d'aquestes cases afectades estava construïda en l'actual número 42. Aquesta casa era propietat del mateix propietari que hem citat anteriorment (Josep Maria Adroher i Teixidor) i els danys que s'hi varen produir foren molt petits (350 ptes).

Un altre grup de cases que també varen patir danys a causa de l'explosió d'aquesta bomba van ser dos immobles que hi havia construïts on ara hi ha la casa número 52. El seu propietari era la mateixa persona que abans i els danys foren molt petits (425 ptes en cada cas).

Bomba 8 (Sindicat Agrícola de Cassà)

Vista frontal de l'entrada del molí o Sindicat Agrícola de Cassà (Foto Niell)

Una altra bomba va caure sobre l'antic molí o Sindicat Agrícola de Cassà (actual número 56). Aquest gran edifici, que dona nom al carrer on es troba situat, estava format per tota una sèrie de construccions on hi havia el molí pròpiament dit, l'habitatge del moliner i diversos coberts i magatzems. Era el lloc on els pagesos del poble portaven a moldre els cereals cultivats per tal de convertir-los en farina.

Aquest edifici era propietat d'en Narcís Vilhaur Caselles, president del Sindicat Agrícola de Cassà. Ara bé la concessió del molí estava en mans d'un moliner anomenat Joan Riera Bustins, el qual també hi vivia amb la seva família, és a dir la seva dona (Concepció Valentí Garriga) i els seus dos fills (en Joan i la Concepció Riera Valentí).

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 8 del carrer del Molí (Imatge Niell)

Durant aquest bombardeig una bomba va caure sobre aquest edifici i va provocar la destrucció total de la casa on vivia el moliner i la seva família. Aquesta estava formada per un edifici de planta baixa i pis. Els danys causats per aquesta bomba varen ser molt importants. Va caure part del teulat i el pis. També es va enfonsar diverses parets mitgeres i interiors. Els danys foren valorats en unes 10.300 ptes.

A causa d'aquest bombardeig es va produir la mort de la filla petita d'aquesta família la Concepció Riera i Valentí. Es tractava d'una nena de 14 anys⁴⁴ que va morir quan va

---

⁴⁴ Registre Civil de Girona (Llibre 126, secció tercera, 05-03-1942).

sortir espantada de casa en el moment just en que va caure aquesta bomba⁴⁵.

Temps després d'acabar la guerra es varen trobar dues bombes que no havien explotat en aquest immoble⁴⁶.

Bomba 9 (Zona plena d'horts entre el carrer del Molí i la carretera Provincial)

Una tercera bomba va caure en una zona interna i no urbanitzada, situada en l'espai comprès entre diverses cases que donen al carrer del Molí i tot un seguit de cases orientades cap a la carretera Provincial. Com que aquesta bomba no va caure de forma directe sobre cap edifici, sinó que va afectar una zona que estava plena de patis i horts, els danys que es varen produir foren molt petits. Tot i això la metralla si que va arribar a algunes cases.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 9 que va caure entre el carrer del Molí i la carretera Provincial (Imatge Niell)

Pel que fa a la carretera Provincial les cases més afectades foren els actuals números 149 i 1 de l'Avinguda Antoni Gaudí.

On actualment hi ha construït un gran bloc de pisos (núm. 1) que fa cantonada entre la carretera Provincial i l'Avinguda Antoni Gaudí, l'any 1939 hi havia construït tot un

---

⁴⁵ Font oral (Modesta Cristià, 2017).

⁴⁶ Font oral (Ramon Rabassedas, 2017).

seguit de cases de petites dimensions. Una d'elles era el número 106 i era propietat Pere Tubert Guiset. A causa de la ona expansiva d'aquesta bomba la metralla va malmetre part de la façana d'aquesta casa.

Al mateix temps la casa que hi ha actualment al seu davant (número 149) també es va veure afectada per l'explosió d'aquesta bomba. En aquell moment hi vivia en Geroni Martí Vidal i en Tomàs Parleris Salvador. Per sort els danys produïts foren molt petits (700 i 935 ptes).

Vista general de la carretera Provincial a l'alçada dels números 149 i 1 de l'Avinguda Gaudí
(Foto Niell)

Segons el barber Joan Boada (Perruqueria Boada) fa uns anys enrere encara es podien veure diversos forats o impactes de metralla en les façanes d'aquestes cases de la carretera Provincial. Actualment aquests forats ja no són visibles a causa d'un seguit d'obres que es van fer⁴⁷.

Al mateix temps aquesta bomba també va afectar tal com hem dit, diverses cases que estaven situades al carrer del Molí. En concret es varen produir danys de poca consideració tant en l'immoble número 78 (antic número 84) que era propietat d'en

---

⁴⁷ Font oral (Josep Boada, 2017).

Salvador Sabater Isern com en l'immoble número 82 (antic número 88), propietat de la Caterina Bosch Orris.

Vista general del carrer del Molí a l'alçada del número 76 i 78 (Foto Niell)

Bomba 10 (carrer del Molí)

Vista frontal del solar actualment buit del carrer del Molí (núm. 128-130) on hi havia construït una casa que va quedar completament destruïda a causa d'aquest bombardeig (Foto Niell)

Finalment una quarta i última bomba va caure l'any 1939 a la part més baixa del carrer del Molí, en un punt proper a la cantonada amb la carretera Provincial. La casa en qüestió es trobava construïda en un solar actualment buit i que es correspon amb el número 128-130.

Segons el testimoni d'en Joaquim Mundet, la caiguda d'una bomba va provocar la destrucció total d'un immoble que estava construït en aquest punt, el qual no va ser reconstruït de nou⁴⁸.

Val la pena comentar que en cap de les llistes o documents consultats hem trobat cap referència escrita d'aquest immoble.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 10 a la part baixa del carrer del Molí
(Imatge Niell)

Carrer Avall

Una altre bomba (bomba 11) va caure sobre un grup de 4 cases que estaven situades a la part baixa d'aquest carrer (carrer Avall) tocant amb la cantonada amb el carrer Molí.

De sud cap a nord, les cases més afectades foren els actuals números 48,50 i 52.

---

⁴⁸ Font oral (Joaquim Mundet, 2017).

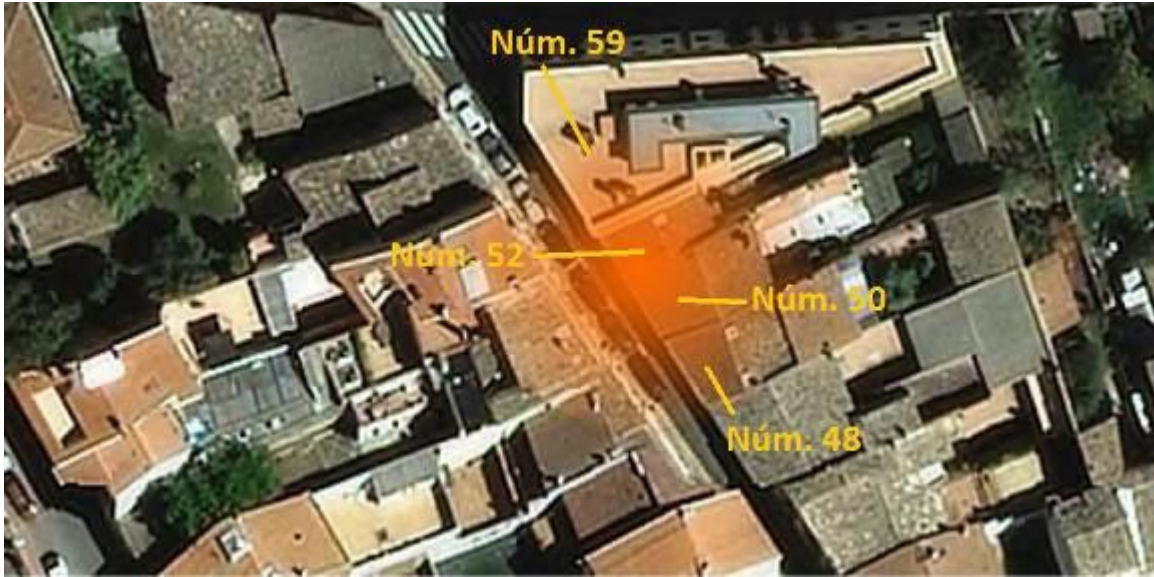

Vista general del carrer Avall a l'alçada dels números 48, 50 i 52 (Foto Niell)

morfologia devia ser molt semblant a l'actual. Devien estar formades per planta baixa i pis. Els danys que s'hi varen produir foren molt importants ja que si comparem el valor cadastral de la finca amb els danys materials veurem que aquests són pràcticament iguals (9500-7300 ptes en el cas de l'actual casa núm. 48 i 4600 i 4500 ptes en l'actual casa núm. 50).

La tercera casa (actual número 52), propietat de la Maria Homs Boada, que estava formada per planta baixa, pis i golfes; va patir danys també importants per valor de 4000 ptes, tant en la seva coberta, com en els envans o parets interiors, escala, vidres...

Finalment la casa que actualment està situada just a la cantonada amb el carrer del Molí (actual número 59) i que era propietat de Josep Costeris Bota, també va resultar afectada per aquesta bomba. Però com que aquesta casa ja estava més apartada els efectes de la seva ona expansiva foren més petits (450 ptes).

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 11 que va caure en el carrer Avall (Imatge Niell)

Plaça Jacint Verdaguer

Vista general de la Plaça Jacint Verdaguer (Foto Niell)

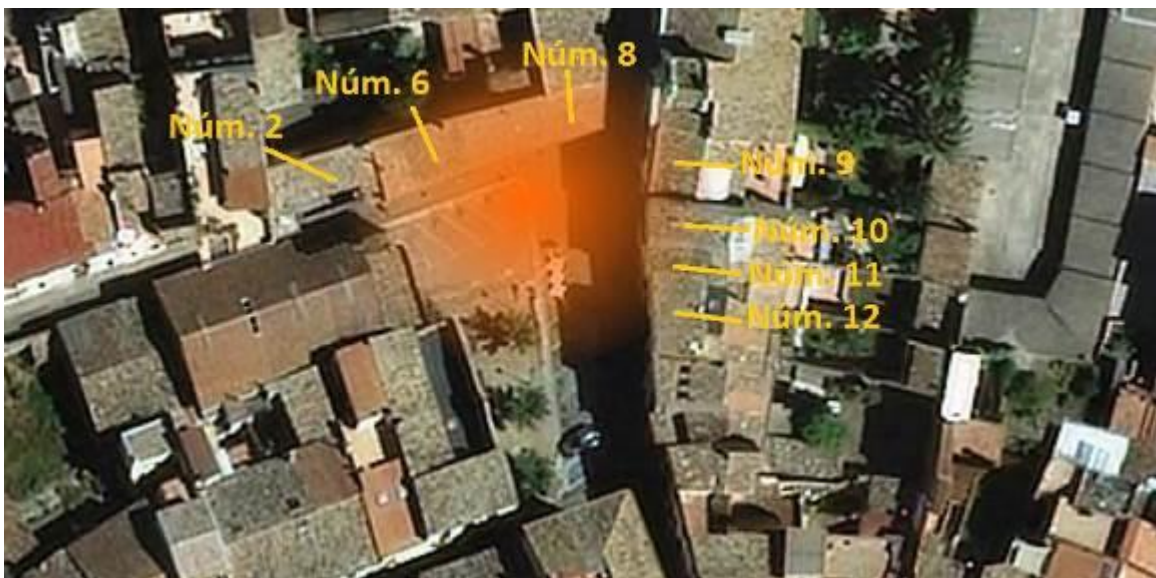
Una altra bomba (bomba 12) va caure al mig de la plaça Jacint Verdaguer. Antigament aquesta plaça era coneguda amb el nom de Plaça dels Hortalans ja que durant molts

anys s'hi va dur a terme el mercat de les Verdures. Al mateix temps durant les primeres dècades del segle XX també fou coneguda com a Plaça del Municipi.

Aquesta bomba va afectar de ple l'actual casa o hostel de can Quirze (número 6-8) que durant molts anys ha sigut uns dels bars-restaurants més importants del poble. L'any 1939 això no era així ja que en aquest punt hi havia construïdes dues cases que eren propietat de la mateixa persona, la Maria Bosch Lloveres (antics números 3 i 4). Totes dues cases eren habitatges formats per planta baixa i pis.

Pel que fa a la casa número 3 (actual número 6) els danys materials foren molt importants ja que es va enfonsar part de la façana principal i la coberta d'aquest immoble. També es varen produir danys en el bany i en l'escala interior que donava accés a l'edifici (3800 ptes).

La casa número 4 al seu torn (actual número 8) va patir danys de menor consideració tant a la coberta com a la paret mitgera que la separava amb la casa número 3. També es varen produir desperfectes en alguns envans, elements de fusta i vidres. Aquests danys foren valorats en unes 950 ptes.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 12 a la Plaça Jacint Verdaguer
(Imatge Niell)

Aquesta explosió també va afectar una casa que hi havia situada en el costat esquerra de can Quirze. Es tracta de la casa numero 2 del carrer Girona, propietat de l'Herminia Busquets Vila. Els danys ocasionats per aquesta bomba varen ser molt petits (585 ptes) ja que aquesta casa ja es troba situada força més apartada del lloc de l'impacte.

La resta de cases que envolten aquesta plaça, especialment les cases que estaven situades en el seu costat dret mirant cap a can Quirze, també varen patir danys de diversa consideració per culpa d'aquest bombardeig. Ens estem referint a les cases número 9, 10, 11 i 12.

Els danys més importants es produïren principalment en la primera casa (número 9) propietat d'en Pere Mercader Andreu ja que aquesta casa es trobava situada en un punt molt proper al lloc de l'impacte (a tocar can Quirze). Els seus danys foren valorats en unes 1460 ptes.

En canvi a mesura que ens anem apartat d'aquest punt (en direcció cap al sud) l'afectació en la resta de cases de la plaça fou cada vegada més petita: número 10 (350 ptes), número 11 (500 ptes) i número 12 (700 ptes).

Finalment també val la pena mencionar que en la façana principal del garatge que hi ha situat al davant de can Quirze encara es poden observar l'existència de tot un seguit de forats o marques a la paret que es corresponen amb diversos impactes de metralla provocats per l'explosió d'aquesta bomba⁴⁹.

Plaça Petita

Durant l'època medieval la plaça Petita fou el centre neuràlgic del poble de Cassà. La seva activitat comercial i lúdica era molt important. Tota la plaça estava envoltada per botigues i en el seu espai central s'hi realitzava el mercat setmanal. En aquest indret també es localitzava l'antic hospital de pobres (segle XVI) i era el lloc on s'escollien els jurats de la Universitat de Cassà (govern municipal).

---

⁴⁹ Font oral (Carles Malagrida, 2017).

Vista general de la Plaça Petita (Foto Niell)

Durant aquest bombardeig una altra bomba (bomba 13) va caure sobre la casa de ca l'Avellaneda (actual número 10) situada a la banda nord de la plaça. Aquesta casa formada per planta baixa i dos pisos era propietat d'en Santiago Riera Pigrau. A causa d'aquesta explosió l'immoble va quedar totalment destruït i l'àvia d'aquesta casa va quedar completament enterrada sota les ruïnes. Per sort gràcies a la ràpida actuació dels

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 12 a la Plaça Jacint Verdaguer (Imatge Niell)

veïns i del govern local la varen poder salvar i rescatar amb vida⁵⁰.

Al mateix temps aquesta explosió també va afectar de ple la casa que hi havia en el seu costat esquerra i que actualment és coneguda de forma popular com a can Conillera (actual número 1-2). L'any 1939 aquest edifici era propietat de l'Anna Cristià Gruart. Es tractava d'una casa de planta baixa i dos pisos. A la part de baix hi havia una botiga de comestibles i la resta de pisos eren habitatges. A causa de l'explosió d'aquesta bomba es va enfonsar part de la façana principal, tant la que dóna al carrer de les Mesures com també la que dóna al carrer Ocata. També es va fer malbé part de la coberta de la casa, i sobretot les bigues que aguantaven el teulat. També es varen produir diversos desperfectes en portes, finestres i el trencament de diversos vidres.

Carrer Barceloneta

Una altre bomba (bomba 14) va caure sobre les primeres cases d'aquest carrer, les quals toquen amb la cantonada del carrer Music Coll. Aquesta explosió va afectar de ple els números 2,4,6 i 8.

Vista general del carrer Barceloneta a l'alçada dels números 2, 4, 6 i 8 (Foto Niell)

---

⁵⁰ Font oral (Modesta Cristià, 2017).

Les dues primeres cases (número 2 i 4) que eren propietat de la mateixa persona (Teresa Comas Salgàs) estaven formades per planta baixa i pis. La caiguda d'aquesta bomba al seu damunt va provocar la destrucció total d'un dels edificis i l'ensorrament parcial de l'altre. Els danys en aquest segon edifici foren tant importants que s'hagué de demolir part d'aquest edifici poc temps després.

El següent habitatge, número 6, propietat de la Consol Quintana Felip, va córrer la mateixa sort que les dues primeres cases que acabem de descriure. L'impacte d'aquesta bomba va provocar la destrucció total de tot l'edifici.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 13 al llarg del carrer Barceloneta
(Imatge Niell)

La casa que hi havia situada al seu costat (numero 8) i propietat de Miquel Pla Vilella), també va patir danys molt importants, ja que de les 3600 ptes que valia la finca abans de la guerra, es varen produir danys per un valor de 3000 ptes.

Finalment les dues últimes cases afectades d'aquest carrer (números 10 i 12), que estaven en mans del mateix propietari (Ramon Planes i Camps) varen patir danys de menor consideració. Pel que fa a la casa numero 10 es va veure afectat la meitat de l'edifici (1000 ptes) i en el cas de la casa número 12 aquests danys foren valorats en 350 ptes.

Carrer Conca

L'any 1939 tota aquesta zona que ara forma part de la urbanització del Vinovell no estava urbanitzada. L'única petita edificació que hi havia construïda en aquesta zona era un petit xalet conegut popularment amb el nom de Xalet d'en Vaca i que estava envoltat per camps de conreu.

Vista general dels afores de Cassà l'any 1946. Observis dins de la rodona el Xalet d'en Vaca (Mapa Institut Cartogràfic de Catalunya)

Aquest xalet era propietat de la Teresa Barnés Mir i va quedar totalment destruït a causa de l'explosió d'una bomba que hi va caure al seu damunt. Els danys foren valorats en unes 3000 ptes.

Danys que va provocar l'ona expansiva de la bomba 14 sobre el xalet d'en Vaca, a l'actual Carrer Conca (Imatge Niell)

Després de la guerra aquest xalet va ser reconstruït però entre els anys 80-90 va ser enderrocat. Estava construït on ara hi ha un solar buit del carrer de la Conca (número 6).

Vista general del solar número 6 del carrer de la Conca on antigament estava construït el xalet d'en Vaca.
(Foto Niell)

Carrer Pirineus/Carrer Bassegoda

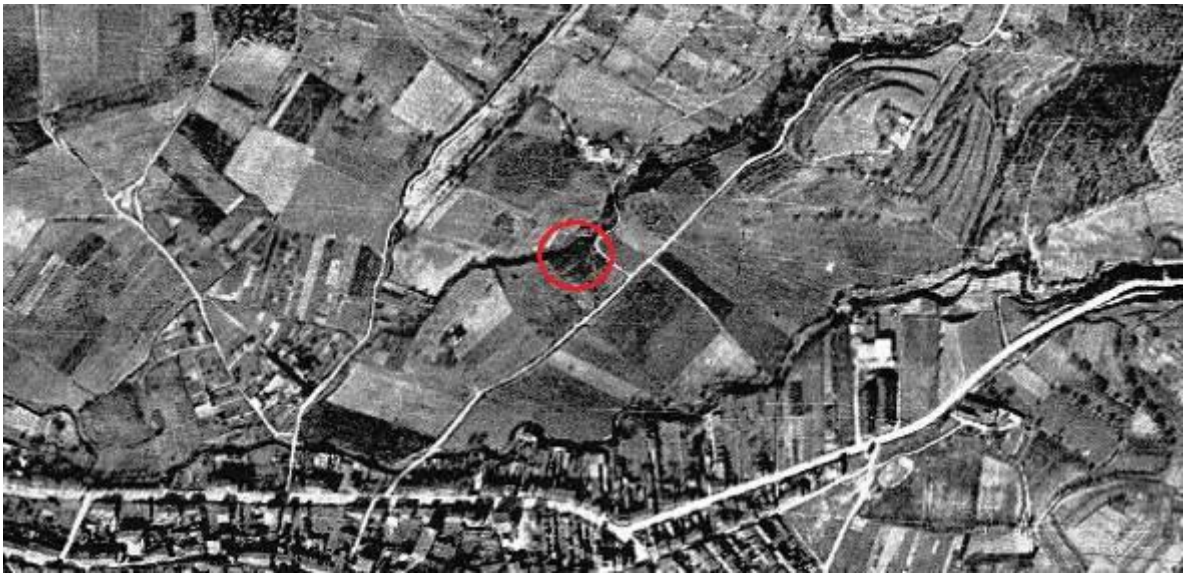
Gracies al testimoni d'en Rafel Pla, veí del Firal, hem pogut saber que una altre bomba (bomba 16) va caure en aquest punt durant aquest bombardeig.

Vista general de l'actual zona verda situada entre el carrer Bassegoda i el carrer Pirineus on va caure una bomba
(Foto Niell)

Actualment aquesta zona forma part de la urbanització Vinovell. El lloc on va caure la bomba actualment és una zona verda que queda situada entre el carrer Pirineus i el carrer Bassegoda, a tocar el CAP (Centre d'Atenció Primària de Cassà).

Però antigament això no era així (any 1939) ja que aquesta zona no estava urbanitzada. En aquest punt hi havia camps de conreu els quals estaven situats a tocar un petit torrent (actualment canalitzat i soterrat) que baixava des de la masia de can Prats (veïnat de Matamala) cap a la riera Seca o torrent del Pas.

Vista general dels afores de Cassà l'any 1946. La rodona marca el lloc on va caure la bomba l'any 1939
(Mapa Institut Cartogràfic de Catalunya)

La bomba va caure on actualment hi ha tot un seguit d'alzines sureres de mitjanes dimensions.

Com que aquesta zona no estava urbanitzada en aquells moments els danys materials foren molt petits. Solament la masia de can Prats que es troba situada a uns 80 metres al nord-est (actual cantonada entre el carrer Mare de Déu del Mont i carrer del Puig Aldric) es va veure una mica afectada pels efectes o l'ona expansiva d'aquesta bomba⁵¹.

---

⁵¹ Font oral (Rafael Pla, 2017).

Possible lloc de l'impacte de la bomba núm. 16 en l'actual zona verda situada a tocar el Centre d'Atenció Primària de Cassà (Imatge Niell)

TROBALLA D'ALTRES BOMBES DEL BOMBARDEIG QUE NO HAVIEN EXPLOTAT

Segons testimonis orals que hem pogut recollir, després de la Guerra Civil es varen trobar en diversos punts del terme de Cassà, diverses bombes que no havien explotat en el seu moment. Es tractava de bombes de grans dimensions que havien caigut en zones prèviament bombardejades (nucli urbà, afores del poble o camp d'aviació de la Torremansa) però que per diverses raons no havien explotat (tipus de subsòl on havien impactat, estat de conservació d'aquestes bombes, errors tècnics d'aquests artefactes....). La troballa accidental d'aquestes bombes les convertia en un gran perill, especialment per la mainada, que davant de la seva forma i tamany, els cridava l'atenció. Això feia que els nens s'hi acostessin, que les manipuleessin o juguessin amb elles pensant que no tenien cap perill i això feia que poguessin explotar. Per aquest motiu el millor que es podia fer quan es trobava un artefacte d'aquest estil era trucar a les autoritats pertinents per tal que les vinguessin a buscar, les desactivessin i les fessin explotar de forma controlada i sense cap mena de perill. D'aquesta manera s'evitaven mals majors.

De fet a l'Arxiu Municipal de Cassà es conserva un edicte o document de l'Ajuntament de Cassà del 26 d'abril de l'any 1939 on es demana a tots els veïns del poble que si coneixen l'existència de qualsevol tipus de material bèl·lic abandonat en algun punt del terme municipal, ho comuniquin a les autoritats locals per tal de procedir a la seva retirada i posterior destrucció⁵².

Tant en Narcís Ribalta com la Rosa Calzada ens han comentat que quan ells eren petits, poc després de finalitzar la guerra, una colla de nens va trobar una bomba d'aviació que no havia explotat al fons d'un torrent que baixava des la casa de can Prats cap a la riera Seca, a la zona del Vinovell, actual carrer Music Coll/Carrer dels Àngels. En aquell moment, anys 40, tota aquella zona no estava urbanitzada i per tant estava plena de camps de conreu i horts. Les cases més properes eren els habitatges del carrer Barceloneta, el xalet d'en Vaca (actual carrer Conca) i can Prats, aquests dos últims a tocar l'actual dispensari del poble. L'existència d'aquesta bomba era molt coneguda per tota la mainada del poble i molts d'ells hi anaven a jugar molt sovint. En Narcís Ribalta

---

⁵² AMCS/Adminstració General/Bans.1939.Id. 151.

ens explica que aquesta bomba era molt grossa i que moltes vegades li llençaven rocs al seu damunt. També la picaven, hi pujaven a sobre i hi saltaven. Per sort mai no va explotar ni va passar res greu. Però vist ara amb perspectiva això era molt perillós. Un dia les autoritats se'n varen assabentar i la varen fer explotar. L'explosió va ser tant forta que restes de metralla i pedres varen arribar fins a les primeres cases del poble (carretera Provincial)⁵³.

Al mateix temps en Ramon Rabassedas que també era un nen quan es va produir el bombardeig sobre el poble de Cassà l'any 1939 i que vivia amb els seus pares en una casa a la part baixa del carrer Avall, tocant al carrer del Molí, ens ha comentat que després de la guerra es varen trobar dues bombes que no havien explotat dins el solar on hi havia l'antic molí o Sindicat Agrícola de Cassà, el qual si que s'havia vist afectat pel mateix bombardeig. Al descobrir aquestes bombes els veïns varen avisar a les autoritats les quals varen procedir a desactivar-les⁵⁴.

Un altre element interessant i a tenir en compte és que durant aquest any 2017, quan amb el company i amic Joaquim Mundet estàvem realitzant les entrevistes amb els veïns del veïnat de Serinyà per tal de preparar el llibre de toponímia sobre aquest veïnat, molts d'ells ens comentaven que després de la Guerra Civil i sobretot en els camps de conreu que envolten l'antic camp d'aviació de la Torremansa es varen trobar diverses bombes que no havien explotat en el seu moment. Cal recordar que el camp d'aviació de la Torremansa va ser bombardejat el dia 26 de maig de l'any 1938 i també el dia 31 de gener de 1939 i 01 de febrer del mateix any. Es tractava de bombes de grans dimensions que apareixen mentre es llauraven els camps de la Torremansa, can Carbonet o del mas Gai; o bé mentre es treia gressa i roques de les pedreres de la Torremansa. En tots els casos quan apareixia un artefacte explosiu s'avisava a les autoritats, especialment a la Guardia Civil que procedia a desactivar-les o les feien explotar de manera controlada⁵⁵. S'ha de tenir en compte que durant el primer bombardeig del camp d'aviació (26 de maig de 1938) es calcula que

---

⁵³ Font oral (Narcís Ribalta i Rosa Calzada, 2017).

⁵⁴ Font oral (Ramon Rabassedas, 2017).

⁵⁵ Font oral (Lluís Casadevall -Torremansa- i Pilar Barrera -Can Carbonet-; 2017).

varen caure una seixantena de bombes. Per tant no es estrany que moltes d'elles no haguessin explotat i que es trobessin anys molt més tard.

Molts veïns del veïnat de Serinyà també ens varen comentar que dins al bosc del mas Gai, petita zona boscosa que hi ha al nord d'aquesta masia del segle XII-XIII, encara es poden veure diversos forats o craters de varis metres de diàmetre que es corresponen amb els impactes de diverses bombes que varen caure durant el bombardeig del camp d'aviació de la Torremansa⁵⁶.

---

⁵⁶ Font oral (Fèlicia i Pietat Casadevall -can Pau Oller-, Montserrat Molas i Montserrat Casadevall – mas Gai-, 2017).

VÍCTIMES MORTALS A CAUSA DEL BOMBARDEIG AERI SOBRE EL NUCLI URBÀ

De seguida que vàrem començar a realitzar aquest treball ens vàrem adonar que quan consultàvem totes aquelles publicacions que feien referència al bombardeig sobre el nucli urbà de Cassà durant la Guerra Civil, existia una gran disparitat pel que fa al nombre de víctimes mortals que s'havien produït durant aquest bombardeig.

Segons el llibre de Josep Mª Solé i Sabater titulat “*Catalunya sota les bombes 1936-1939*” i que va ser publicat l’any 1986, el nombre de morts foren 4⁵⁷.

En canvi tant en el llibre sobre el poble de Cassà escrit per l’Enric Bagué, en Joaquim Carreras i la Obdúlia Gutiérrez i publicat dins de la col·lecció Quaderns de la Revista de Girona l’any 1990⁵⁸, com en la publicació de David Gesalí sobre el camp d’aviació de la Torremansa, titulat “L’aerodrom 317” i publicat l’any 2008⁵⁹, el nombre de víctimes mortals foren 8.

El problema és que en aquestes dues publicacions els noms de les víctimes no coincidien del tot. Hi havia 4 noms que sortien citats dos d’ells en una publicació i no en l’altre, i dos més que ho feien en la segona i no en la primera.

Per aquest motiu el nombre total de víctimes mortals d’aquest bombardeig oscil·lava entre les 8 i 10 persones.

Gracies a les consultes que hem pogut realitzar tant en el Registre Civil de Cassà de la Selva situat a la Plaça de la Coma 1, com en el Registre Civil de Girona (Avinguda

---

⁵⁷ Les víctimes mortals que apareixen comptabilitzades en aquesta obra eren les següents: Victòria Cassà Mestres, Caterina Payret Suñé, Conxa Riera Valentí i Lluïsa Xiberta Carbó (Josep Mª Solé i Sabater: “*Catalunya sota les bombes (1936-1939)*”, Abadia de Montserrat, 1986, Apèndix).

⁵⁸ Segons els tres autors d’aquesta obra les persones que varen perdre la vida durant aquest bombardeig foren: Maria Canals Roig, Caterina Payret Suñé, Dolors Salvador Torras, Josep Sureda Casanovas, Rosa Torras Gispert, Lluïsa Xiberta Carbó, Salvador Dauset Fàbrega i Jaume Matas González (Bagué et al. 1990, pàg. 65). Aquests dos últims ja posa que van morir per l’explosió d’una bomba.

⁵⁹ En aquesta publicació les víctimes mortals referenciades eren la Maria Canals Roig, la Dolors Salvador Torras, la Rosa Torras Gispert, en Josep Sureda Casanovas, la Victòria Cassà Mestres, la Caterina Payret Suñé, la Conxa Riera Valentí i la Lluïsa Xiberta Carbó (David Gesalí, 2008, pàg. 24).

Ramon Folch(4-6), hem pogut comprovar que el nombre total de víctimes mortals d'aquest bombardeig va ser de 8 persones

<u>Nom i cognoms</u>	<u>Edat</u>	<u>Lloc de defunció</u>
Maria Canals Roig	52 anys	Carretera Provincial, 34
Victòria Cassà Mestres	47 anys	Carretera Provincial, 100
Caterina Payret Suñé	57 anys	Carretera Provincial, 38
Concepció Riera Valentí	14 anys	Carrer del Molí, 68
Dolors Salvador Torras	27 anys	Carretera Provincial, 43
Josep Sureda Casanovas	47 anys	Carretera Provincial, 100
Rosa Torras Gispert	58 anys	Carretera Provincial, 43
Lluïsa Xiberta Carbó	58 anys	Carretera Provincial, 39

Víctimes mortals del bombardeig sobre el poble de Cassà del 29 de gener de 1939 (Taula Niell)
Pel que fa al lloc de la defunció s'ha decidit posar la enumeració antiga (1939) ja que alguns d'aquests immobles actualment no existeixen.

Totes aquestes persones eren cassanencs i civils. Set d'aquestes persones varen morir en diverses cases o immobles al llarg de la carretera Provincial i una darrera va morir en el carrer del Molí .

Entre aquestes víctimes mortals val la pena comentar la mort d'un matrimoni de mitjana edat (Josep Sureda Casanovas i Victòria Cassà Mestres) que vivien al número 100 de la carretera Provincial (actual número 110), la mort d'una mare i una filla que es va produir en la casa número 43 de la mateixa carretera Provincial –actual número 69- (Rosa Torras Gispert i Dolors Salvador Torras); i una nena de 14 anys (Concepció Riera Valentí) que va morir a l'antiga seu del molí o Sindicat Agrícola de Cassà, carrer del Molí número 68 (actual número 56), lloc on vivia juntament amb la seva família.

Algunes d'aquestes persones varen morir per l'impacte o explosió directe d'aquestes bombes sobre els seus propis habitatges (Caterina Payret Suñé, Rosa Torras Gispert i Dolors Salvador Gispert) els quals varen quedar totalment destruïts. D'altres varen morir pel fet que varen sortir de casa seva espantades en el moment en que varen caure les bombes (Lluïsa Xiberta Carbó i Concepció Riera Valentí). També hi ha alguns casos de persones que varen morir a dins de casa per les ferides provocades per la ona expansiva i la metralla d'aquestes bombes (Josep Sureda Casanovas i Victòria Cassà Mestres).

La majoria d'aquestes persones varen morir a l'acte en els seus propis domicilis. Les persones que resultaren ferides foren trasllades a diversos hospitals segons la gravetat de les seves ferides. Les víctimes més lleus foren trasllades a l'Hospital Municipal de Cassà i les més greus a l'Hospital de Girona, on moriren al cap d'unes poques hores, el mateix dia 29 de gener de 1939.

Com hem dit abans les seves defuncions foren inscrites tant en el registre Civil de Cassà de la Selva com el Registre Civil de Girona, segons el lloc on s'havia produït la seva mort⁶⁰.

S'ha de tenir en compte que en aquell moment (finals de la Guerra Civil) el registre parroquial no existia ja que tant l'església com la seva estructura religiosa havia estat desmantellada. Per aquest motiu a l'arxiu parroquial de Cassà no es conserva cap inscripció de cap víctima mortal d'aquest bombardeig ja que aquest registre no funcionava en aquell moment.

La gran majoria de víctimes mortals foren enterrades en el mateix cementiri de Cassà, ja que aquest era el poble originari de la majoria de víctimes. Tot i això en dos casos concrets, la Concepció Riera Valentí (14 anys) i la Lluïsa Xiberta Carbó (58 anys),

---

⁶⁰ Durant la realització d'aquest treball hem pogut localitzar tots els certificats de defunció de totes les víctimes del bombardeig de Cassà a excepció dels certificats de la Lluïsa Xiberta Carbó i la Victòria Cassà Mestres. En el registre Civil de Cassà de la Selva no hi consten (1939-1942). Com que la primera persona sabem que va morir a Girona, és molt possible que la Victòria Cassà Mestres també morís en aquesta mateixa ciutat (a diferència del seu marit que ho va fer a Cassà) i que les seves defuncions fossin inscrites en el registre Civil de Girona, però amb posterioritat a l'any 1939 (any que nosaltres hem consultat). Per aquest motiu no hem pogut localitzar aquests dos expedients per falta de temps.

foren enterrades en el cementiri de Girona, ja que havien mort en l'hospital d'aquesta mateixa ciutat.

En Joan Riera, familiar directe de la Concepció Riera Valentí ens ha explicat, que quan la mare d'aquesta nena (la Concepció Valentí Garriga) va anar a visitar la seva filla a l'hospital de Girona per tal de conèixer l'estat en que es trobava la seva filla, la nena ja era morta i havia estat enterrada en una fossa comuna del cementiri de Girona. El problema és que ningú ho va comunicar a la família en aquell moment, i encara a dia d'avui els seus familiars més directes desconeixen el lloc exacte on va ser enterrada aquesta nena⁶¹.

Pel que fa a l'altre cas, la Lluïsa Xiberta Carbó, en un primer moment va ser enterrada en el cementiri de Girona, però posteriorment i gracies a un document que hem trobat a l'Ajuntament de Cassà i que està datat el dia 18 d'agost de l'any 1939, hem pogut saber que per exprés desig de la família (especialment del seu marit Emili Rich Bosch), i prèvia autorització del Governador Civil de Girona, el seu cos va ser traslladat al cementiri de Cassà de la Selva el dia 05 de setembre de l'any 1939⁶².

A continuació farem una petita relació de totes aquestes víctimes mortals i de la informació que hem pogut recollir sobre les seves vides (nom i cognoms, data de naixement, pares, avis, germans, lloc de residència quan eren petits, marit o muller segons el cas, data de casament, fills, oficis, lloc de residència de la parella, lloc de la seva mort, data, causa de la seva mort...).

Amb la redacció d'aquestes línies volem dur a terme un petit homenatge a totes les persones que varen perdre la vida durant aquest terrible bombardeig.

MARIA CANALS ROIG

Va néixer el dia 06 de març de 1887 a Santa Pellaia, terme municipal de Cruïlles, Monells i Sant Sadurní. Va ser batejada el mateix dia a l'església de Santa Pellaia.

---

⁶¹ Font oral (Joan Riera, 2017).

⁶² AMCS/Administració General/Entrades de correspondència del 1939. Id. 973.

Era filla de Pau Canals Garriga de Santa Pellaia (Cruïlles) i de Ramona Roig Fullà de Vidreres.

Els seus avis paterns eren en Josep Canals Cabruja de Santa Pellaia i la Maria Garriga Dalmau de Tossa de Mar. Els seus avis materns eren l'Antoni Roig Puig i la Maria Fullà Llobet, tots dos de Vidreres.

Era la més gran de 6 germans: Maria (1887), Josep (1888), Joaquim (1890), Dolors (1891), Lluís (1893) i Mª Encarnació (1899).

Es va casar amb Ramon Cabarrocas Perés (Santa Pellaia) el dia 11 de gener de 1912 a la parròquia de Santa Pellaia.

Els seus sogres eren en Pere Cabarrocas Cama de Santa Pellaia i la Paula Perés Cabarrocas de Sant Mateu de Montnegre.

Del seu matrimoni varen néixer dues filles, la Maria Carme que va néixer l'any 1912 i la Ramona que va néixer l'any 1916, totes dues a Santa Pellaia.

La seva ocupació era realitzar les feines de la casa.

No sabem la data en que tota la família es va traslladar a viure al poble de Cassà.

Tot i això l'any 1939 ja devien viure en el numero 34 de la carretera Provincial –actual número 38– ja que aquest és el lloc on aquesta dona va morir, a causa de les ferides causades pel bombardeig aeri del dia 29 de gener de 1939 a l'edat de 52 anys.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Cassà de la Selva, número 16, foli 73.

VICTÒRIA CASSÀ MESTRES

Va néixer a Cassà de la Selva el dia 18 de desembre de 1892. Va ser batejada el dia 25 de desembre de 1892 a la mateixa parròquia de Cassà.

Els seus pares eren Artur Cassà Vilallonga i Dolors Mestres Saló, tots dos de Cassà de la Selva.

Els seus avis paterns eren en Salvi Cassà Carbó i la Teresa Vilallonga Sagrera, tots dos de Cassà de la Selva. Els seus avis materns eren en Jaume Mestres Soms i la Maria Saló Codina, tots dos de Cassà de la Selva.

Era la gran de dos germans: Victòria (1892) i Primitiu (1897).

Segons el certificat de naixement l'any 1892 el seu pare era taper i la seva mare es dedicava a les feines de la casa. Tots junts vivien a la carretera Provincial (però no consta el número).

Es va casar amb Josep Sureda Casanovas (Cassà de la Selva) el dia 08 de maig de 1922 a l'església de Cassà.

Els seus sogres eren en Josep Sureda Corominola i la Joaquina Casanovas Morell, tots dos de Cassà de la Selva.

Del seu matrimoni no va néixer cap fill.

Segons el padró d'habitants de Cassà de l'any 1924 aquesta dona ja vivia a casa del seu marit, a la carretera Provincial número 100 (actual número 110). En aquell moment vivia amb els seus sogres i una cunyada que es deia Anna.

Segons el padró d'habitants de Cassà de l'any 1930 aquesta dona encara vivia al mateix domicili, juntament amb el seu marit i el seu sogre. En aquell moment ella es dedicava a les feines de la casa i el seu marit era taper.

Tot i que no tenien fills, durant molts anys si que varen acollir a la Joaquina Garriga i Bou que era parenta seva. A causa del bombardeig del dia 29 de gener de 1939 una bomba va destrossar aquesta casa i va causar la mort del matrimoni que l'havia acollida. Llavors aquesta noia va anar a viure amb el seu oncle barber, que no tenia descendents, i que ja tenia afillat el petit dels seus germans, en Joan Garriga (Font oral, Mundet).

Creiem que aquesta dona va resultar ferida en el seu propi domicili durant el bombardeig del dia 29 de gener de l'any 1939. A causa d'aquest bombardeig també va morir el seu marit (Josep Sureda Casanovas). El problema és que no hem pogut localitzar el seu certificat de defunció en el Registre Civil de Cassà de la Selva (1939-1942). Això ens va pensar que molt possiblement fou traslladada a l'hospital de Girona,

on segurament va morir poques hores després a causa de les ferides causades per aquest bombardeig, i la seva mort fou inscrita en el Registre Civil de Girona.

El seu germà va ser regidor de la CNT de l'Ajuntament de Cassà durant la Guerra Civil. Durant el mateix bombardeig sobre el poble de Cassà la seva casa que estava situada a la carretera Provincial número 47 (actual número 71) va quedar totalment destruïda. Després de la Guerra Civil ell i la seva dona, l'Anna Cassà Anglada, es varen haver d'exiliar a França però el cap d'un temps van poder tornar a Cassà, on van viure al carrer Raval fins als seus últims dies.

CATERINA PAYRET SUÑÉ

Va néixer a Cassà de la Selva el 08 de març de 1882.

Va ser batejada el dia 12 de març d'aquell mateix any a la parròquia de Cassà.

Era filla de Salvi Payret Virolés i Joaquina Suñé Vila, tots dos de Cassà de la Selva.

Els seus avis paterns eren en Miquel Payret Estrach i la Rosa Virolés Rubirola, tots dos de Fornells de la Selva. Els seus avis materns eren l'Antoni Suñé Pagès de Girona i la Catalina Vila Pallí de Calonge.

Creiem que era filla única.

Segons el seu certificat de naixement l'any 1882 vivia en el carrer del Molí (no consta el número). El seu pare era carreter i la seva mare es dedicava a les feines de la casa.

Es va casar amb Josep Tolosà Pujol (Cassà de la Selva) el dia 08 de març de 1902 a l'església de Cassà.

Els seus sogres eren en Pere Tolosà Serra de Llambilles i la Magdalena Pujol Torras de Cassà de la Selva.

Del seu matrimoni va néixer un fill anomenat Amadeu Tolosà Payret (02-01-1903).

L'any 1915 tota la família ja vivia a la carretera Provincial número 38 –actual número 42– (ella, el seu marit, el seu fill i la seva mare). El seu marit era taper i ella es dedicava a les feines de la casa. El fill anava a l'escola.

L'any 1924 tota la família encara vivia a la mateixa casa. El seu marit era comerciant, ella es dedicava a les feines de la casa i el seu fill Amadeu era taper.

L'any 1930 encara vivien allà mateix (la seva mare ja havia mort). Pare i fill eren comerciants. La seva dona es dedicava a les feines de la casa.

Aquesta dona va morir a causa del bombardeig aeri del dia 29 de gener de 1939 a l'edat de 57 anys. No consta el lloc exacte de la seva mort.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Cassà de la Selva el 27/03/1942, número 17, foli –no consta–.

CONCEPCIÓ RIERA VALENTÍ

Va néixer a Borgonyà el dia a principis de desembre de l'any 1924.

El seu pare es deia Joan Riera Bustins i la seva mare Concepció Valentí Garriga.

Era la petita de dos germans: Joaquim (1920) i Concepció (1924). Poc temps després de la mort d'aquesta nena va néixer una nova germana que li varen posar el mateix nom.

El seu pare era moliner.

Durant un temps va ser el moliner de Borgonyà. Posteriorment el seu pare volia comprar un molí a Banyoles, però no ho va poder aconseguir. Per aquest motiu entre els anys 1930 i 1939 tota la família es va traslladar a Cassà de la Selva, on el seu pare agafà la concessió del molí o Sindicat Agrícola de Cassà.

Aquesta casa estava situada en el carrer del Molí número 56. En aquell moment el carrer del Molí s'anomenava Nicolàs Salmeron. Posteriorment es va anomenar Calle San Jurjo (1939-1975).

Aquesta nena de 14 anys va resultar ferida de gravetat durant el bombardeig de Cassà de la Selva de 1939, ja que va sortir de casa espantada en el moment en que va caure una bomba sobre la casa o edifici on vivia amb la seva família.

Aquesta bomba va provocar l'ensorrament total del seu habitatge (casa del moliner).

Va ser trasllada ràpidament a l'hospital de Girona on va morir poques hores després a causa de les ferides.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Girona el dia 05/03/1942 (número 126, foli 311t).

La seva mare (Concepció Valentí Garriga) va anar fins a l'hospital de Girona per conèixer en quin estat es trobava la seva filla, però quan hi va arribar ella ja era morta i havia estat enterrada en una fossa comuna del cementiri de Girona.

Encara a dia d'avui la família no sap on va ser enterrada exactament.

DOLORS SALVADOR TORRAS

Va néixer a Cassà de la Selva l'any 1912.

Era filla de Tomàs Salvador Displàs de Llagostera i de Rosa Torras Gispert de Cassà de la Selva.

Els seus avis paterns eren en Josep Salvador Gibert i la Dolors Displàs Llach, tots dos de Llagostera. Els seus avis materns eren l'Esteve Torras Busquets de Cassà de la Selva i l'Anna Maria Gispert Llaurador de Romanyà de la Selva.

Era la segona de tres germans: Josep (1904), Dolors (1912) i Joan (1913?)

Segons el padró d'habitants de Cassà de l'any 1915,1924 i 1930 la família vivia a la carretera Provincial número 43 –actual número 69– (pare, mare i 3 fills).

El seu pare feia de taper, la seva mare treballava en les feines de la casa, el seu germà gran taper era taper, el seu germà petit era seminarista i ella es dedicava a les feines de la casa.

Aquesta noia de 27 va morir juntament amb la seva mare (Rosa Torras Gispert) en el seu propi domicili durant el bombardeig del dia 29 de gener de 1939.

Ella no estava casada en aquell moment.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Cassà de la Selva del 30/01/1939 (número 15, foli –no consta–).

JOSEP SUREDA CASANOVAS

Va néixer a Cassà de la Selva el dia 16 de novembre de 1891.

Va ser batejat el dia 29 de novembre de 1891 a la parròquia de Cassà.

Els seus pares eren en Josep Sureda Corominola i la Joaquina Casanovas Morell, tots dos de Cassà de la Selva.

Els seus avis paterns eren en Josep Sureda Terradas i la Maria Dolors Corominola Domingo, tots dos de Cassà de la Selva. Els seus avis materns eren en Jaume Casanovas Trias i la Maria Morell Gruart, tots dos de Cassà de la Selva.

Era el gran de dos germans: Josep (1891) i Anita (1904).

Segons el seu certificat de naixement l'any 1891 el seu pare era taper i la seva mare es dedicava a les feines de casa. Vivien tots junts en el carrer Raval (no consta el número).

Es va casar el dia 08 de maig de 1922 amb la Victòria Cassà Mestres a l'església de Cassà.

Els seus sogres eren l'Artur Cassà Vilallonga i la Dolors Mestres Saló, tots dos de Cassà de la Selva.

Del seu matrimoni no va néixer cap fill.

Segons el padró d'habitants de Cassà de l'any 1924 la família ja vivia a la carretera Provincial número 100 (actual número 110). En aquesta casa hi vivia ell, la seva dona, els seus pares i la seva germana Anna. Aquesta casa era coneguda com a can Nura.

L'any 1930, encara vivien al mateix lloc. Ell era taper i la seva dona es dedicava a les feines de la casa.

Tot i que no tenien fills, durant molts anys si que varen acollir a la Joaquina Garriga i Bou que era parenta seva. A causa del bombardeig del dia 29 de gener de 1939 una

bomba destrossà la seva casa. Llavors l'afilà el seu oncle barber, que no tenia descendents, i que ja tenia afillat el petit dels seus germans, en Joan Garriga (Font oral, Mundet).

En Josep Sureda i Casanovas va morir en el seu propi domicili a causa de les ferides produïdes per la metralla d'una bomba del bombardeig sobre el nucli urbà de Cassà el dia 29 de gener de 1939. Creiem que en aquesta mateixa explosió també va morir la seva dona (Victòria Cassà Mestres).

A causa d'aquest bombardeig la casa on vivia va quedar molt destruïda.

Tenia 47 anys quan va morir.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Cassà del dia 30/01/1939 (número 13, foli –no consta–).

ROSA TORRAS GISPert

Va néixer a Cassà de la Selva el dia 08 d'octubre de 1881. Va ser batejada el dia 10 d'octubre del mateix any a la parròquia de Cassà.

Els seus pares eren l'Esteve Torras Busquets de Cassà de la Selva i l'Anna Maria Gispert Llaurador de Romanyà de la Selva.

Els seus avis paterns eren en Joan Torras Llach i la Francisca Busquets Nogué, tots dos de Cassà de la Selva. Els seus avis materns eren en Pere Gispert Roquet i la Francisca Llaurador Barnada, tots dos de Cassà de la Selva.

Era la segona de 5 germans: Josep (1879), Rosa (1881), Aurora (1883), Delfin (1886), Balbina (1890).

Segons el seu certificat de naixement l'any 1881 el seu pare era pagès i la seva mare es dedicava a les feines de la casa. Tota la família vivia en el veïnat de les Serres núm. 5.

Es va casar amb Tomàs Salvador Displàs (Llagostera) el 27 de juny de l'any 1903 a l'església de Cassà de la Selva.

Els seus sogres eren en Josep Salvador Gibert i Dolors Displàs Llach, tots dos de Llagostera.

Del seu matrimoni va néixer tres fills: Josep (1904), Dolors (1912), Joan (1913?)

Segons els padrons d'habitants de Cassà de l'any 1915,1924 i 1930 la família vivia a la carretera Provincial número 43 –actual número 69– (pare, mare i 3 fills).

El seu pare feia de taper, la seva mare treballava en les feines de la casa, el seu germà gran taper era taper, el seu germà petit era seminarista i ella es dedicava a les feines de la casa.

Va morir juntament amb la seva filla Dolors Salvador Torras en el seu propi domicili a causa de l'explosió d'una bomba durant el bombardeig de Cassà el 29 de gener de 1939.

Tenia 58 anys quan va morir.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Cassà de la Selva del 30/01/1939 (número 42, foli 72).

LLUÏSA XIBERTA CARBÓ

Va néixer a Cassà de la Selva el dia 02 de juny de l'any 1881.

Va ser batejada el dia 05 de juny de l'any 1881 a la parròquia de Cassà.

Filla de Joan Xiberta Rigau i Teresa Carbó Maymí, tots dos de Cassà de la Selva.

Els seus avis paterns eren en Carles Xiberta Dalmàs de Cassà de la Selva i la Basilisa Rigau Miquel de la Bisbal d'Empordà. Els seus avis materns eren en Jaume Carbó Martí i la Marianna Maymí Vilallonga, tots dos de Cassà de la Selva.

Era la setena de nou germans: Carles (1868), Basilisa (1870), Francesc (1872), Manel (1875), Manel (1876), Concepció (1878), Lluïsa (1881), Josep (1883) i Carles (1886).

Segons el seu certificat de naixement l'any 1881 el seu pare era fabricant de taps i la seva mare es dedicava a les feines de la casa. Tota la família vivia al carrer de la Llet (no consta el número).

Es va casar amb Emili Rich Bosch (Cassà de la Selva) el dia 02 de juliol de 1904 a l'església de Cassà.

Els seus sogres eren en Josep Rich Vilallonga i la Francisca Bosch Auladell, tots dos de Llambilles.

Del seu matrimoni varen néixer 4 fills: Joan (1905), Josep (1907), Teresa (1911) i Robert (1914). Els dos primers varen néixer a Cassà i els dos últims a Llambilles.

En el padró d'habitants de l'any 1924 encara no vivien a la carretera Provincial.

Segons el padró d'habitants de l'any 1930 en aquell moment ja vivia al número 39 – actual número 61– de la carretera Provincial juntament amb el seu marit i 4 fills. Ella es dedicava a les feines de la casa. El seu marit era un industrial taper i els dos fills més grans (Joan i Josep) també eren tapers. El fill més petit era aprenent de sastre i la filla petita també es dedicava a les feines de la casa.

Va ser una de les víctimes mortals del bombardeig aeri de Cassà de la Selva del dia 29 de gener de 1939. Es veu que va obrir la porta de casa seva en el moment en que va caure una bomba i la ona expansiva la va tocar de ple. Altres versions diuen que va morir quan travessava la carretera Provincial.

Va ser trasllada a l'Hospital de Girona on va morir a l'edat de 58 anys.

No hem pogut localitzar el seu certificat de defunció en el Registre Civil de Cassà de la Selva. Segurament es troba inscrita en el Registre Civil de Girona però en una data molt posterior al dia 29 de gener de 1939.

Va ser enterrada en el Cementiri de Girona el dia 30 de gener de 1939.

El 18 d'agost de 1939 el Governador Civil de Girona va autoritzar a Emili Rich Bosch (marit de la difunta) el trasllat del cadàver de la Lluïsa Xiberta Carbó des del cementiri de Girona al cementiri del poble de Cassà de la Selva. Aquest trasllat es va efectuar el 5 de setembre de l'any 1939.

ALTRES VÍCTIMES MORTALS PER L'EXPLOSIÓ ACCIDENTAL D'ARTEFACTES EXPLOSIUS

Revisant les defuncions que es varen produir durant l'any 1939 i que es troben inscrites dins el Registre Civil de Cassà de la Selva ens vàrem adonar de l'existència de la mort de dues persones, que tot i que no varen morir de forma directa per culpa d'aquest bombardeig aeri, sí que ho varen fer a causa de l'explosió accidental de tot un seguit d'artefactes explosius que ells havien trobat abandonats i que varen manipular.

Ens estem referint a la mort de dos nens de curta edat, en Jaume Matas González de 12 anys i en Salvador Dauset Fàbrega de 7 anys, que varen morir poques setmanes després d'haver finalitzat la Guerra Civil⁶³.

SALVADOR DAUSET FÀBREGA

Va néixer a Cassà de la Selva el 24 de maig de 1931.

Els seus pares eren en Camil Dauset Bosch de Cassà de la Selva i la Núria Fàbrega Bosch de Sant Gregori.

Els seus avis paterns eren en Josep Dauset Coll i la Carme Bosch Rabassedes, tots dos de Cassà de la Selva. Els seus avis materns eren en Salvador Fàbrega Costa de Llorà i la Joaquina Bosch Peracaula de Canet d'Adri.

Era el segon de tres germans: Josep (1928), Salvador (1931) i Marcel (1940).

L'any 1930 vivia amb la seva família en el carrer Verneda número 5.

El seu pare era pagès i la seva mare es dedicava a les feines de la casa. Ell i el seu germà anaven a l'escola en aquell moment.

L'any 1939 encara vivia en el mateix domicili.

---

⁶³ Aquestes dues víctimes mortals ja varen ser publicades per primera vegada per Enric Bagué, Joaquim Carreras i Obdúlia Gutiérrez en el llibre titulat "Cassà de la Selva" dins de la col·lecció de Quaderns de la Revista de Girona, pàg. 65 (1990).

Segons el seu certificat de defunció va morir en el seu propi domicili el dia 10 de març de 1939 a causa de l'explosió d'una bomba. No sabem el lloc exacte on es va produir aquest accident ni que va passar exactament⁶⁴.

Tenia 7 anys quan va morir.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Cassà de la Selva el dia 10/03/1939 (número 31, foli –no consta–).

JAUME MATAS GONZÁLEZ

Va néixer a Cassà de la Selva el 22 de març de 1927.

Els seus pares eren Salvador Matas Vilallonga de Cassà de la Selva i Matilde González Cuervo de Bujaraloz (Saragossa).

Els seus avis paterns eren en Jaume Matas Simon i la Maria Vilallonga Subirà, tots dos de Cassà de la Selva. Els seus avis materns eren l'Antonio González Yebra de Adra (Almeria) i la Matilde Cuervo Lafuente de Barcelona.

Creiem que era fill únic.

L'any 1930 vivia amb els seus pares a la carretera Provincial número 81.

El seu pare era taper i la seva mare es dedicava a les feines de la casa.

L'any 1939 vivia al carrer Barceloneta número 7. En aquesta casa ja hi vivien els seus avis paterns l'any 1930 (Jaume Matas Simon i Maria Vilallonga Subirà).

Va morir a l'hospital municipal de Cassà el dia 11 de febrer de 1939 a causa de l'explosió accidental d'una granada de mà mentre jugava o la manipulava. No sabem el lloc on es va produir aquest accident.

---

⁶⁴ Aquesta explosió podria està causada per una de les bombes que no va explotar del bombardeig aeri del dia 29 de gener de 1939. El problema és que actualment no tenim prou dades per poder confirmar o refutar aquest fet.

Segons un familiar molt proper, es veu que el nen estava jugant amb dos amics més al carrer, quan va trobar una granada de mà al terra. En Jaume l'ha va agafar, i tot i que els seus companys li varen dir que no la toqués, ell va estirar l'anella i la granada va explotar. A causa d'aquesta explosió ell va morir i un company seu i que estava just al seu costat, va patir danys força importants a l'orella (rebotament de timpà).

En Jaume tenia 12 anys quan va morir.

La seva defunció es troba inscrita en el Registre Civil de Cassà de la Selva el dia 11/02/1939 (número 23, foli 76)

FERITS PROVOCATS PER AQUEST BOMBARDEIG

Estem convençuts que aquest terrible bombardeig, que com hem vist va provocar la mort de 8 persones i la destrucció d'un gran nombre d'edificis, va provocar també un gran nombre de ferits.

Moltes d'aquestes persones varen quedar colgades o enterrades sota les ruïnes de les seves pròpies cases. D'altres varen patir tota mena de cops, fractures o ferides causades per la metralla i les ones expansives de les bombes.

Gracies a la ràpida actuació dels veïns i de les autoritats locals moltes d'aquestes persones es pogueren rescatar en vida.

Totes elles van ser traslladades ràpidament a diversos hospitals o centres sanitaris depenent de la gravetat de les seves ferides. Les víctimes més lleus foren trasllades a l'Hospital Municipal de Cassà. En canvi les víctimes més greus foren trasllades a l'Hospital de Girona.

D'aquest fet, en tenim un testimoni directe en el llibre *“Habla un aviador de la República”* del capità Juan Lario Sánchez, pilot del camp d'aviació de la Torremansa i que es trobava a can Trinxeria en el moment d'aquest bombardeig. Ell i els seus companys varen auxiliar a molts veïns:

“Los gritos de los vivos eran más desgarradores que el de los propios afectados y hacia los lugares donde procedían nos dirigimos con ánimos de evacuar a los más graves. Nuestros dos coches ligeros, aparcados en una estrecha callejuela inmediata a la casa donde residíamos, resultaron con algunas importantes abolladuras causadas por los residuos procedentes del espacio. Envueltos en mantas o sábanas, en ellos metimos a tantos heridos como fue posible dejando una estrecha plaza para el chofer. ¡Y ahora hacia los hospitales de Gerona, procurando regresar rápidamente!

-Así se cumplirá -contestaron, casi con lágrimas en los ojos. Pero nuestros coches resultaban insuficientes para resolver aquella grave situación. Decidí enviar a dos pilotos a la próxima carretera para que detuvieran a todos los vehículos que por allí circularan enviándolos hacia los lugares siniestrados. No tardaron en llegar camiones y turismos con oficiales y soldados que en su forzada retirada se dirigían hacia nuevas

posiciones. Aquella rápida y organizada ayuda vino a resolver los acuciantes problemas creados en aquella fatídica tarde del 28 de enero. Conseguimos evacuar a todas las personas afectadas por el cruel bombardeo no deseando determinar ni apartar a los aparentemente fallecidos. En aquellas circunstancias lo mayor que podíamos hacer era enviar a los afectados a los centros sanitarios para que allí decidieran los médicos. Con la afluencia de más y más vehículos y hombres las tareas de rescate resultaron extraordinariamente efectivas y así, incluso, las víctimas pudieron ser acompañadas por familiares que con afligidas voces consolaban a los suyos o los lloraban derramando torrentes de lágrimas (...).”⁶⁵

Per tal d’obtenir una mica més d’informació al respecte i poder esclarir quants ferits es varen produir durant aquest bombardeig, quines varen ser les seves ferides i quan de temps varen estar en recuperació, durant la realització d’aquest treball hem consultat el fons de l’Hospital Municipal de Cassà que es troba dipositat actualment a l’Arxiu Municipal de Cassà.

El problema ha estat que un cop consultada tota aquesta documentació no ha estat possible trobar cap llista dels ferits que va provocà aquest bombardeig. Per aquest motiu no hem pogut contestar a totes les preguntes que ens havíem formulat.

Solament hem pogut trobar una petita referència d’un tal Josep Valentí que va resultar ferit en el bombardeig del camp d’aviació de la Torremansa del dia 26 de maig de 1938, mentre realitzava juntament amb tot un seguit de companys les obres de construcció o de manteniment d’aquest aeròdrom o camp d’aviació. Es tracta d’un document que forma part d’una llibreta titulada “*Receptari farmacològic de l’any 1925-1941*” on apareixen tot un conjunt de medicaments comprats a la farmàcia Gener i Roca, i que havien de servir per curar les ferides que tenia aquest pacient (aigua oxigenada, vendes...).⁶⁶ Segons diversos articles publicats per en Josep Bosch i Mercader a la Revista Llumiguia durant els anys 1997 i 2003; i també en el llibre de David Gesalí

---

⁶⁵ Juan Lario Sanchez: “Habla un aviador de la República, pp. 305-306 (1973)

⁶⁶ AMCS/Hospital Municipal i David Gesalí: “L’aeròdrom 317”, Plecs, Arxiu Municipal de Cassà de la Selva, pp.22 (2008).

sobre aquest camp d'aviació (2008), durant aquest mateix bombardeig sobre el camp d'aviació es varen produir 2 morts i entre 10 i 14 ferits⁶⁷.

Tot i això estem convençuts que per la magnitud dels danys que es varen produir durant el bombardeig sobre el poble de Cassà el nombre de ferits degué ser molt important.

De fet les úniques referències que coneixem de persones que varen resultar ferides durant aquest bombardeig provenen de diversos testimonis orals:

Per un costat la Modesta Cristià, ens ha comentat que l'àvia de ca l'Avellaneda, casa situada a la Plaça Petita (actual número 10), a tocar can Conillera, va quedar sepultada o enterrada sota les ruïnes de la seva casa a causa de l'impacte d'una bomba que provocà l'ensorrament del seu domicili. Per sort va ser rescatada en vida gracies a l'actuació dels veïns⁶⁸.

De l'altre, en Carles Bagué ens ha comentat que fa anys li havien explicat que quan va caure una bomba al mig de la carretera Provincial a l'alçada dels actuals números 100, 102, 104 i 111 va provocar diverses ferides a un soldat republicà que passava per davant de la casa número 111 en direcció a Girona⁶⁹.

---

⁶⁷ Josep Bosch Mercader: "Intent de fer història de cinc anys foscos: 1936-1940 (VII)"; Llumiguia '538 (mar de 1997), pp. 74-75 i "El camp d'aviació de la Torremansa", Llumiguia 608 (juliol-agost de 2003), pp. 88-89-90. David Gesalí: "L'aerodrom 317", Plecs, Arxiu Municipal de Cassà de la Selva, pp.13 (2008).

⁶⁸ Font oral (Modesta Cristià, 2017).

⁶⁹ Font oral (Carles Bagué, 2017).

INDEMNITZACIONS I RECONSTRUCCIÓ DE CASES

Un cop va finalitzar la Guerra Civil les autoritats franquistes d'aquell moment, tant a nivell local com provincial, varen engegar tot un seguit de mecanismes per tal que totes aquelles persones o famílies que s'havien vist afectades de forma directe pels efectes de la guerra (combats, bombardejos, impactes de projectils d'artilleria...) poguessin demanar indemnitzacions per poder reconstruir les seves cases o immobles.

Aquest procés de reconstrucció va començar ben aviat en els mesos posteriors a la Guerra Civil. S'ha de tenir en compte que moltes d'aquestes persones ho havien perdut tot després de la guerra. Moltes de les seves cases o llocs de residència havien quedat totalment destruïts o bé havien patit danys tant importants que feia impossible que aquestes persones hi poguessin viure. Aquest fet sumat a la falta d'aliments, al fred rigorós de l'hivern⁷⁰, l'absència dels serveis públics més bàsics, les malalties, etc, que hi havia en aquell moment; feia que les condicions de vida d'aquestes persones fossin molt precàries i dolentes. Per aquest motiu no és gens estrany que aquestes persones comencessin a realitzar peticions i pressions al govern local per tal de poder començar els tràmits per poder reconstruir les seves cases i revertir la seva situació personal.

En el llibre d'actes de l'Ajuntament de Cassà del dia 14 de març de 1939 l'alcalde d'aquell moment Josep Mestres Martí, va exposar durant el ple, que el senyor Josep Conillera, marit d'una de les hereves del senyor Josep Cristià Vidal (difunt) i propietari d'una casa que va resultar afectada durant aquest bombardeig a la Plaça Petita, ja havia dut a terme la inspecció tècnica d'aquests danys per part del mestre d'obres Josep Negre, i que en el termini de 15 dies, ja es podien començar les obres de reconstrucció d'aquest immoble⁷¹.

Al mateix temps a l'Arxiu Municipal de Cassà, es conserva un edicte de l'Ajuntament del dia 05 d'abril de 1939 on es demana a tots els veïns o propietaris de finques destruïdes o afectades per la guerra perquè es posin en contacte amb l'Ajuntament el dia

---

⁷⁰ S'ha de tenir en compte que a Cassà la Guerra Civil es va acabar el dia 03 de febrer de 1939 amb l'entrada de les tropes franquistes.

⁷¹ Llibre d'actes del ple de l'Ajuntament de Cassà (AMCS/Administració General, Llibre d'Actes del Ple de l'any 1939/Id. 9670).

11 d'abril, de 10 a 12 del matí, per tal de començar els tràmits per poder reconstruir les seves cases. En ells s'especifica que hauran de declarar el valor que tenien les seves finques abans de la guerra i els danys ocasionats⁷².

Amb totes les entrevistes i aportacions que realitzat els veïns, l'Ajuntament de Cassà va redactar en els mesos següents un document titulat "*Relación del valor de las fincas deterioradas o destruidas por efectos de guerra*"⁷³.

En aquest document consultable a l'Arxiu Municipal hi apareixen un llista amb 69 peticions de diferents cassanencs que havien patit danys en els seus immobles a causa de la guerra. D'aquestes 69 peticions 58 fan referència al bombardeig aeri del dia 29 de gener de 1939. Tot i això, el que hem de tenir en compte és que no totes aquests 58 referències es corresponen amb edificis afectats pel bombardeig, ja que hi ha tot un seguit de peticions (10 en total) que fan referència a 5 immobles que eren els mateixos. Per aquest motiu el nombre total d'edificis afectats pel bombardeig fou de 53.

L'existència d'aquest document no significa que tots aquests edificis fossin reconstruïts després de la guerra, sinó que aquest fou el primer pas, sobretot de les autoritats franquistes, per tal de quantificar els danys que s'havien produït a Cassà durant la Guerra Civil i per començar a engegar els tràmits perquè els seus ciutadans poguessin cobrar les indemnitzacions pertinents.

Per aquest motiu en un ban de l'Ajuntament de Cassà del dia 4 d'agost de 1939 es fa saber als propietaris d'immobles afectats per la guerra que hi ha penjada en el tauler d'anuncis de l'Ajuntament una còpia de la circular publicada pel Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones, on es detallen els tràmits a seguir per poder demanar les indemnitzacions per poder reconstruir les seves cases⁷⁴.

En efecte, en el número 66 del Boletín Oficial de la Provincia de Gerona del 27 de juliol de 1939, el Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones publicava una

---

⁷² AMCS/Administració General/Bans. 1939. Id. 151.

⁷³ AMCS/Administració General/ Relació de valor de les finques malmeses o destruïdes per efectes de la guerra. Id. 13599

⁷⁴ AMCS/Administració General/Bans. 1939. Id. 151.

convocatòria on s'especificava tots els passos i terminis que s'havien de seguir per tal de poder demanar aquestes indemnitzacions per poder reconstruir tots aquests immobles⁷⁵.

En primer lloc calia una sol·licitud del propietari d'aquest immoble afectat, especificant els danys que s'havien produït i la causa que els havia provocat.

A continuació s'havia de presentar un informe d'un pèrit sobre la valoració dels danys. El valor d'aquests danys es calculaven a partir del valor cadastral que tenia la finca quan va començar la Guerra Civil (18 de juliol de l'any 1936) i es restava el valor que tenia la part útil de l'edifici que havia quedat després de la seva destrucció.

Finalment s'havia de fer una instància demanant un crèdit o subvenció per tal de dur a terme aquests treballs de reconstrucció si la família no disposava dels diners suficients per dur a terme aquesta obra.

Gràcies a la creació d'aquest sistema d'indemnitzacions moltes persones s'hi varen poder acollir i varen poder reconstruir les seves cases a tot Catalunya. Aquest procés de reconstrucció es va allargar durant uns quants anys (1939-1942).

Com hem comentat abans tots aquests informes i expedients es poden consultar actualment a l'Arxiu Històric de Girona ja que és el lloc on es guarda el fons de la seu del "*Servicio Nacional de Regiones Devastadas i Reparaciones*". Dins d'aquest fons hi ha també els expedients que fan referència al poble de Cassà.

En total hi ha uns 23 expedients de famílies que es varen acabar acollint a aquest règim de indemnitzacions: C/Avall 48, Barceloneta 2-4, Barceloneta 6, Carrer Sud 1, Mesures 2, Molí 52-54-56-58, Molí 68, mas Adrià, mas Mercader, Plaça Petita 3, Plaça Verdguer 3, Plaça Verdguer 4, Provincial 28, Provincial 30, Provincial 36, Provincial 37, Provincial 38, Provincial 40-42, Provincial 45, Provincial 46, Provincial 52, Provincial 54, Provincial 75⁷⁶.

---

⁷⁵ Arxiu General de la Diputació de Girona (<http://www.ddgi.cat/web/nivell/412/s-0/arxiu-general>) [Consulta: 12/11/2017].

⁷⁶ La numeració que presenten aquestes cases afectades és la que tenien l'any 1939.

D'aquests 23 expedients solament 18 fan referència al bombardeig aeri del dia 29 de gener de l'any 1939.

El seu estudi aprofundit ens ha servit per comprovar que es varen reconstruir un total de 23 cases o immobles diferents entre 1939-1942.

El fet que hi hagi tants pocs expedients a l'Arxiu Històric de Girona pot ser degut a varis factors: En primer lloc no sabem si tota la documentació que realment va generar el "*Servicio Nacional de Regiones Devastadas de Gerona*" referent al poble de Cassà s'ha conservat en la seva totalitat. És molt possible que alguns expedients s'hagin perdut al llarg dels anys a causa de la fràgil conservació d'aquests informes (tinta, tipus paper...), a les condicions del lloc on van ser guardats (alta temperatura, humitat, fongs...), com també al fet que aquests expedients varen ser traslladats en una data indeterminada des de la seva antiga seu a l' Arxiu Històric de Girona.

Ara bé l'element més important que s'ha de tenir en compte i que explicaria en part aquest buit, és que no totes les persones que havien resultat afectades per aquests bombardejos o per les causes de la guerra es podien acollir a totes aquestes indemnitzacions. Solament les persones que tenien una bona conducta, que eren afins al nou règim franquista i que no s'havien significat ni amb la república ni amb la guerra civil podien demanar totes aquestes subvencions. Per aquest motiu no és estrany trobar entre aquests expedients un informe del governador militar de Girona o d'una autoritat local mostrant el beneplàcit perquè li sigui concedida aquesta indemnització degut a la seva conducta personal, ideals polítics i religiosos. Aquest era en definitiva un dels requisits indispensables per poder aconseguir aquesta indemnització.

Per aquest motiu estem convençuts que el nombre de cases que es varen veure realment afectades per aquest bombardeig va ser molt més gran i que moltes d'elles no es troben recollides en aquesta documentació (per exemple l'immoble situat en el carrer del Molí 128-130, carretera Provincial 61, 102, 110....).

Segurament encara ens falten moltes cases per descobrir. Aquest buit solament es podrà omplir a partir de la recopilació de nous testimonis orals que s'hauran d'entrevistar en els pròxims d'anys. D'aquesta manera s'anirà ampliant el coneixement que tenim ara

sobre el bombardeig de Cassà i es confeccionarà un mapa molt més fiable i precís dels danys que va ocasionar.

També val la pena comentar que no hem trobat cap expedient en que es rebutgés la concessió d'una d'aquestes indemnitzacions a cap de les famílies que les varen demanar. Totes elles varen ser acceptades i creiem que les seves cases o immobles varen ser reconstruïdes en els mesos o anys posteriors a la Guerra.

Tot i això també estem convençuts que hi hagué alguns casos de persones o famílies que no es varen poder acollir a aquest règim de subvencions. Moltes d'elles s'hagueren de fer càrrec personalment d'aquestes reconstruccions i hagueren de pagar totes aquestes obres amb diners de la seva pròpia butxaca.

Gracies al testimoni de diversos veïns del poble també hem pogut saber que hi va haver diversos immobles que resultaren total o parcialment destruïts durant aquest bombardeig i que no foren reconstruïts després de la guerra. Ens estem referint per exemple a l'immoble que hi havia construït en el solar actualment buit del carrer del Molí 128-130 i que no va ser reconstruir mai o bé a la casa de la carretera Provincial número 102 que va restar malmesa i amb la façana principal completament enfonsada fins als anys 60. El problema és que no coneixem les causes del perquè no es varen arreglar o reconstruir aquests immobles.

Danys causats

Un cop analitzada i estudiada tota la documentació "*Relación del valor de las fincas deterioradas o destruidas por efectos de guerra*" i els "*Expedientes de Regiones Devastadas (1939-1942)*", hem pogut classificar tots els immobles afectats pel bombardeig (61 en total) en 3 categories diferents segons la importància dels danys que s'hi varen produir comparant-los amb el valor cadastral que tenien aquestes finques abans de començar la guerra.

D'aquests 61 immobles n'hi va haver **26** que varen patir danys menors o de poca consideració (Avall 50, Barceloneta 12, Girona 2, Molí 50, Molí 84, Molí 88, Plaça Jacint Verdaguer 3, Plaça Jacint Verdaguer 4, Plaça Jacint Verdaguer 6, Plaça Jacint Verdaguer 7, Plaça Jacint Verdaguer 8, Provincial 27, Provincial 34, Provincial 36, Provincial 37, Provincial 42, Provincial 44, Provincial 46, Provincial 62, Provincial 75,

Provincial 90, Provincial 94, Provincial 95, Provincial 97, Provincial 97 i Provincial 106), **16 edificis** que varen patir danys de mitjana consideració (Avall 44, Barceloneta 2, Barceloneta 10, Molí 60, Molí 62, Ocata 1, Plaça Jacint Verdaguer 3, Plaça Jacint Verdaguer 5, Provincial 40, Provincial 45, Provincial 52, Provincial 54, Provincial 56, Provincial 60, Provincial 60 i Provincial 70) i **18 immobles** que varen patir danys molt importants o que quedaren totalment destruïts (Avall 46, Avall 48, Barceloneta 4, Barceloneta 6, Barceloneta 8, Molí 52, Molí 54, Molí 56, Molí 58, Molí 68, Plaça Petita 2, Plaça Petita 3, Provincial 36, Provincial 38, Provincial 43, Provincial 45, Provincial 47 i Xalet d'en Vaca). Finalment en un sol cas (carretera Provincial 96) no consten els danys que es varen produir⁷⁷.

---

⁷⁷ Hem decidit posar els números antics dels edificis afectats ja que en alguns casos aquests immobles ja no existeixen i al seu lloc hi ha construït actualment altres edificis molt més grans, els quals ocupen varis solars d'aquests antics edificis.

BOMBARDEIG D'ARTILLERIA

Un altre element molt interessant que hem descobert alhora d'estudiar la documentació dipositada a l'Arxiu Històric de Girona⁷⁸ i del qual no en teníem cap constància és que en els moments previs a l'entrada de les tropes nacionals al poble de Cassà, aquests soldats van dur a terme el llançament de tot un seguit de projectils d'artilleria contra diversos edificis de la població.

Gracies a la documentació consultada sabem que aquest bombardeig es va produir en algun moment indeterminat de finals de gener de l'any 1939. Nosaltres pensem que això degué succeir en el lapse de temps que va del dia 29 de gener al 03 de febrer del 1939, ja que aquest és el període de temps entre el bombardeig del nucli urbà i la conquesta i ocupació del poble per les tropes franquistes..

A la documentació consultada nosaltres solament hem pogut estudiar 3 expedients d'edificis afectats per aquest bombardeig d'artilleria. Tot i això nosaltres pensem que el nombre de bombes i projectils que van caure sobre el poble de Cassà va ser molt més gran. El problema és que no n'ha quedat cap constància escrita.

Com hem comentat abans les tropes franquistes varen arribar a Cassà procedents del poble de Llagostera seguint la carretera C-65 (Sant Feliu de Guíxols a Girona). La distància entre aquests dos municipis era de tant sols 7 quilòmetres en línia recte.

Mentre aquestes tropes anaven avançant per aquesta carretera però mentre encara eren en terres de Llagostera, un obús va impactar contra la casa de can Pessetes del veïnat de Bruguera (a la dreta i tocar la carretera C-65) i va provocar la mort d'un matrimoni d'edat avançada que allà hi vivia⁷⁹.

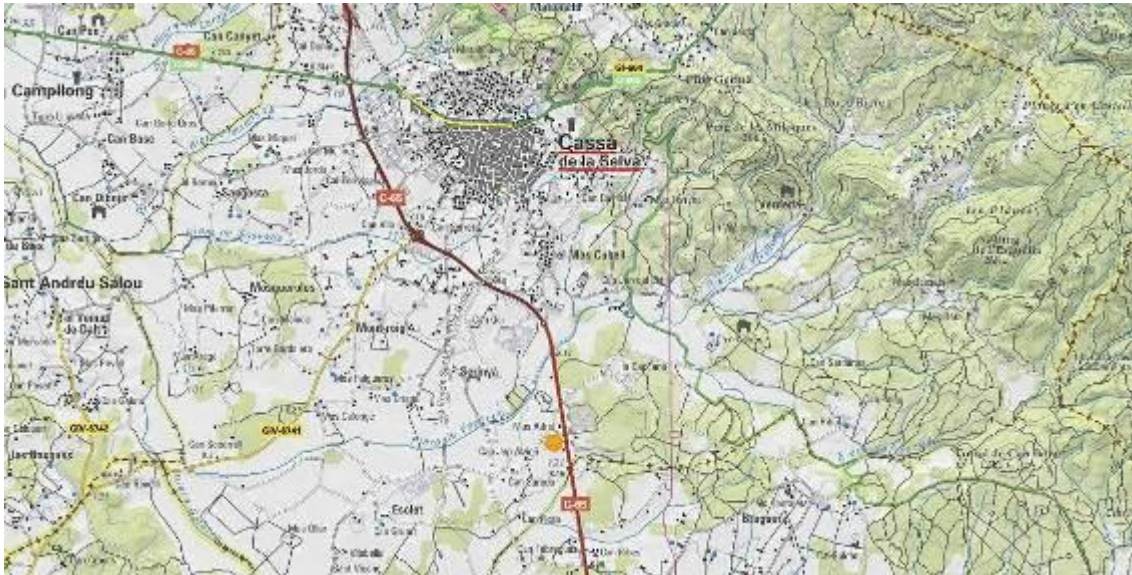
Un cop arribats a la carena boscosa que hi ha una mica més amunt d'aquesta casa i que es troba situada a les proximitats de can Nadal, can Tanoca i can Ribes, el poble de Cassà ja era a la vista. És molt possible que des d'aquesta posició un xic elevada comencessin a bombardejar diverses posicions del terme municipal de Cassà.

---

⁷⁸ AHG: Expedientes de Regiones Devastadas (1939-1942).

⁷⁹ Font oral (Joan Ciurana Donat, Llagostera, 2017)

Una d'elles va ser el mas Adrià del veïnat de Serinyà. Es tracta de la primera casa del terme de Cassà que trobem a mà esquerra de la carretera C-65 un cop travessada la riera Cagarella.

Mapa on es pot veure la situació del mas Adrià del veïnat de Serinyà de Cassà de la Selva (Mapa Institut Cartogràfic de Catalunya)

En aquell moment el propietari era en Francesc Codolà Oliver. El projectil d'artilleria no va caure sobre la casa pròpiament dita sinó que ho va fer sobre un local de planta baixa que hi havia a tocar i també sobre un altre edifici annex de dos pisos que es feien servir com a paller. Tots dos edificis quedaren completament destruïts.

Vista general del mas Adrià (Foto Niell)

Els danys foren valorats en unes 3528 pts.

A mesura que aquestes tropes anaren avançant per la carretera C-65 degueren anar posant els seus canons en altres punts i començaren a bombardejar el nucli urbà de Cassà i els seus voltants.

Dos d'aquests projectils varen caure sobre dos edificis del casc urbà de Cassà i que estaven situat a la zona de la carretera Provincial.

Segons la documentació consultada es tractava dels actuals números 34 i 36 de la carretera Provincial, dues cases que estaven situades de costat. Per aquest motiu tampoc es pot descartar que es tractés d'un sol projectil.

Vista general de la carretera Provincial a l'alçada dels números 34 i 36
(Foto Niell)

La primera casa, que en aquell moment tenia el número 28, era propietat de l'Enriqueta Bagudanch Xiberta. Es tractava d'una casa de planta baixa i pis que va rebre l'impacte d'un obús d'artilleria que va causar un forat de 50m³ en una de les seves parets, l'esquerdament de diversos envans, desperfectes a la coberta, trencament de vidres i també als elements de fusta i pintura. Els danys foren quantificats en 1035 ptes.

La casa del costat, que en aquell moment tenia el número 30, era propietat de la Dolors Gruart Saurí. Es tractava d'un habitatge de planta baixa, pis i golfes; i que va partir danys a les cobertes, envans interiors, pintura, vidres i elements de fusta per valor de 2925 ptes.

En aquesta imatge es pot veure les dues cases de la carretera Provincial que varen rebre l'impacte d'un projectil d'artilleria (Imatge Niell)

Combats en els turons del nord de la població

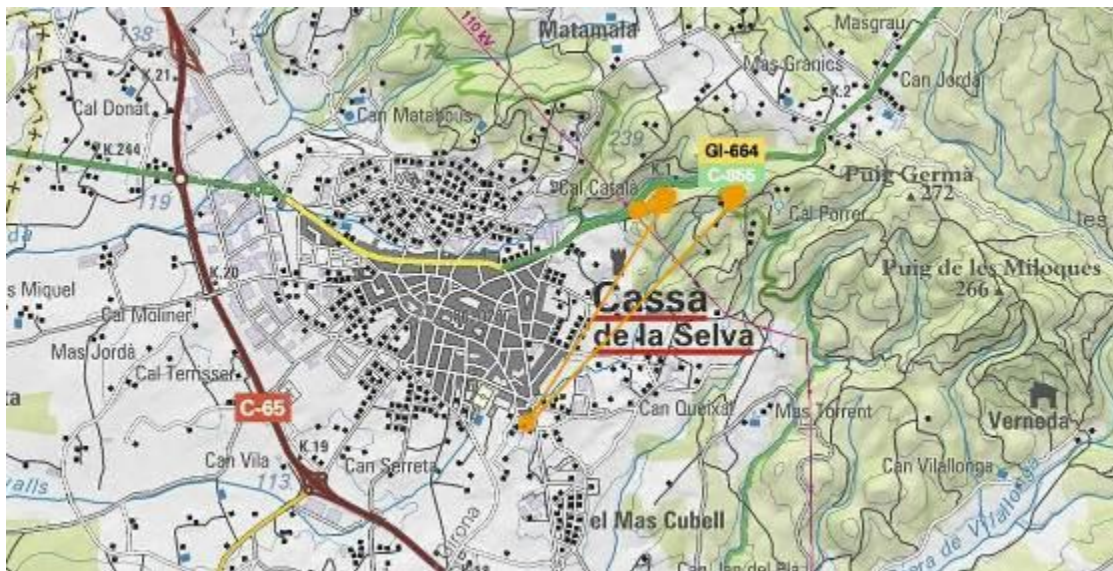
Les cases Barates es troben construïdes sobre el Puig de Corçana, lloc on l'any 1939 les tropes franquistes varen col·locar uns canons per tal de bombardejar les posicions republicanes que es trobaven situades en els turons que hi ha al nord de la població (Foto Niell)

Un cop les tropes franquistes varen arribar a la zona de la Costa d'en Barnada (actual

zona on hi ha construïdes les Cases Barates) a primeres hores del dia 03 de febrer de 1939, i poc abans de començar a entrar al poble de Cassà per tal de conquerir-lo, varen instal·lar un canó d'artilleria a la part més alta del puig de Corçana. Es tracta del puig més elevat que hi ha en aquesta zona de les cases Barates i que queda a la banda esquerra de la carretera C-250 de Girona a Sant Feliu de Guíxols. Actualment la seva superfície està plena de cases.

Des d'aquest punt, on antigament solament hi havia construïda una petita masia envoltada per diversos camps de conreu, varen començar a bombardejar els diversos turons que hi ha al nord de la població (Puig de la Castellana, Puig d'en Pujades i Serra de can Carbó) i que era el lloc on s'havien atrinxerat les tropes republicanes que volien defensar el poble de Cassà i protegir d'aquesta manera la carretera de Santa Pellaia que era la única via d'escapament o de retirada dels soldats republicans cap a la Bisbal⁸⁰.

Per aquest motiu no es estrany que es produïssin tot un seguit de combats o enfrontaments entre aquests dos punts que estaven separats per una distància de tant sols 1,5km.

En aquest mapa es pot veure la trajectòria dels projectils que llençaren les tropes franquistes contra les posicions republicanes que hi havia situades en els turons de la banda nord-est de la població (Mapa Institut Cartogràfic de Catalunya)

---

⁸⁰ Font oral (Carles Bagúe, 2017).

Tota la zona de la serra d'en Carbó va esser intensament bombardejada o castigada per foc d'artilleria ja que en el seu punt més alt (Puig Barnés o Puig d'en Carbó, 251m d'altitud) hi havia instal·lat un niu de metralladores. Es creu que aquesta metralladora era la que va utilitzar el soldat de les Brigades Internacionals que va morir en aquest punt mentre defensava el poble de Cassà, i que va ser enterrat poc després a la tomba coneguda popularment com a Tomba del Soldat Desconegut.

Els senyals d'aquest terrible bombardeig actualment encara són visibles en aquest punt. Gracies a l'intens i infatigable treball del company i amic Carles Bagué s'han pogut documentar l'existència d'una vintena de forats o impactes d'obusos d'artilleria, situats a la part mitja-alta del vessant meridional del puig d'en Carbó i situats en les proximitats d'un gran dipòsit d'aigua dels bombers i de la Tomba del Soldat Desconegut⁸¹.

Es tracta de tot un seguit de forats excavats en el subsòl, de forma circular o ovalada d'uns 80cm de diàmetre i uns 20cm de profunditat. Molts d'ells es troben situats de costat i semblen formar dues files entre si.

Vista aèria on es pot veure la distribució de tots els forats o impactes de projectils d'artilleria localitzats al llarg de la Serra d'en Carbó (Imatge Niell)

---

⁸¹ Volem donar les gràcies al company i amic Carles Bagué per haver compartit amb nosaltres les seves troballes i els seus coneixements. L'estudi de tots aquests vestigis de la Guerra Civil es va dur a terme durant el mes de octubre-novembre de l'any 2017.

Dos exemples de forats o impactes de projectils d'artilleria localitzats a la Serra d'en Carbó, a tocar la Tomba del Soldat Desconegut (Foto Niell)

Al mateix temps a la part més occidental de la Serra d'en Carbó, en un punt on aquests turons ja són molt més baixos, i en les proximitats de l'antiga vinya d'en Carbó i dels dipòsits d'aigua municipal que abasteixen el poble de Cassà, en Carles Bagué també ens ha mostrat l'existència d'uns forats circular molt més grans que no pas els anteriors (3-5 metres de diàmetre), i que podrien correspondre als impactes de diverses bombes molt més grans i més potents. Segurament es tracta de tot un seguit de bombes que varen caure durant un bombardeig aeri.. Hem de tenir en compte que a un centenar de metres aproximadament al nord d'aquest punt hi passa la carretera de la Bisbal que era el lloc per on es retiraven les tropes republicanes. També és possible que en aquest punt hi hagués en aquell moment diverses posicions republicanes. Fos com fos tota aquesta zona va ser bombardejada.

Forat de grans dimensions corresponent a l'impacte d'una bomba d'aviació. Serra d'en Carbó
(Foto Niell)

El mateix Carles Bagué ens va ensenyar que a la part alta del Puig de la Castellana, turó que es troba situat entre la carretera de la Bisbal i can Català del Castell, existeixen tot un seguit de “trinxeres”. No es tracten de trinxeres en el sentit clàssic de la paraula (llargues rasses excavades en el subsòl) sinó de tot un seguit de forats o replans excavats al terra de forma més o menys quadrada o rectangular. Actualment molts d'ells es troben mig enterrats. Aquests s'estenen des de la part més alta d'aquest puig, i baixen de forma esglaonada cap a l'est (carretera de la Bisbal) seguint el vessant de la muntanya i s'acaben poc abans d'arribar a un camí. Ens pot servir de referència l'actual valla que delimita la propietat o xalet de la família Repiso-Villodres, ja que aquests estan situats pràcticament als seus peus.

Línia de “trinxeres” situades a la part més alta del Puig de la Castellana (Imatge Niell)

Una de les “trinxeres” o posicions republicanes situades a la part més alta del Puig de la Castellana (Foto Niell)

De fet tenim notícies que més al sud existia una altra línia de “trinxeres”, en un nivell més baix i situades dins de la propietat que acabem de descriure⁸².

---

⁸² Gràcies a la amabilitat dels propietaris d’aquesta finca nosaltres hem pogut estudiar i fotografiar totes aquestes posicions militars.

Cadascun d'aquests forats es corresponia a una posició, dins de la qual s'hi podia col·locar un soldat per poder disparar i estar protegit. La veritat és que estan construïts en un lloc que és un mirador excepcional, ja que controlen tot el poble de Cassà que queda als seus peus, com també tenen una bona panoràmica cap a Llagostera (Costa d'en Barnada, Torremansa, Mas Ros, El Trust...) que era el lloc per on anaven arribant les tropes franquistes. No és estrany per tant que hi haguessin combats i enfrontaments en aquest punt. Tot i això no hi hem pogut localitzar almenys de moment que forat o impacte d'artilleria ni de bomba d'aviació.

De fet de l'existència d'aquestes trinxeres també en tenim notícies gracies al testimoni de diverses persones grans que ens n'han parlat. Es tracta d'en Fèlix Horcajo o d'en Rafael Pla que eren nens en el moment de la guerra, però que se'n recorden de totes aquestes posicions i de que s'hi trobava tota mena de materials bèl·lics després de la guerra, especialment caixes de fusta plena de bales i municions, i que ells jugaven amb elles i les llençaven al foc perquè explotessin⁸³.

Tot i la forta resistència que les tropes republicanes generaren en aquest punt, l'avanç de les tropes franquistes era imparable. Per aquest motiu els soldats republicans que ja no podien fer res més s'acabaren replegant cap al nord (cap a la Bisbal) i els franquistes pogueren conquerir sense cap mena de problema el poble de Cassà el mateix dia 3 de febrer de l'any 1939.

---

⁸³ Font oral (Rafael Pla, 2017) i fons sonor Joan Maymí (AMCS)

CONCLUSIONS

Gracies a la realització d'aquest treball la primera cosa que hem pogut veure és que el bombardeig aeri sobre el nucli urbà de Cassà el dia 29 de gener de 1939 no va ser el primer bombardeig que es va produir dins el terme municipal de Cassà durant la Guerra Civil.

En realitat un any abans, i més concretament el dia 26 de maig de 1938, diversos avions de l'aviació Legionària italiana varen bombardejar el camp d'aviació republicà de la Torremansa que estava situat a uns 2 quilometres al sud del poble en el veïnat de Serinyà.

Tot i que en aquell moment aquest camp d'aviació encara estava en procés de construcció i que no era la seu de cap esquadrilla d'avions va ser objecte d'un fort bombardeig aeri. En total varen caure unes 60 bombes que provocaren dos morts i entre 10 i 14 ferits.

No va ser fins al final de la Guerra Civil quan el poble de Cassà va ser víctima d'un nou bombardeig.

Les causes d'aquest bombardeig s'han de buscar en la proximitat del camp d'aviació de la Torremansa, en l'existència de la seu del comandament d'aquest camp d'aviació a la casa de can Trinxeria de la plaça de la Coma, en l'existència d'un gran nombre de tropes o soldats republicans i brigadistes internacionals dins de la població, per la posició geoestratègica d'aquest poble vers les vies de comunicació per on es retiraven tot aquest contingent de tropes i persones refugiades cap a Girona, la Bisbal i la frontera francesa, com un càstig a la població civil d'aquest municipi, com una manera de preparar el terreny per a la futura conquesta del poble per part de les tropes franquistes....

D'aquesta manera el diumenge dia 29 de gener de l'any 1939, a les 13:30 hores del migdia, cinc avions SM 79 de l'aviació feixista italiana dirigits pel comandant Costa Egidio es varen enlairar de l'aeroport Son San Joan de Mallorca en direcció al poble de Cassà.

Des d'una altitud de 4000 metres i agafant com a única referència la línia recta que dibuixava la carretera Provincial aquests cinc avions varen deixar caure unes 50 bombes de 100kg d'explosius sobre el nucli urbà de Cassà.

Totes aquestes bombes varen afectar de forma molt directa la banda nord del poble. Les zones més afectades foren la carretera Provincial, el carrer del Molí, el carrer Avall, la plaça Jacint Verdaguer, la plaça Petita, el carrer Barceloneta, el carrer de la Conca i el carrer Bassegoda-Pirineus.

Gràcies a la documentació consultada i als testimonis orals que hem pogut recollir hem pogut esbrinar que aquest bombardeig va provocar danys de diversa consideració en una seixantena de cases. D'aquests 61 edificis, 18 varen patir danys molt importants o quedaren totalment destruïts, 16 patiren danys de mitjana consideració i 26 patiren danys de petita consideració.

De tots aquests edificis afectats solament 18 es varen poder acollir a tot un sistema d'indemnitzacions que varen crear les noves autoritats franquistes després de la Guerra Civil per tal de poder reconstruir totes aquestes cases que s'havien vist afectades o destruïdes per l'acció o el desenvolupament de la guerra. La resta d'edificis s'hagueren de reconstruir de la mà dels seus propis propietaris.

Al mateix temps aquest bombardeig també va provocar la mort de 8 persones. Set d'elles varen morir en diversos immobles de la carretera Provincial i una altra va morir en una casa del carrer del Molí. Entre aquestes víctimes mortals val la pena destacar la mort d'un matrimoni de mitjana edat (Josep Sureda Casanovas i Victòria Cassà Mestres), la d'una mare i una filla (Rosa Torras Gispert i Dolors Salvador Torras) i la d'una nena de 14 anys (Concepció Riera Valentí).

És molt possible que aquest bombardeig aeri també causés un gran nombre indeterminat de ferits. Moltes d'aquestes persones ferides van ser rescatades en vida de sota les ruïnes de les seves cases pels propis veïns i les autoritats locals i foren traslladades molt ràpidament a diversos hospitals de Cassà i també de Girona.

Un altre element molt interessant que hem descobert alhora de realitzar aquest treball i del qual no es tenia cap mena de constància, és que al final de la Guerra Civil també

varen caure tot un seguit de projectils d'artilleria sobre el casc urbà de Cassà per part de les tropes franquistes que s'estaven acostant des de Llagostera seguint la carretera C-65. Tot i que no coneixem les dates exactes de quan es va produir aquest fet, creiem que aquest bombardeig d'artilleria es va produir en el lapse de temps que va del dia 29 de gener al dia 03 de febrer de 1939.

La primera casa que va resultar afectada per aquest bombardeig d'artilleria va ser el mas Adrià. Aquest mas, situat just al costat de la carretera C-65, va rebre l'impacte d'un obús d'artilleria sobre un edifici de planta baixa i un altre local annex que era utilitzat com a paller i que va quedar totalment destruït.

Una mica més endavant aquestes mateixes tropes varen començar a bombardejar el nucli urbà de Cassà. Dos d'aquests projectils d'artilleria varen caure sobre dues cases de la carretera Provincial i que varen provocar petits danys. Tot i això nosaltres creiem que durant aquest bombardeig d'artilleria també varen caure d'altres projectils sobre aquesta població. El problema és que no n'ha quedat cap constància escrita.

Finalment un altre element molt interessant que hem pogut descobrir és que quan les tropes franquistes varen arribar a les portes de Cassà (Costa d'en Barnada), a primeres hores del matí del dia 03 de febrer de 1939, varen instal·lar tot un seguit de canons a la part més alta del Puig de Corçana. Es tracta d'un turó situat just al costat de la carretera C-250, a l'entrada del poble i en el lloc on actualment hi ha les cases Barates.

Des d'aquest punt les tropes franquistes varen començar a bombardejar els turons que hi havia al nord i nord-est de la població on s'havien atrinxerat les tropes republicanes que defensaven el poble de Cassà. Al llarg del Puig de la Castellana, Puig d'en Pujades i la Serra d'en Carbó es varen instal·lar tot un seguit de "trinxeres", nius de metralladores i altres posicions. També hi varen caure algunes bombes d'aviació.

A causa d'aquests combats es va produir la mort com a mínim d'un soldat. Es tractava molt possiblement d'un brigadista internacional que va morir defensant el poble de Cassà a la part alta del puig d'en Carbó i que va ser enterrat posteriorment en una tomba coneguda popularment com a la Tomba del Soldat Desconegut de cal Porrer.

Davant de l'imparable avanç de les tropes franquistes aquesta petita força de resistència de seguida es va trencar i les tropes republicanes es varen veure obligades a replegar-se cap a la Bisbal travessant el massís de les Gavarres.

D'aquesta manera el poble de Cassà va quedar completament indefens i va ser ocupat i conquerit per les tropes franquistes el mateix dia 03 de febrer de 1939.

En definitiva amb la realització d'aquest treball el que hem volgut fer ha estat recuperar una part molt important de la història del poble de Cassà que havia caigut en l'oblit durant aquests últims 80 anys. Al mateix temps també hem volgut realitzar un petit homenatge a totes aquelles persones que varen viure aquests terribles fets en les seves pròpies carns i en especial a totes aquelles persones que hi varen perdre la vida. A totes elles el nostre sentit reconeixement.

BIBLIOGRAFIA

- BAGUÉ, ENRIC; CARRERAS, JOAQUIM; OBDUIA GUITIERREZ: "*Cassà de la Selva*". Quaderns de la Revista de Girona, número, 100, Girona 1990.
- BASART , PITU: "*Avions al cel i un mort a la cuneta*". Revista Gavarres, número 8, hivern de 2005.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (1)*". Llumiguia número 532, setembre del 1996.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (2)*". Llumiguia número 533, octubre del 1996.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (3)*". Llumiguia número 534, novembre del 1996.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (4)*". Llumiguia número 535, desembre del 1996.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (5)*". Llumiguia número 536, gener del 1997.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (6)*". Llumiguia número 537, febrer del 1997.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (7)*". Llumiguia número 538, març del 1997.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*Intent de fer història de cinc anys foscos: 1939-1940 (8)*". Llumiguia número 539, abril del 1997.
- BOSCH I MERCADER, JOSEP: "*El camp d'aviació de la Torremansa*". Llumiguia número 608, juliol del 2003.
- CARLES CODOLÀ, JOAN: "*Quan Cassà tenia camp d'aviació*". Llumiguia número 664, juny de 2008.30-31

- CARLES CODOLÀ, JOAN: "*Més aprop d'identificar el soldat desconegut de Cassà*". Llumiguia número 775, setembre de 2017.
- CARRERA BOSCH, XAVIER: "*Hortènsia Culubret: encara recordo les bombes sobre Cassà*". Llumiguia número 772, juny del 2017.42-43
- GESALÍ, DAVID: "*Delfín. El avión Grumman CC&F G-23 Delfín en la Guerra Civil Española*". Esquadra 7, Barcelona, 2005.
- GESALÍ, DAVID: "*L'aeròdrom 317*". Plecs núm. 18. Publicació de l'Arxiu Municipal de Cassà de la Selva, Ajuntament de Cassà de la Selva, 2008.
- LARIO SANCHEZ, JUAN: "*Habla un aviador de la república*". Editorial Gregorio del Toro, 1973.
- MAYMÍ, JOSEP: "*Josep Dalmàs: un model de gestió política*". Ajuntament de Cassà de la Selva, 2015.
- MATEO MERINO, PEDRO: "*Por vuestra libertad y la nuestra: andanzas y reflexiones de un combatiente republicano (1936-1939)*". Editorial Disenso, 1986.
- MUNDET, JOAQUIM: "*Toponímia del veïnats de Cassà. Llebrers*". Ajuntament de Cassà de la Selva, 2006.
- MUNDET, JOAQUIM I NIELL, XAVIER: "*Toponímia del veïnats de Cassà. Serinyà*". Ajuntament de Cassà de la Selva, 2017 (en premsa).
- RABASSEDAS, RAMON: "*Els Termiters*". CCG. Edicions, Girona, 2004.
- RABIONET, MERITXELL: "*Un refugi de la guerra civil a l'aerodrom 317*". Treball de recerca de Batxillerat, Institut de Cassà de la Selva, 2008.
- SOLÉ, JOSEP MARIA: "*Catalunya sota les bombes (1936-1939)*". Abadia de Montserrat, 1986.
- TAULA SECTORIAL PER A LA RECERCA I LA DIFUSIÓ HISTÒRICA: "*Retalls d'història*". Plecs núm.3. Publicació de l'Arxiu Municipal de Cassà de la Selva, Ajuntament de Cassà de la Selva, 2001.